

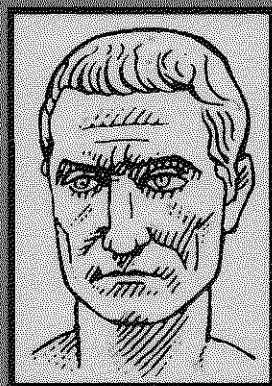
Hans H. Ørberg

LINGVA LATINA

PER SE ILLUSTRATA

C. IVLII CAESARIS

Commentarii De Bello Gallico

Ex Libris I, IV, V
Discipulis Legenda
Edidit
Hans H. Ørberg

C. IVLII CAESARIS
COMMENTARII
DE BELLO GALLICO

EX LIBRIS I, IV, V
DISCIPVLIS LEGENDA
EDIDIT
HANS H. ØRBERG

DOMVS LATINA
MMIII

LINGVA LATINA PER SE ILLUSTRATA

Pars I:

Familia Romana (978-1-58510-201-3); hard cover (978-1-58510-238-5)
Latine Disco: Student's Manual (978-1-58510-050-7)
Grammatica Latina (978-1-58510-223-5)
Exercitia Latina I (978-1-58510-212-9)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-049-1)
Lingva Latina: Familia Romana CD-ROM for PC (87-90696-08-5)
Exercitia Latina I CD-ROM for PC (978-87-90696-10-8)

Pars II:

Roma Aeterna (978-1-58510-233-4); hardcover (978-1-58510-314-0)
Exercitia Latina II (978-1-58510-067-5)
Indices (87-997016-9-3)
Instructions for Part II (978-1-58510-055-2)
Latin-English Vocabulary (978-1-58510-052-1)
Lingva Latina: Roma Aeterna CD-ROM For PC (87-90696-09-3)
Exercitia Latina II CD-ROM for PC (978-87-90696-12-2)

Ancillaries:

CD-ROM for Mac, contains Familia Romana, Roma Aeterna, Exercitia Latina I & II (978-87-90696-13-9)
Caesaris: Commentarii De Bello Gallico (978-1-58510-232-7)
Colloquia Personarum (978-1-58510-156-6)
Menaechmi ex Plauti Comoedia (1-58510-051-X)
P. Vergilii Maronis: Aeneis, Libros I et IV (978-87-90696-17-7)
Petronius: Cena Trimalchionis (87-90696-04-2)
Plautus: Amphitryo (87-997016-7-7)
Sallustius & Cicero: Catilina (87-90696-11-5)
Sermones Romani (97-90696-07-7)

For College Students:

Lingva Latina: A College Companion (978-1-58510-191-7)

For further information on the complete series and new titles, visit www.pullins.com.

Copyright © 2003 Hans Orberg

ISBN 10: 1-58510-232-6

ISBN 13: 978-1-58510-232-7

This book is published by Focus Publishing / R. Pullins Company, PO Box 369, Newburyport MA 01950. All rights are reserved. No part of this publication may be produced, stored in a retrieval system, produced on stage or otherwise performed, transmitted by any means, electronic, mechanical, by photocopying, recording, or by any other media or means without the prior written permission of the publisher.

If you have received this material as an examination copy free of charge, Focus Publishing/R. Pullins Company retains the title to the material and it may not be resold. Resale of any examination copies of Focus Publishing/R. Pullins Company materials is strictly prohibited.

Printed in Canada.

0310TC

RES QVAE HOC LIBRO CONTINENTVR

GALLIA OMNIS. CONSVLES ROMANI	4
DE CAESARE IMPERATORE ET SCRIPTORE	5
DE BELLO GALLICO LIBER I	7
DE BELLO GALLICO LIBER IV	21
DE BELLO GALLICO LIBER V.	44
INDEX NOMINVM	77
INDEX VOCABVLORVM	79
NOTAE	88

In margine pāginārum explānantur vocābula quae nōn reperiuntur in librō cui titulus est
LINGVA LATINA PER SE ILLVSTRATA, PARS I: FAMILIA ROMANA (ISBN 87-997016-5-0).

GALLIA OMNIS

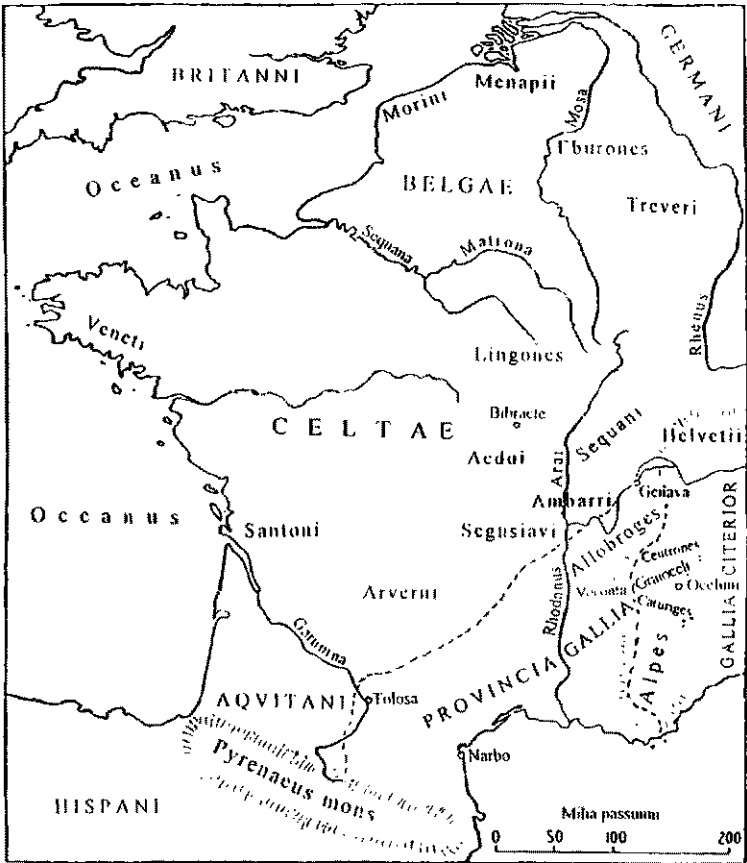
Gentēs (m pl)
Aedui -ōrum
Allobrogēs -um
Ambarri -ōrum
Aquitāni -ōrum
Arverni -ōrum
Belgae -ārum
Caturigēs -um
Celtae -ārum
Ceutronēs -um
Eburōnēs -um
Grāioceli -ōrum
Helvētīi -ōrum
Lingonēs -um
Morini -ōrum
Menapii -ōrum
Santoni -ōrum
Segūsiāvi -ōrum
Sēquani -ōrum
Trēveri -ōrum
Veneti -ōrum
Vocontii -ōrum

Flūmina

Arar -is m
Garumna -ae m
Mātrona -ae m
Mosa -ae m
Rhēnus -ī m
Rhodanus -ī m
Sēquana -ae m

Oppida

Bibracte *indēcl n*
Genāva -ae f
Narbō -ōnis m
Ocelum -ī n
Tolōsa -ae f

cōsul -is m (cōs.); binī cōsul-
lēs quotannis rei pūblicae Rō-
mānae praeerant

a.C. = ante Christum (nātum)
a.u.c. = ab urbe conditā
condere -didisse -ditum: Rōma
condita est annō 753 a.C.
Pisō -ōnis m

Cn. = Gnaeus (praenōmen)
II = iterum (prius: annō 70 a.C.)

Ap. = Appius (praenōmen)

CONSVLES ROMANI

annō a. C.		annō a. u. c.
61	M. Valerius Messalla M. Pūpius Pisō	DCXCIII
59	C. Iūlius Caesar M. Calpurnius Bibulus	DCXCV
58	L. Calpurnius Pisō A. Gabinius	DCXCVI
55	Cn. Pompēius Magnus II M. Licinius Crassus II	DCXCIX
54	L. Domitius Ap. Claudius	DCC

DE CAESARE IMPERATORE ET SCRIPTORE

[Ex Eutropiū BREVIARII AB VRBE CONDITA librō VI]

17 Annō urbis conditae sescentēsīmō nōnāgēsīmō quintō
C. Iūlius Caesar, quī postea imperāvit, cum M. Bibulō
cōsul est factus. Dēcrēta est ei Gallia et Illyricum cum
legiōnibus decem.

2 Is primus vicit Helvētiōs, deinde vincendō per bella
gravissima ūsque ad Ōceanum Britannicum prōcessit.

3 Domuit autem annīs novem ferē omnem Galliam, quae
inter Alpēs, flūmen Rhodanum, Rhēnum et Ōceanum est.

... Britannis mox bellum intulit, quibus ante eum nē
nōmen quidem Rōmānōrum cognitum erat..., Germānōs-
que trāns Rhēnum aggressus immānibus proeliis vicit.
Inter tot successūs ter male pugnāvit, apud Arvernōs
semel praesēns et absēns in Germāniā bis. Nam lēgātī
eius duo, Titūrius et Aurunculēius, per insidiās caesi sunt.

[Ex T. Liviū AB VRBE CONDITA librōrum CIII–CVI
breviariō]

103 Caesar in prōvinciam Galliam profectus Helvētiōs,
10 vagam gentem, domuit, quae sēdem quaerēns per prō-
vinciam Caesaris Narbōnēnsē iter facere volēbat.

104 C. Caesar, cum adversus Germānōs, quī Ariovistō duce
2 in Galliam trāscenderant, exercitum dūceret, rogātus
ab Aeduīs et Sēquanīs, quōrum ager possidēbātur, ...
victōs proeliō Germānōs Galliā expulit. ...

8 C. Caesar Venetōs, gentem Ōceanō iūctam, nāvālī
proeliō vicit.

scriptor -ōris *m* = qui (librōs)
scribit

Eutropius vixit saeculō iv post
Christum nātum (p.C.)

breviārium -ī *n* = liber brevis
annō urbis conditae (= ab urbe
conditā) DCXCV: annō 59 a.C.
imperāvit : imperātor fuit
dē-cemere -crēvisse -crētum
= cōstituere; dēcrēta est ei
Gallia = dēcrētum est ei trā-
dere Galliam (prōvinciam)
Illyricum -ī *n*, prōvincia ultra
mare Adriaticum sita

Britannicus -a -um; Ōceanus B.:
inter Britanniam et Galliam
domāre -uisse -itum = sibi
pārentem facere

in-ferre in-tulisse il-lātum = af-
ferre; bellum ī. +*dat* = bellum
facere

cognitus -a -um = nōtus
ag-gredi -ior -gressum = op-
pugnāre
immānis -e = ingēns, māximus
successus -ūs *m* = exitus fēlix

lēgātus -ī *m* = dux militum quī
imperātōrem adiuvat
insidiāe -ārū *f pl* = impetus
ab hostibus latentibus factus

T. Liviū, quī aetate Augusti
vixit, rēs Rōmānās scripsit *Ab*
urbe conditā librōs I–CXLII,
quōrum XXXV servātī sunt; ex
cēteris breviārium habēmus
vagus -a -um = errāns
sēdēs -is *f* = locus ubi aliquis
sedet/incolit
Narbōnēnsis -e < Narbō -ōnis *m*,
oppidum Galliae prōvinciae
Ariovistus -ī, rēx Germānōrum

trāscendere -disse = trānsire
ager agrī *m* = terra, regiō
pos-sidere -sēdisse -sessum =
(rem aliēnam) suam facere
ex-pellere -pulsisse -pulsū;
ē Galliā expulit
Ōceanō (*dat*) : ad Ōceanum
nāvālis -e < nāvīs

Ōceanō = per Ōceanum (Britannicum)

primō *adv* = primum
prosperus -era -erum = felix
trā-icere -iō -iēcisse -iectum
= trānsire

red-igere -ēgisce -āctum < re-
+ agere; in potestātem *Rōmā-*
nōrum redēgit (: coēgit)

Ambiorix -igis *m*
dē-ficere -iō -fēcisse -fectum =
deesse; d. (ā Rōmānis) = deesse
(Rōmānis), dēserere (Rōmānōs)
circum-venire = circumdare
L. Arunculēius Cotta
Q. Titūrius Sabinus

in Trēveris : in regiōne Trēve-
rōrum

Q. Tullius Cicerō -ōnis; frāter
M. Tullii Cicerōnis (vidē infrā)
fundere fūdisse fūsum; hostēs
f. = sparsōs in fugam vertere
M. Tullius Cicerō, *ōrātor clāris-*
simus, cōs. annō 63 a.C.
ōrātor -ōris *m* = qui verba (ōrā-
tiōnēs) facit ad populum
clārus -a -um = nōbilis, ēgregius
M. Iūnius Brūtus: annō 44 a.C.
cum aliīs Caesarem necāvit
dis-putāre = variās sententiās
dicere (prō/contrā), colloqui
commentārius -i *m* = liber re-
miniscendī causā scriptus
Gallicus -a -um < Gallia
vehementer *adv* = valdē
probāre (< probus) = probum
esse putāre; rēs mihi probātur
= rem probō, rēs mihi placet
rērum... : dē rēbus gestis suis

inquam *pers I sg* < inquit
eōs probandōs *esse* putō
ōrnātus -ūs *m* < ōrnāre
voluit aliōs qui vellent scribere
historiam habēre *rēs parātās*
unde (: ut inde) sūmerent
historia -ae *f* = rēs gestae
(mente) sānus = prūdēs

illūstris -e = clārus, nōbilis
brevitās -ātis *f* < brevis; dulcius
quam pūra et illūstris brevitās

Victis Germānis in Galliā, Caesar Rhēnum trāscendit 105
et proximam partem Germāniae domuit. Ac deinde Ōceanō 5
in Britanniam, primō parum prosperē, tempestātibus ad-
versīs, trāiēcit, iterum felicius, magnāque multitudine
hostium caesā aliquam partem insulae in potestātem
redēgit.

Gallōrum aliquot populī, Ambiorige duce, Eburōnum 106
rēge, dēfēcērunt. Ā quibus Cotta et Titūrius, lēgātī Caesa- 2
ris, circumventī insidiīs cum exercitū cui praeerant caesi 3
sunt. Et cum aliārum quoque legiōnum castra oppugnāta 4
magnō labōre dēfēnsa essent, inter quae eius cui in Trē-
verīs praeerat *Q. Cicerō*, ab ipsō Caesare hostēs proeliō
fūsi sunt.

[*Ex M. Tullii Cicerōnis librō cui titulus est BRVTVS sive*
DE CLARIS ORATORIBVS]

[*M. Tullius Cicerō annō 46 a.C. cum M. Iūniō Brūtō dis-*
putat dē Caesaris ōrātiōnibus et commentāriis dē bellō
Gallicō.]

Tum Brūtus: “Ōrātiōnēs quidem eius mihi vehementer 262
probantur. Complūrēs autem lēgī, atque etiam commentā-
riōs, quōs idem scripsit rērum suārum.”

[*Cicerō*.] “Valdē quidem” inquam “probandōs; nūdi
enim sunt, rēctī et venustī, omnī ōrnātū ōrātiōnis tam-
quam veste dētractā. Sed dum voluit aliōs habēre parāta
unde sūmerent qui vellent scribere historiam, ... sānōs
quidem hominēs ā scribendō dēterruit; nihil est enim in
historiā pūra et illūstrī brevitāte dulcius.”

DE BELLO GALLICO

LIBER PRIMVS

[*Dē Galliae gentibus*]

1 Gallia est omnis diuīsa in partēs trēs, quārum ūnam incolunt Belgae, aliam Aquitānī, tertiam quī ipsōrum linguā

2 Celtae, nostrā Galli appellantur. Hī omnēs linguā, institūtis, lēgibus inter sē differunt.

Gallōs ab Aquitānis Garumna flūmen, ā Belgis Mātrona et Sēquana diuidit.

3 Hōrum omnium fortissimī sunt Belgae, proptereā quod ā cultū atque hūmānitāte Prōvinciae longissimē absunt, minimēque ad eōs mercātōrēs saepe commeant atque ea quae ad effēminandōs animōs pertinent important, proximique sunt Germānis, quī trāns Rhēnum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt.

4 Quā dē causā Helvētīi quoque reliquōs Gallōs virtūte praecēdunt, quod ferē cotidiānis proeliis cum Germānis contendunt, cum aut suis finibus eōs prohibent aut ipsī in eōrum finibus bellum gerunt. ...

[*Helvētīi ē finibus exīre cōstituunt spē redeundī sublātā*]

2 Apud Helvētiōs longē nōbilissimus fuit et ditissimus Orgetorix. Is, M. Messallā et M. Pūpiō Pisōne cōsulis, rēgnī cupiditate inductus coniūratiōnem nōbilitātis fēcit, et ciuitātī persuāsit ut dē finibus suis cum omnibus cōpiis exīrent: 'perfacile esse, cum virtūte omnibus praestarent, tōtius Galliae imperiō potiri!'

Gallia omnis: nōn modo Gallia
Narbōnēnsis, prōvincia
Rōmāna
aliā : alterā

nostrā *linguā* : Latīnē
institutum -i *n* = mōs
dif-ferre (inter sē) ↔ parēs
(similēs) esse
Garumna, Mātrona, Sēquana
-ae *m*: flūmina Galliae

proptereā quod = quod
cultus -ūs *m* (< colere) = modus
vivendi
hūmānitās -ātis *f* < hūmānus
minimē saepe = rārissimē
com-meāre = ire/venire. versārī
ef-fēmināre < fēmina
per-tinēre ad = ferre ad
im-portāre = inuehere
trāns (↔ cis) = ultrā

quibus-cum = cum quibus
continenter *adv* = sine morā
prae-cēdere (↔ sequi) = praestāre + *dat* = melior esse quam;
virtūte *p*. = fortior esse
cotidiānus -a -um < cotidiē
contendere = certāre
ā suis finibus
finēs -ium *m pl* = terra (intrā
finēs)

(red-)ire, ger (-)eundum -i -ō
tollere sus-tulisse sub-lātum
= auferre, dēmere
ditissimus = diuītissimus
Orgetorix -igis *m*
: annō 61 a. C.
rēgnū -i *n* = rēgis imperium
in-/ad-ductus + *abl* = permōtus
con-iūratiō -ōnis *f* = quī malī
cōsiliī causā coniunguntur
nōbilitās -ātis *f* = cūctī nōbilēs
ciuitās -ātis *f* = cūctī ciuēs
per-facilis -e = valdē facilis
potiri + *abl* = in potestātem
suam redigere, possidere

hōc facilius = tantō facilius
 undique = ex omnibus partibus
 continentur : intrā angustōs
 finēs tenentur
 Helvētius -a -um; ager H. = fī-
 nēs/terra Helvētiōrum
 Germāni, Sēquanī, Helvētiī...
 finēs/terra Germānōrum, Sē-
 quanōrum, Helvētiōrum...
 tertiā *ex parte*

vagāri (< vagus) = errāre
 finitimus -a -um = quī ad finēs
 incolit; *m pl* populi finitimī
 quā *ex parte* = quā dē causā
 bellāre = bellum gerere

-itūdō -inis *f*: fortitūdō, longi-
 tūdō, lātītūdō, altitūdō < fortis,
 longus, lātus, altus
 in longitūdinem/lātītūdinem
 patēre = longus/lātus esse

auctōritās -ātis *f* = potestās, iūs
 imperandi
 com-parāre = parāre (multa)
 iumentum -i *n* = bēstia vehēns
 carrus -i *m* = currus Gallicus
 quam + *sup*: q. māximus = tantus
 quantus māximē fieri potest
 co-emere = emere (multa)
 sēmentis -is *f*: -ēs facere = serere
 sup-petere ↔ deesse
 cōn-firmāre = certum statuere

bi-ennium -i *n* = duo anni
 dūcere + *acc+inf* = putāre
 profectiō -ōnis *f* < proficisci

ubi (+*perf*) = cum (prīmum)

(numerō); ad XII = ferē XII
 vīcus -ī *m* = oppidum exiguum
 in-cendere -cendisse -censum
 = accendere, igne perdere
 praeter-quam (: praeter id) quod
 comb-ūrere = ūrere (multum)
 reditiō -ōnis *f* < red-ire
 (periculū) sub-ire = adire
 molere -uisse -itum: ē molitō
 frūmentō (*farinā*) fit pānis
 cibāria -ōrum *n pl* = cibus
 ef-ferre < ex + ferre

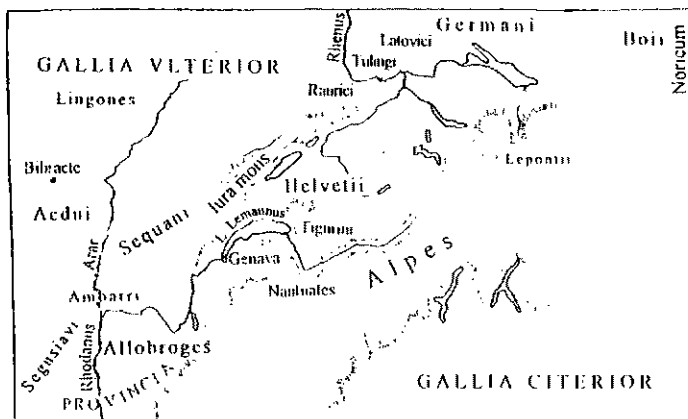
Id hōc facilius eīs persuāsit quod undique locī nātūrā 3
 Helvētiī continentur: ūnā ex parte flūmine Rhēnō lātis-
 simō atque altissimō, quī agrum Helvētium ā Germānīs
 dividit; alterā ex parte monte Iūrā altissimō, quī est inter
 Sēquanōs et Helvētiōs; tertiā lacū Lemannō et flūmine
 Rhodanō, quī prōvinciam nostram ab Helvētiīs dividit.

Hīs rēbus fīebat ut et minus lātē vagārentur et minus 4
 facile finitimīs bellum inferre possent – quā ex parte
 hominēs bellandī cupidī magnō dolōre afficiēbantur!

Prō multitūdine autem hominum et prō glōriā bellī 5
 atque fortitūdinis angustōs sē finēs habēre arbitrābantur,
 quī in longitūdinem milia passuum CCXL, in lātītūdinem
 CLXXX patēbant.

Hīs rēbus adductī et auctōritāte Orgetorigis permōti 3
 cōstituērunt ea quae ad proficiscendum pertinērent com-
 parāre: iumentōrum et carrōrum quam māximum nume-
 rum coemere, sēmentēs quam māximās facere, ut in
 itinere cōpia frūmentī suppeteret, cum proximīs civi-
 tātibus pācem et amicitiam cōfirmāre. Ad eās rēs 2
 cōficiendās biennium sibi satis esse dūxērunt: in tertium
 annum profectiōnem lēge cōfirmant. ....

Ubi iam sē ad eam rem parātōs esse arbitrātī sunt, oppida 5
 sua omnia, numerō ad duodecim, vīcōs ad quadringentōs, 2
 reliqua prīvāta aedificia incendunt; frūmentum omne, 3
 praeterquam quod sēcum portātūrī erant, combūrun, ut
 domum reditiōnis spē sublātā parātiōrēs ad omnia peri-
 cula subeunda essent; trium mēnsium molita cibāria sibi
 quemque domō efferre iubent.

Allobrogēs -um *m pl*
 Aedui -ōrum *m pl*
 Ambarri -ōrum *m pl*
 Arar -is *m*, flūmen
 Bōii -ōrum *m pl*
 Genāva -ae *f*, oppidum
 Helvētīi -ōrum *m pl*
 Iūra -ae *m*, mōns
 lacus Lemannus
 Latovici -ōrum *m pl*
 Lepontii -ōrum *m pl*
 Lingonēs -um *m pl*
 Nantuātēs -ium *m pl*
 Raurici -ōrum *m pl*
 Sēquani -ōrum *m pl*
 Segūsīavi -ōrum *m pl*
 Tigurīni -ōrum *m pl*
 Tulingi -ōrum *m pl*

4 Persuādēt Rauricis et Tulingis et Latovicis, finitimis suis, uti eodem usi consilio, oppidis suis vicisque exustis, unā cum eis proficiscantur; Bōiōsque, qui trāns Rhēnum incoluerant et in agrum Nōricum trānsierant Nōrēiamque oppugnārant, receptōs ad sē sociōs sibi asciscunt.

6 Erant omnīnō itinera duo quibus itineribus domō exīre possent: ūnum per Sēquanōs, angustum et difficile, inter montem Iūram et flūmen Rhodanum, vix quā singulī carrī dūcerentur, mōns autem altissimus impendēbat, ut facile perpaucī prohibēre possent; alterum per prōvinciam nostram, multō facilius atque expeditius, propterea quod inter finēs Helvētiōrum et Allobrogum, qui nūper pācāti erant, Rhodanus fluit, isque nōnnūllis locis vadō trānsitur.

3 Extrēmum oppidum Allobrogum est proximumque Helvētiōrum finibus Genāva; ex eō oppidō pōns ad Helvētiōs pertinet. Allobrogibus sēsē vel persuāsūrōs, quod nōndum bonō animō in populum Rōmānum vidērentur, existimābant vel vī coactūrōs ut per suōs finēs eōs ire paterentur.

uti = ut
 ex-ūrere = ūrere, incendere
 cum eis (= iis) : sēcum
 ager Nōricus: Nōricum -i *n*, regiō Alpium; Nōrēia, oppidum
 -ārant = -āverant
 socius -i *m*: socii sunt qui cōmūni negōtiō iunguntur
 a-sciscere -ivisse -itum = (sibi) adiungere, accipere (socium)
 omnīnō *adv* = omnibus numerātis, tantum
 Sēquani : finēs Sēquanōrum

quā = quā viā, ubi; quā vix...

dūcerentur : dūci poterant
 impendēre = suprā stāre
 per-pauci = paucissimi

expeditus -a -um = facilis
 nūper : annō 61 a.C.
 pācāre = ad pācem cōgere
 vadum -i *n* = aqua parum alta
 extrēmum -a -um *sup* < extrā

Helvētīi existimābant sēsē vel Allobrogibus persuāsūrōs... vel eōs vī coactūrōs esse ut per suōs finēs sē ire paterentur bonō animō in populum R. um
 (: populō R.ō amici) esse
 pati + *acc* + *inf* = sinere
 (↔ vetāre)

annō 58 a. C.

L. Calpurniō Pisōne (cuius filia
Calpurnia Caesaris uxor fuit)

per-rumpere

mūnitiō -ōnis *f* < mūnīre

tēlum -i *n* = pilum, *pl* arma

re-pellere reppulisse -pulsum

mātūrāre = mātūrē (ante tem-

pus) ire, properāre

māximis (singulōrum diērum)

itineribus : celerrimē

Gallia ulterior : ultrā Alpēs

(ire) contendere = properāre

imperāre + *acc* = poscere; alicui

rem imperāre = imperāre ut ali-

quis rem det, rem poscere ab

aliquō

re-scindere = rumpere

adventus -ūs < advenire

certiōrem facere = docēre, nū-

tiāre; *pass* certior fieri: certior

factus est = eī nūntiātum est

légātōs... quī (: *ut*) dicerent

légātiō -ōnis *f* = grex légātōrum

princeps -ipis *adi* = primus

ob-tinēre = tenēre, habēre

Helvētiī: "nōbis est in animō

(: cōnsilium est)... iter per P.

facere, propterea quod aliud

iter habēmus nullum; rogāmus

ut tuā voluntāte id nōbis fa-

cere liceat"; 'sē rogāre...'

L. Cassius, cōs. annō 107 a.C.

iugum = lignum quod iumentis

impōnitur; exercitus victus dē-

ridētur 'sub iugum missus'

sub iugum missum esse

con-cēdere = permittere; con-

cēdendum esse nōn putābat

facultās -ātis *f* (< facilis) = po-

testās (faciendū aliquid)

temperāre = sē abstinēre

temperātūrōs/sūmptūrū esse

spatium -i *n* = locus/tempus

quod inter-cēdit (: inter-est)

dum + *coni*: dum... convenirent

= ut intereā ... convenirent

dēliberāre = cōgitāre (dē rē)

"diem (: tempus) ad dēliberan-

dum sūmam: si quid vultis, ad

idūs Aprīlēs revertimini!"

Omnibus rēbus ad profectiōnem comparātis, diem dī- 4
cunt quā diē ad rīpam Rhodanī omnēs conveniant. Is diēs
erat a. d. v kal. Aprīl., L. Pisōne A. Gabiniō cōsulibus.

[*Helvētiī perrumpere cōnātī mūnitiōne et tēlis repelluntur*]

Caesarī cum id nūntiātum esset 'eōs per prōvinciam 7
nostram iter facere cōnārī', mātūrat ab urbe proficisci, et
quam māximis potest itineribus in Galliam ulteriōrem
contendit, et ad Genāvam pervenit. Prōvinciae tōtī quam 2
māximum potest militum numerum imperat (erat omnīnō
in Galliā ulteriōre legiō ūna), pontem quī erat ad
Genāvam iubet rescindi.

Ubi dē eius adventū Helvētiī certiōrēs factī sunt, 3
légātōs ad eum mittunt nōbilissimōs civitātis (cuius
légātiōnis Nammēius et Verucloetius principem locum
obtinēbant) quī dicerent 'sibi esse in animō sine ūllō
maleficiō iter per Prōvinciam facere, propterea quod
aliud iter habērent nullum; rogāre ut eius voluntāte id sibi
facere liceat'.

Caesar, quod memoriā tenēbat L. Cassium cōsulem 4
occīsum exercitumque eius ab Helvētiīs pulsum et sub
iugum missum, concēdendum nōn putābat: neque homi-
nēs inimicō animō, datā facultāte per Prōvinciam itineris
faciendī, temperātūrōs ab iniuriā et maleficiō exīstimābat.
Tamen, ut spatium intercēdere posset, dum militēs quōs 5
imperāverat convenirent, légātis respondit 'diem sē ad
dēliberandum sūmptūrū: sī quid vellent, ad idūs Aprīlēs
reverterentur.'

- 8 Intereā eā legiōne quam sēcum habēbat militibusque
quī ex Prōvinciā convēnerant ā lacū Lemannō (quī in flū-
men Rhodanum influit) ad montem Iūram (quī finēs Sē-
quanōrum ab Helvētiīs dividit) milia passuum decem
novem mūrū in altitudinem pedum sēdecim fossamque
2 perdūcit. Eō opere perfectō, praesidia dispōnit, castella
commūnit, quō facilius, si sē invītō trānsire cōnārentur,
prohibēre possit.
- 3 Ubi ea diēs quam cōstituerat cum lēgātīs vēnit et
lēgātī ad eum revertērunt, negat 'sē mōre et exemplō
populī Rōmānī posse iter ūlli per Prōvinciam dare', et 'si
vim facere cōnentur, prohibitūrum!' ostendit.
- 4 Helvētiī eā spē dēiectī, nāvibus iūctīs ratibusque com-
plūribus factīs, alii vadīs Rhodanī, quā minima altitudō
flūminis erat, nōnnumquam interdiū, saepius noctū, si
perrumpere possent cōnāti, operis mūnitiōne et militum
concursū et tēlis repulsi, hōc cōnātū dēstitērunt.

[Dē Helvētiōrum itinere per Sēquanōs in Aeduōs]

- 9 Relinquēbātur ūna per Sēquanōs via, quā Sēquanīs invī-
2 tis propter angustias īre nōn poterant. Hīs cum suā sponte
persuādere nōn possent, lēgātōs ad Dumnorīgem Aeduum
mittunt, ut eō dēprecātōre ā Sēquanīs impetrārent.
- 3 Dumnorīx grātiā et largitiōne apud Sēquanōs plūrimum
poterat, et Helvētiīs erat amicus, quod ex eā civitāte
Orgetorīgis filiam in mātīmōnium dūxerat, et cupiditāte
rēgnī adductus novīs rēbus studēbat et quam plūrimās
4 civitatēs suō beneficiō habēre obstrictās volēbat. Itaque

: in quem flūmen Rhodanus
influit

: mūrū milia passuum decem
novem (xx) longum, xvi pedēs
altum ....per-dūcit (: perficit)
praesidium -i n = quod tuētur;
militēs quī locum tuentur
dis-pōnere = ubique pōnere
castellum -i n = locus mūnitus
com-mūnīre = bene mūnīre
quō facilius + conī = ut eō f. ius...
invītus -a -um = nōlēns; sē i.ō
= contrā suam (: Caesaris)
voluntātem

"... nūllī (= nēmīni) iter per
Prōvinciam dare possum"
"si vim facere cōnāminī (: cō-
nāti eritis), prohibēbō!"
'sē prohibitūrum esse' ostendit
(= clārē dicit)
dē-icere -iō -iēcisse -iectum < dē
+ iacere; dē eā spē dēiectī
quā adv = ubi

inter-diū ↔ noctū (= nocte)
saepius comp < saepe
cōnāti si possent = cōnāti an p.
con-cursus -ūs m < con-currere
= in eundem locum currere
cōnātus -ūs m < cōnārī; ab hōc
-ū (: hoc cōnārī) dēstitērunt

Aeduī sociī Rōmānōrum fuē-
runt (sg Aedui -i m)
relinquī = reliquus esse
angustiae -ārum fpl < angustus
suā sponte = per sē
Dumnorīx -īgis m
dē-precātōr -ōris m = quī dē-
precātur = precātur prō aliquō
impetrāre = cōnsequi id quod
rogātur, precibus efficere
largitiō -ōnis f < largiri
plūrimū sup < multum, plūs
posse = potestātem habēre
mātīmōnium -i n: in mātīmō-
nium dūcere = uxōrem dūcere
novīs rēbus (: in rē publicā)
quam + sup (: quam maximum
numerus civitātum)
ob-strictus -a -um = grātus (ob
beneficium)

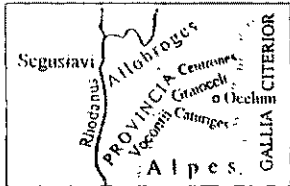
sus-cipere -iō -cēpisse -ceptum
= sibi agendum accipere
obses -idis *m* = homō nōbīlis
qui victōri trāditur nē condi-
ciōnēs rumpantur

re-nūntiāre

Santonī -ōrum *m pl*; *Santonum*
= *Santonōrum*
longē ā = procul ā
Tolōsātēs -ium *m pl* < Tolōsa
-ae *f*, civitās (= oppidum)
futūrum *esse* : fore
bellicōsus -a -um = bellandī
studiōsus
(locus) patēns : sine montibus
frūmentārius -a -um; (locus) *f*.
= qui frūmentum fert, fertilis
finitimī + *dat* (: proximi)

prae-ficere -iō -fēcisse -fectum
= praepōnere
(mīlītēs) cōn-scribere = in ex-
ercitum cōgere
hiemāre = hiemem cōsumere
(castra) hiberna -ōrum *n pl* =
castra ubi mīlītēs hiemant
(iter) proximū : brevissimū
Aquilēia -ae *f*, civitās citeriōris
Galliae ad mare Hadriaticū
superior = suprā situs, alior

(locum) occupāre = vī capere
et suū facere, potiri (locō)
citerior/ulterior prōvincia
: Gallia citerior/ulterior
oppidum extrēmum

cōpiaē -ārum *f pl* = mīlītēs
trā-dūcere < trāns + dūcere
(agrōs) populārī = vāstāre =
frūgēs agrōrum perdere

rem suscipit et ā Sēquanīs impetrat ut per finēs suōs Hel-
vētiōs ire patiantur, obsidēsque uti inter sēsē dent perficit:
Sēquanī 'nē itinere Helvētiōs prohibeant', Helvētiī 'ut
sine maleficiō et iniuriā trāseant'.

Caesarī renūntiātur 'Helvētiīs esse in animō per agrum 10
Sēquanōrum et Aeduōrum iter in Santonum finēs facere',
qui nōn longē ā Tolōsātium finibus absunt, quae civitās
est in Prōvinciā. Id sī fieret, intellegēbat magnō cum perī- 2
culō Prōvinciae futūrum ut hominēs bellicōsōs, populī
Rōmānī inimicōs, locis patentibus māximēque frūmentā-
riīs finitimōs habēret.

Ob eas causās eī mūnitiōnī quam fēceraat T. Labiēnum 3
lēgātum praefēcit; ipse in Italiam magnīs itineribus con-
tendit, duāsque ibi legiōnēs cōscribit, et trēs, quae
circum Aquilēiam hiemābant, ex hibernis ēdūcit. Et, quā
proximū iter in ulteriōrem Galliam per Alpēs erat, cum
eis quīnque legiōnibus ire contendit.

Ibi Ceutronēs et Grāiocelī et Caturīgēs, locīs superiō- 4
ribus occupātīs, itinere exercitū prohibēre cōnantur.
Complūribus eis proeliīs pulsīs, ab Ocelō (quod est citeri- 5
ōris prōvinciae extrēmum) in finēs Vocontiorū ulteri-
ōris prōvinciae diē septimō pervēnit; inde in Allobrogum
finēs, ab Allobrogibus in Segūsīāvōs, exercitū dūcit (hī
sunt extrā Prōvinciam trāns Rhodanum primī).

Helvētiī iam per angustiās et finēs Sēquanōrum suās 11
cōpiās trādūxerant, et in Aeduōrum finēs pervēnerant
eōrumque agrōs populābantur. Aeduī, cum sē suaque ab 2
eis dēfendere nōn possent, lēgātōs ad Caesarem mittunt

- 3 rogātum auxilium: 'ita sē omnī tempore dē populō Rō-
mānō meritōs esse ut paene in cōspectū exercitūs nostrī
agrī vāstārī, liberī eōrum in servitūtem abdūcī, oppida ex-
pugnārī nōn dēbuerint!'
- 4 Eōdem tempore Ambarrī, necessariī et cōsanguinei
Aeduōrum, Caesarem certiōrem faciunt 'sēsē, dēpopulā-
tīs agrīs, nōn facile ab oppidīs vim hostium prohibēre'.
- 5 Item Allobrogēs, quī trāns Rhodanum vīcōs possessiō-
nēsque habēbant, fugā sē ad Caesarem recipiunt, et
dēmōstrant 'sibi praeter agrī solum nihil esse reliquī!'
- 6 Quibus rēbus adductus Caesar nōn exspectandum sibi
statuit, dum, omnibus fortunīs sociōrum cōsumptīs, in
Santonōs Helvētiī pervenirent.
- 12 Flūmen est Arar, quod per finēs Aeduōrum et Sēquanō-
rum in Rhodanum influit incrēdibilī lēnitātē, ita ut oculīs
in utram partem fluat iūdicārī nōn possit. Id Helvētiī
ratibus ac lintribus iūctīs trānsibant.
- 2 Ubi per explōrātōrēs Caesar certior factus est 'trēs iam
partēs cōpiārum Helvētiōs id flūmen trādūxisse, quārtam
ferē partem citrā flūmen Ararim reliquam esse', dē tertiā
vigiliā cum legiōnibus tribus ē castrīs profectus ad eam
- 3 partem pervēnit quae nōndum flūmen trānsierat. Eōs im-
peditōs et inopināntēs aggressus magnam partem eōrum
concīdit, reliquī sēsē fugae mandārunt atque in proximās
silvās abdidērunt.
- 4 Is pāgus appellābātur Tigurīnus (nam omnis cīvītās
5 Helvētia in quattuor pāgōs dīvīsa est). Hic pāgus ūnus,
cum domō exisset, patrum nostrōrum memoriā L. Cassium

"ita... dē p. R. meritū *sumus*..."
mereri -itum = merere; m. dē
aliquō = bene facere alicui
liberī *eōrum* : *suī* (: "nostrī")
ut agrī vāstārī... nōn dēbuerint
: ut agrōs vāstārī, liberōs suōs
abdūcī... nōn oportuerit

necessariū -i *m* = amicus, socius
cōn-sanguineus -a -um = eōdem
sanguine (: eādē gente) nātus
dē-populārī/-āre = populārī
"nōn facile ab oppidīs vim
hostium prohibēmus"
possessiō -ōnis *f* = rēs quae
possidētur
sē re-cipere = recedere; fugā sē
recipere = *re-fugere*
"nōbis... nihil est reliquī!"
reliquum -i *n*; nihil est reliquī
(*gen*) = nihil relinquitur
nōn exspectandum sibi *esse*
statuit (: cēnsuit)
fortunāe -ārū *f pl* = posses-
siōnēs

Arar -is *m*, *acc* -im
in-crēdibilis -e = vix crēden-
dus, mirus
lēnitās -ātis *f* < *lēnis* -e ↔ celer
iūdicāre = cēnsere, statuere
(quid vērū sit)
linter -tris *m* = nāvicula levis

explōrātōr -ōris *m* = quī cōsilia
hostium cognōscere cōnātur
trēs quārtās partēs (¾)
trāns id flūmen trādūxisse
dē tertiā vigiliā : nōnā hōrā
noctis

im-pedire = difficilem/tardum
facere; impeditus = quī haud
facile movētur (↔ expeditus)
in-opināns = nōn exspectāns
con-cidere -disse -sum = caedere
mandāre = trādere; sē fugae
mandāvērunt = fugērunt
ab-dere -didisse -ditum = oc-
cultāre
pāgus -i *m* = regiō eiusque civēs;
is pāgus : cuius civēs (Tigurīnī)
flūmen nōndum trānsierant

-isset = -iisset

annō 107 a.C.

cāsū = forte
 quae pars... : ea pars... quae
 insignis -e = magnus et nōtus
 calamitās -ātis f = mala fortūna
 poenās per-solvere = pūniri
 ulcisci ultum: iniūriam u. = pū-
 nire eum qui iniūriam fecit
 socer -eri m = pater uxoris (L.
 Pīsō, cōs. annō 58 a.C.)
 avus -i m = pater patris/mātris
 T. *interfēcerant* eōdem proeliō
 quō Cassium interfēcerant

pontem faciendum (*gerundivum*)
 cūrāre = cūrāre ut pōns fiat
 repentīnus -a -um < repente
 com-movēre = permovēre
 aegrē *adv* ↔ facile, *sup* aeger-
 rimē ↔ facillimē

Dīvicō -ōnis m

Cassiānus -a -um < Cassius
 agere cum = colloquī cum
 Dīvicō: "sī pācem p. R. *nōbīs*-
 cum facit, in eam partem *ibi*-
 mus atque ibi *erimus* ubi *nōs*
tū cōstitueris/esse volueris"
 cōstituere : incolere iubēre
 "sīn bellō *nōs* persequi per-
 severās, reminiscere...!"
 per-severāre = pergere (severē)
 in-commodum -i n : calamitās
 pristinus -a -um = antiquus

Caesar: "sī obsidēs ā *vōbīs mihi*
datī erunt, ut ea quae pollicē-
mini vōs factūrōs *esse* intelle-
gam, et sī Aeduīs dē iniūriīs
 quās ipsīs sociīsque eōrum in-
tulistis ... satisfēceritis, vōbīs-
 cum pācem *faciam*"
 satis-facere + *dat* = facere (red-
 dere) quod postulātur
 māiōrēs m pl: patrēs, avī, cēt.
 in-stituere -uisse -ūtum = (ani-
 mum) parāre, docēre
 cōn-suēscere -ēvisse = mōrem
 sibi facere; cōnsuēvisse = so-
 lere; cōnsuēverint = soleant;
 -ērint = ēverint

cōnsulem interfēcerat et eius exercitum sub iugum mīse-
 rat! Ita, sive cāsū sive cōnsiliō deōrum immortalīum, quae 6
 pars civitātis Helvētiaē insignem calamitātem populō Rō-
 mānō intulerat, ea princeps poenās persolvit. (Quā in rē 7
 Caesar nōn solum publicās sed etiam prīvātās iniūriās ul-
 tus est, quod eius socerī L. Pīsōnis avum, L. Pīsōnem lēgā-
 tum, Tigurīnī eōdem proeliō quō Cassium interfēcerant.)

Hōc proeliō factō, reliquās cōpiās Helvētiōrum ut cōn- 13
 sequi posset, pontem in Arare faciendum cūrāt, atque ita
 exercitum trādūcit. Helvētiī repentinō eius adventū com- 2
 mōtī, cum id quod ipsī diēbus vīgintī aegerrimē cōn-
 fēcerant, ut flūmen trānsirent, illum unō diē fecisse intel-
 legerent, lēgātōs ad eum mittunt; cuius lēgātīōnis Dīvicō
 princeps fuit, quī bellō Cassiānō dux Helvētiōrum fuerat.

Is ita cum Caesare ēgit: 'sī pācem populus Rōmānus 3
 cum Helvētiīs faceret, in eam partem itūrōs atque ibi
 futūrōs Helvētiōs ubi eōs Caesar cōstituisset atque esse
 voluisset; sīn bellō persequi perseverāret, reminiscerētur 4
 et veteris incommodī populī Rōmānī et prīstinae virtūtis
 Helvētiōrum! .....'

Hīs Caesar ita respondit: '... Sī obsidēs ab eis sibi dentur, 14
 utī ea quae polliceantur factūrōs intellegat, et sī Aeduīs dē 6
 iniūriīs quās ipsīs sociīsque eōrum intulerint, item sī Allo-
 brogibus satisfaciant, sēsē cum eis pācem esse factūrum.'

Dīvicō respondit 'ita Helvētiōs ā māiōribus suis institū- 7
 tōs esse utī obsidēs accipere, nōn dare, cōnsuērint: eius rei
 populum Rōmānum esse testem'.

Hōc respōnsō datō, discessit.

- 15 Posterō diē castra ex eō locō movent. Idem facit Caesar equitātumque omnem ad numerum quattuor milium, quem ex omnī Prōvinciā et Aeduis atque eōrum sociīs coāctum habēbat, praemittit, quī videant quās in partēs
- 2 hostēs iter faciant. Quī, cupidius novissimum agmen īnsecūtī, aliēnō locō cum equitātū Helvētiōrum proelium committunt – et pauci dē nostris cadunt.
- 3 Quō proeliō sublātī Helvētīi, quod quīngentis equitibus tantam multitudinem equitum prōpulerant, audācius subsistere nōnumquam et novissimō agmine proeliō nostrōs lacessere coepērunt.
- 4 Caesar suōs ā proeliō continēbat, ac satis habēbat in praesentia hostem rapīnis populātiōnibusque prohibēre.
- 5 Ita diēs circiter quīndecim iter fēcērunt uti inter novissimum hostium agmen et nostrum primum nōn amplius quīnis aut sēnis milibus passuum interesset. ....

[*Ob nūntium falsum Rōmānī proeliō abstinēt*]

- 21 Eōdem diē ab explōrātōribus certior factus 'hostēs sub monte cōnsēdisse milia passuum ab ipsius castris octō', quālis esset nātūra montis et quālis in circuitū ascēsus,
- 2 quī cognōscerent, mīsit. Renūtiātum est 'facilem esse'.
- Dē tertiā vigiliā T. Labiēnum, lēgātum prō praetōre, cum duābus legiōnibus et eīs ducibus quī iter cognōverant summum iugum montis ascendere iubet; quid suī
- 3 cōnsiliū sit ostendit. Ipse dē quārtā vigiliā eōdem itinere quō hostēs ierant ad eōs contendit equitātumque omnem
- 4 ante sē mittit. P. Cōnsidius, quī rei militāris peritissimus

castra movēre = prōgredi cum exercitū
 ad numerum iv milium : numero ad (: ferē) iv milia
 cōgere (<con- + agere) = in eundem locum agere, cōscribere
 praemittere
 quī videant : ut videant
 cupidius = nimis cupidē
 novissimus -a -um = postrēmus
 īn-sequi = persequi
 (locus) aliēnus ↔ idōneus
 com-mittere: proelium c. = proelium facere/incipere
 tollere (animum) : superbum facere; sublātus = superbus
 prō-pellere -pulisce -pulsū sub-sistere = cōsistere ac resistere
 lacessere (proeliō) = prō-vocāre (ad proelium)
 con-tinēre = retinēre
 satis habēbat = satis ei erat in praesentia = in praesēns (tempus) | rapina -ae f < rapere
 populātiō -ōnis f < populārī

amplius comp adv = plūs

abs-tinēre (+ abl) = sē abstinēre (ab)

cōn-sēdisse : castra posuisse
 circuitus -ūs m < circu(m)-īre
 ascēsus -ūs m < ascendere
 explōrātōrēs mīsit quī (: ut) cognōscerent quālis esset...
 prō praetōre : qui praetor fuit
 praetor -ōris m = qui Rōmae iūrī praees et cūrāt ut civēs lēgibus pāreant

iugum (montis) = mōns longus
 quid suī cōnsiliū sit = quāle suum cōnsilium sit

peritus -a -um = sciēs; p. rei (gen) = quī rem bene scit

L. *Cornélius* Sulla, cōs. annō 88 a.C.

M. *Licinius* Crassus, cōs. (cum *Pompēiō*) annō 70 et 55 a.C.

primā lūce = oriente sōle
 summus mōns = summa pars
 (/summum) montis
 captivus -i m = miles captus
 com-perīre -perisse -pertum
 = cognōscere
 (equum) admittere = celerrimē
 currentem facere; equō ad-
 missō : celerrimē vectus
 "mōns quem ā L.ō occupārī vo-
 luitū ab hostibus tenētur: id ā
 Gallicis armīs... cognōvī"
 insigne -is n = quod aliquem
 significat/nōscendum facit
 sub-dūcere = sūrum dūcere

prae-cipere -iō -cēpisse -ceptum
 = faciendum dicere, imperāre
 "nōlī proelium committere nisi
 meae cōpiae prope hostium
 castra visae erunt..."

multō diē : multō post māne

prō visō : quasi visum

-āsse = -āvisse

cōnsuērat = ēverat = solēbat
 intervāllum -i n = spatium quod
 interest; eō -ō quō cōnsuērat
 postridiē = posterō diē (eius
 diēi: ab eō diē)
 bi-duum -i n = duo diēs
 super-esse = reliquus esse
 mētiri mēnsuram = statuere quan-
 tum sit; + dat partem statūtā
 dare
 cōpiōsus -a -um (<cōpia)=dīves

prō-spicere + dat = cūrāre (dē);
 rei frūmentāriae p. = cūrāre ut
 frūmentum suppetat
 fugitivus -i m = servus fugitivus
 decuriō -ōnis m = quī *decuriae*
 (: X equitibus) praefectus est

habēbātur et in exercitū L. Sullae et postea in M. Crassi fuerat, cum explorātōribus praemittitur.

Primā lūce, cum summus mōns ā Labiēnō tenērētur, 22 ipse ab hostium castris nōn longius mille et quingentis passibus abesset, neque, ut postea ex captivis comperit, aut ipsius adventus aut Labiēni cognitus esset, Cōnsidius 2 equō admissō ad eum accurrit; dicit 'montem quem ā Labiēnō occupārī voluerit ab hostibus tenērī: id sē ā Gallicis armīs atque insignibus cognōvisse'.

Caesar suās cōpiās in proximum collem subdūcit, aciem 3 instruit. Labiēnus, ut erat ei praeeptum ā Caesare 'nē proelium committeret nisi ipsius cōpiae prope hostium castra visae essent, ut undique unō tempore in hostēs impetus fieret', monte occupātō nostrōs exspectābat proeliōque abstinēbat.

Multō dēnique diē per explorātōrēs Caesar cognōvit 'et 4 montem ā suis tenērī, et Helvētiōs castra mōvisse – et Cōnsidium timōre perterritum quod nōn vidisset prō visō sibi renūtiāsse!'

Eō diē quō cōnsuērat intervāllō hostēs sequitur, et milia 5 passuum tria ab eōrum castris castra pōnit.

Postridiē eius diēi, quod omninō bīduum supererat cum 23 exercitui frūmentum mētiri oportēret, et quod ā Bibracte, oppidō Aeduōrum longē māximō et cōpiōsissimō, nōn amplius milibus passuum XVIII aberat, rei frūmentāriae prōspiciendum exīstimāvit: iter ab Helvētiis āvertit ac Bibracte ire contendit. Ea rēs per fugitivōs L. Aemiliū, 2 decuriōnis equitum Gallōrum, hostibus nūtiātur.

[*Dē proeliō apud Bibracte*]

- 3 Helvētīi, seu quod timōre perterritōs Rōmānōs discēdere ā sē exīstimārent – eō magis quod prīdiē, superiōribus locis occupātis, proelium nōn commīsissent – sīve eō quod rē frūmentāriā interclūdī posse cōfiderent, com-mūtātō cōnsiliō atque itinere conversō, nostrōs ā novis-simō agmine insequi ac lacessere coepērunt.
- 24 Postquam id animum advertit, cōpiās suās Caesar in proximum collem subducit, equitātumque quī sustinēret 2 hostium impetum mīsīt. Ipse interim in colle mediō tri-plicem aciem instrūxit legiōnum quattuor veterānārum; 3 sed in summō iugō duās legiōnēs quās in Galliā citeriōre proximē cōnscīpserat et omnia auxilia collocārī ac tōtum montem hominibus complērī et intereā sarcinās in ūnum locum cōferri et eum ab eīs quī in superiōre aciē cōn-stiterant mūniri iussit.
- 4 Helvētīi cum omnibus suis carris secūtī impedimenta in ūnum locum contulērunt; ipsī cōnfertissimā aciē, reiectō nostrō equitātū, phalange factā sub prīmam nostram aciem successērunt.
- 25 Caesar, primum suō, deinde omnium ex cōnspectū re-mōtis equis, ut aequātō omnium periculō spem fugae 2 tolleret, cohortātus suōs proelium commīsīt. Militēs ē locō superiōre pīlis missis facile hostium phalangem per-frēgērunt. Eā disiectā, gladiis dēstrictis in eōs impetum fecērunt.
- 3 Gallis magnō ad pugnam erat impedimentō quod, plūribus eōrum scūtis ūnō ictū pīlōrum trānsfixis et

eō magis = tantō magis
 prīdiē ↔ postridiē
 eō *adv* = ideō, propterea
 inter-clūdere (< -claudere) =
 circumdandō prohibēre (ā)
 eōs interclūdī posse cōnfide-
 rent (= crēderent)
 com-mūtāre = mūtāre

animum ad-vertere = animad-
 vertere
 quī sustinēret = ut sustinēret

collis medius = media collis pars
 tri-plex -icis *adi* = in trēs partēs
 divīsus
 veterānus -a -um (< vetus) = quī
 antea militāvit

proximē = nūper
 col-locāre (< locus) = pōnere
 sarcina -ae *f* = quod miles sē-
 cum portat
 cōn-ferre con-tulisse col-lātum
 = in eundem locum ferre
 cōn-sistere -stitisse; cōnstitu-
 rant : stābant
 impedimenta -ōrum *n pl* = rēs
 quās agmen sēcum vehit
 cōnfertus -a -um ↔ sparsus
 re-icere -iēcisse -iectum < -iacere
 phalanx -gis *f* = aciēs cōnferta
 prima aciēs = prima aciēi pars
 suc-cedere = subire, accēdere

suō *equō*

aequāre = aequum facere

co-hortārī = hortārī (multōs)
 per-fringere -frēgisse -fractum
 < per + frangere
 dis-icere -iō -iēcisse -iectum
 (< dis- + iacere) = spargere
 dē-stringere -inxisse -ictum;
 (gladium) *d.* = educere

impedimentum -ī *n* < impedire;
 eī -ō (*dat*) est = eum impedit
 ictus -ūs *m* < icere = percutere
 trāns-figere

col-ligāre = *ligāre* (= vincire)
 inter sē, coniungere (ligandō)
 in-flectere = flectere
 ē-vellere = vī ēripere; *pila* ē.
 commodus -a -um = facilis
 prae-optāre = praeferre; (ita) ut
 multi... praeoptarent
 ē-mittere (ē manū)

dē-fessus -a -um = fatigātus
 pedem re-ferre : recēdere
 sub-esse; sub-erat : aberat

(agmen) claudere = finire

alicui praesidiō (*dat*) esse = ali-
 quem tuērī
 -ēre = -ērunt
 cōn-spiciāri = cōspicere
 in-stāre = ācritē aggredi

red-integrāre = dēnuō facere
 signa inferre = aggredi
 bi-pertitus -a -um = in duās
 partēs divīsus; *adv* -ō
 sub-movēre = ē locō removēre

anceps -cipitis *adi* = in duās
 partes versus, dubius

sē cōnferre = ire

ā-versum : quī tergum vertēbat

prō vāllō = tamquam vāllum
 ob-icere -iō -iēcisse -iectum
 = ante pōnere
 con-icere = iacere
 matara, trāgula -ae *f* = pila
 Gallica (ad iaciendum)
 sub-icere = iacere (ē locō infe-
 riōre)

rota
 -ae *f*

colligātīs, cum ferrum sē inflēxisset, neque ēvellere
 neque sinistrā impedītā satis commodē pugnāre poterant
 – multī ut diū iactātō brachiō praeoptārent scūtum manū 4
 ēmittere et nūdō corpore pugnāre.

Tandem vulneribus dēfessi et pedem referre et, quod 5
 mōns suberat circiter mille passuum, eō sē recipere
 coepērunt.

Captō monte, et succēdentibus nostrīs, Bōiī et Tulingī, 6
 quī hominum milibus circiter xv agmen hostium claudē-
 bant et novissimis praesidiō erant, ex itinere nostrōs
 latere apertō aggressi circumvērere, et id cōspiciātī
 Helvētiī, quī in montem sēsē recēperant, rūsus instāre et
 proelium redintegrāre coepērunt. Rōmānī conversa signa 7
 bipertitō intulērunt: prima et secunda aciēs, ut victīs ac
 submōtis resisteret, tertia, ut venientēs sustinērēt.

Ita ancipiti proeliō diū atque ācritē pugnātum est. 26
 Diūtius cum sustinēre nostrōrum impetūs nōn possent,
 alterī sē, ut coeperant, in montem recēpērunt, alterī ad
 impedimenta et carrōs suōs sē contulērunt. Nam hōc tōtō 2
 proeliō, cum ab hōrā septimā ad vesperum pugnātum sit,
 āversum hostem vidēre nēmō potuit.

Ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnātum 3
 est, proptereā quod prō vāllō carrōs obiēcērant, et ē locō
 superiōre in nostrōs venientēs tēla coniciēbant, et nōn-
 nullī inter carrōs rotāsque matarās ac trāgulās subiciēbant
 nostrōsque vulnerābant. Diū cum esset pugnātum, im- 4
 pedimentis castrisque nostrī potitī sunt. Ibi Orgetorigis
 filia atque unus ē filiīs captus est.

5 Ex eō proeliō circiter hominum milia CXXX superfuērunt, eāque tōtā nocte continenter iērunt: nūllam partem noctis itinere intermissō in finēs Lingonum diē quārtō pervēnērunt, cum et propter vulnera militum et propter sepultūram occisōrum nostrī trīduum morātī eōs sequī nōn potuissent.

6 Caesar ad Lingonas litterās nūntiōsque mīsit: 'nē eōs frūmentō nēve aliā rē iuvārent; quī sī iūvissent, sē eōdem locō quō Helvētiōs habitūrum'. Ipse, trīduō intermissō, cum omnibus cōpiis eōs sequī coepit.

27 Helvētiī omnium rērum inopiā adductī lēgātōs dē dēditōne ad eum mīsērunt. Quī cum eum in itinere convēnissent sēque ad pedēs prōiēcissent suppliciterque locūtī flentēs pācem petissent, atque eōs in eō locō quō tum essent suum adventum exspectāre iussisset, pārūrunt.

3 Eō postquam Caesar pervēnit, obsidēs, arma, servōs quī
4 ad eōs perfūgissent poposcit. Dum ea conquīruntur et cōnferuntur, nocte intermissā, circiter hominum milia sex eius pāgī quī Verbigenus appellātur, sive timōre perterritī nē armīs trāditīs suppliciō afficerentur, sive spē salūtis inductī, quod in tantā multitudine dēditīciōrum suam fugam aut occultārī aut omnīnō ignōrārī posse exīstimārent, primā nocte ē castris Helvētiōrum ēgressī ad Rhēnum finēsque Germānōrum contendērunt.

28 Quod ubi Caesar rescīit, quōrum per finēs ierant hīs utī conquīrerent et reducerent, 'sī sibi pūrgātī esse vellent',
2 imperāvit; reductōs in hostium numerō habuit. Reliquōs omnēs, obsidibus, armīs, perfugīs trāditīs, in dēditōnem

inter-mittere = inter rem moram facere; nūllam partem noctis itinere intermissō: tōtam noctem sine morā itinere factō sepultūra -ae *f* < *sepelire* -iisse -pultum; corpora mortuōrum sepeliuntur (sub terrā) trīduum -i *n* = trēs diēs morārī = moram facere

Lingonas *acc pl* = Lingonēs "nōlite eōs... iuvāre! sī (eōs) iūveritis, vōs eōdem locō quō Helvētiōs habebō"
eōdem locō quō Helvētiōs: in hostium numerō
trīduō inter-missō: post trīdūi moram, trīduō post
dēditīō -ōnis *f* < *dē-dere* -didisse -ditum = trādere; sē dēdere: dē hoste victō dicitur eum convenire = cum eō c.

supplex -icis *adi* = orāns; suppliciter *adv* = cum precibus -issent = -iissent = -ivissent atque Caesar eōs... iussisset

per-fugere
poscere poposcisse
con-quīrere = quærere

dēditīcius -a -um = quī sē dēdidit
omnīnō = plānē

primā nocte = initīō noctis
ē-gredi -ior -gressum = exīre

re-scīscere -iisse -itum = cognōscere; -iit = -iuit
imperāvit hīs per quōrum finēs ierant ut eōs conquīrerent...
pūrgāre = pūrum (: iūstum) facere, excūsāre; "sī mīhi (: ā mē) pūrgātī esse vultis"
per-fuga -ae *m* = miles quī ad hostēs perfūgit

tolerāre = patī, ferre

frūmentī cōpiam facere = satis
frūmentī dare
ipsōs: *Helvētiōs...*
re-stituere -uisse -ūtum (< re-
+ statuere) = rūsus facere
vacāre = vacuum esse (: sine
frūgibus)
bonitās -ātis *f* < bonus

Aeduīs petentibus 'ut Bōiōs...
in finibus suis collocārent
(: collocāre sibi liceret)'
concessit (= permisit)
illī: Aedui

pār atque = idem atque; (idem/
pār/aequus/alius/contrā) atque
= quam

re-ferre rettulisse re-lātum

nōminātīm = nōminibus datīs
ratiō = numerus computātus
sēparātus -a -um *part* < *sēpa-*
rāre ↔ coniungere; *adv* -im
summa -ae *f* (↔ *pars*) = tōtus
numerus
capitum : hominum

XIII = XIV

cēnsus -ūs *m* < cēnsēre = capita
numerāre; cēnsū habitō = ca-
pitibus numerātis

accēpit. Helvētiōs, Tulingōs, Latovicōs in finēs suōs, 3
unde erant profectī, revertī iussit, et, quod omnibus
frūgibus āmissīs domī nihil erat quō famem tolerārent,
Allobrogibus imperāvit ut hīs frūmentī cōpiam facerent;
ipsōs oppida vīcōsque quōs incenderant restituere iussit.
Id eā māximē ratiōne fēcit quod nōluit eum locum unde 4
Helvētiī discesserant vacāre, nē propter bonitātem agrō-
rum Germānī quī trāns Rhēnum incolunt ē suis finibus in
Helvētiōrum finēs trānsirent et finitimī Galliae prōvinciae
Allobrogibusque essent. Bōiōs, petentibus Aeduīs, quod 5
ēgregiā virtūte erant cogniti, ut in finibus suis collocā-
rent, concessit; quibus illī agrōs dedērunt quōsque postea
in parem iūris libertātisque condiōnem atque ipsī erant
recēpērunt.

In castrīs Helvētiōrum tabulae repertae sunt litterīs 29
Graecīs cōfectae, et ad Caesarem relātae, quibus in
tabulīs nōminātīm ratiō cōfecta erat: quī numerus domō
exīssset eōrum quī arma ferre possent, et item sēparātīm
puerī, senēs mulierēsque. Quārum omnium rērum summa 2
erat capitum Helvētiōrum mīlia CCLXIII, Tulingōrum mīlia
XXXVI, Latovicōrum XIII, Rauricōrum XXIII, Bōiōrum
XXXII. Ex hīs quī arma ferre possent, ad mīlia nōnāgintā
duo. Summa omnium fuērunt ad mīlia CCCLXVIII. Eōrum 3
quī domum rediērunt, cēnsū habitō ut Caesar imperā-
verat, repertus est numerus mīlium C et decem.

LIBER QVARTVS

[*Dē Suēbīs quī aliōs Germānōs in Galliam migrāre cōgunt*]

- 1 Eā quae secūta est hieme, quī fuit annus Cn. Pompēiō
M. Crassō cōsulibus, Ūsipetēs Germānī et item Tencetērī
magnā cum multitūdine hominum flūmen Rhēnum trāns-
- 2 iērunt nōn longē ā mari quō Rhēnus influit. Causa trāns-
eundī fuit quod, ab Suēbīs complūrēs annōs exagitātī,
bellō premēbantur et agrī cultūrā prohibēbantur.
- 3 Suēbōrum gēns est longē māxima et bellicōsissima
- 4 Germānōrum omnium. Hī centum pāgōs habēre dicuntur,
ex quibus quotanni singula milia armātōrum bellandi
- 5 causā ex finibus ēdūcunt. Reliquī quī domī mānsērunt sē
atque illōs alunt. Hī rūsus invicem annō post in armīs
- 6 sunt, illī domī remanent. Sic neque agrī cultūra nec ratiō
atque ūsus belli intermittitur.
- 7 Sed privātī ac sēparātī agrī apud eōs nihil est, neque
longius annō remanēre ūnō in locō incolendī causā licet.
- 8 Neque multum frūmentō, sed māximam partem lacte atque
- 9 pecore vivunt, multumque sunt in vēnātiōnibus; quae rēs
et cibī genere et cotidiānā exercitātiōne et libertāte vītae,
quod ā pueris nullō officiō aut disciplinā assuēfactī nihil
omninō contrā voluntātem faciant, et virēs alit et immānī

Atrebatēs -um *m pl*
Batāvī -ōrum *m pl*
Eburōnēs -um *m pl*
Lingonēs -um *m pl*
Mediomātrīcēs -um *m pl*
Menapiī -ōrum *m pl*
Morini -ōrum *m pl*
Mosa -ae *m*, flūmen
Suēbi -ōrum *m pl*
Sugambri -ōrum *m pl*
Tencetērī -ōrum *m pl*
Trēveri -ōrum *m pl*
Triboci -ōrum *m pl*
Ūbiī -ōrum *m pl*
Ūsipetēs -um *m pl*
Vacalus -i *m*, fluvius
Vosegius -i *m*, mōns

migrāre = in alium locum ire
habitātum
annus 55 a.C.

ex-agitāre = molestē perturbāre

cultūra -ae *f* < colere
: agrōs colere prohibēbantur

armātī -ōrum *m pl* : militēs

manēre mānsisse

in-vicem = partibus mūtātis

ratiō -ōnis *f* = ars cūrandi/pa-
randī, cūra et studium
ūsus -ūs *m* < ūti

sēparātus -a -um ↔ commūnis

longius annō < diūtius quam
annum (ūnum)
māximam partem = māximē
vēnātiō -ōnis *f* < vēnārī = ferās
persequī atque caedere
exercitātiō -ōnis *f* < exercitāre =
(sē) movēre ut virēs augeantur
disciplina -ae *f* (< discipulus)
= quod discendum est
assuē-facere aliquem (+ *abl*) =
facere ut aliquis cōnsuēscat
alit : auget

magnitūdō -inis *f* < magnus
cōnsuētūdō -inis *f* = quod cōn-
suēvit/solet fieri, mōs; in -em
sē ad-dūcere = cōnsuēscere
vestitus -ūs *m* = vestis
quic-quam = quidquam
exiguitās -ātis *f* < exiguus

aperta : nūda

aditus -ūs *m* < ad-ire
eō (= ideō) ut habeant *aliquōs*
quibus vēdant *ea* quae...
quam quō = quam (eō) quod
dēsiderent : cupiant
quin etiam = vērū etiam
impēsus -a -um = nimius
(pretiō) parāre = emere

dē-fōrmis -e = foedus
summi labōris (*gen qualitātis*)
= qui summum (: maximum)
labōrem ferre potest
equester -tris -tre < eques

proeliārī (< proelium) = pugnāre
vestigio : locō (quō stant)
ūsus est = opus est

in-ers -rtis *adi* = piger
qui- quae- quod-vis : qui-vis
numerus : quisquis numerus
est, sive magnus sive parvus
quam-vis pauci : etiam si pau-
cissimi sunt
-vis *pers 2 sg praes ind* < velle

re-mollēscere = mollis fieri

eques ephippiātus

succēdunt : sub iis (prope eōs)
sunt, finitimi sunt
amplus -a -um = magnus
flōrere = in flōre esse, valēre
captus -ūs *m* < capere (mente)

corporum magnitūdine hominēs efficit. Atque in eam sē 10
cōnsuētūdinem adduxērunt ut locis frigidissimis neque
vestitūs praeter pellēs habērent quicquam,
quārum propter exiguitātem magna est cor-
poris pars aperta, et lavantur in flūminibus.

Mercātōribus est aditus magis eō ut quae bellō cēperint 2
quibus vēdant habeant, quam quō ūllam rem ad sē im-
portārī dēsiderent. Quin etiam iūmentis, quibus māximē 2
Galli dēlectantur quaeque impēnsō parant pretiō, Ger-
māni importātis nōn ūtuntur, sed quae sunt apud eōs nāta,
prāva atque dēfōrmia, haec cotidiānā exercitātiōne summi
ut sint labōris efficiunt.

Equestribus proeliis saepe ex equis dēsiliunt ac pedibus 3
proeliantur equōsque eōdem remanēre vestigiō assuēfēcē-
runt, ad quōs sē celeriter cum ūsus est recipiunt; neque 4
eōrum mōribus turpius quicquam aut inertius habētur
quam ephippiis ūti. Itaque ad quemvis numerum ephippi- 5
ātōrum equitum quamvis pauci adire audent.

Vinum ad sē omninō importārī nōn sinunt, quod eā rē 6
ad labōrem ferendum remollēscere hominēs atque ef-
feminārī arbitrantur.

Pūblicē māximam putant esse laudem quam lātissimē ā 3
suis finibus vacāre agrōs: hāc rē significārī magnum
numerus civitātum suam vim sustinēre nōn posse. Itaque 2
ūnā ex parte ā Suēbis circiter mīlia passuum sescenta agrī
vacāre dīcuntur.

Ad alteram partem succēdunt Ūbiī, quōrum fuit civitās 3
ampla atque flōrēns, ut est captus Germānōrum, et paulō

sunt quam eiusdem generis ceteri humaniores, propterea quod Rhenum attingunt multumque ad eos mercatores ventitant, et ipsi propter propinquitatem Gallicis sunt moribus assuefacti. Hos cum Suebi, multis saepe bellis experti, propter amplitudinem gravitatemque civitatis finibus expellere non potuissent, tamen vectigales sibi fecerunt ac multo humiliiores infirmioresque redegerunt.

4 In eadem causa fuerunt Usipetes et Tencteri, quos supra diximus, qui complures annos Sueborum vim sustinuerunt, ad extremum tamen agris expulsi et multis locis Germaniae triennium vagati ad Rhenum pervenerunt; quas regiones Menapii incolabant et ad utramque ripam fluminis agros, aedificia, vicosque habebant; sed tantae multitudinis aditu perterriti ex eis aedificiis quae trans flumen habuerant demigraverunt, et cis Rhenum dispositis praesidiis Germanos transire prohibebant.

4 Illi omnia experti, cum neque vi contendere propter inopiam navium neque clam transire propter custodias Menapiorum possent, reverti se in suas sedes regionesque simulaverunt, et tridui viam progressi rursus revertunt, atque omni hoc itinere una nocte equitatu confecto, in-

5 sciis inopinantesque Menapios oppresserunt, qui de Germanorum discessu per exploratores certiores facti sine

7 metu trans Rhenum in suos vicos remigraverant. His interfectis navibusque eorum occupatis, prius quam ea pars Menapiorum quae citra Rhenum erat certior fieret, flumen transierunt, atque omnibus eorum aedificiis occupatis, reliquam partem hiemis se eorum copiis aluerunt.

paulo humaniores sunt quam ceteri eiusdem generis humanus ↔ ferus (barbarus) at-tingere -tigisse -tactum < ad + tangere ventitare = saepe venire propinquitas -atis f < propinquus

ex-periri -pertum = conari amplitudo -inis f < amplius gravitas -atis f < gravis vectigalis -e = qui civitati pecuniam solvere debet infirmus -a -um = invalidus red-igere + adi = facere causa : condicio, fortuna

supra (adv): cap. 1.1

ad extremum = postrum ex agris expulsi tri-ennium -i n = tres anni

de-migrare

prohibebant : prohibere conabantur (imperf de conatu) illi : Germani

clam ↔ aperte custodia -ae f = praesidium (quo locus custoditur)

simulare = similem facere; reverti se simulaverunt = fecerunt ut reverti viderentur inf-cius -a -um = nesciens op-primere -pressisse -pressum < ob + premere dis-cessus -us m < discedere

re-migrare

prius quam = priusquam (+ coni : ne prius...)

alere -uisse altum

citus -a -um = celer; *adv* citō

infirmi-tās -ātis *f* = animus in-firmus (infidus)
mōbilis -e = quī facile movētur /permovētur
committere + *dat* = crēdere, cōn-fidere
est hoc Gallicae cōnsuētūdinis = Galli hoc facere cōnsuēverunt
viātor -ōris *m* (< via) = quī iter facit
-ierit = -iverit

vulgus -ī *n* = populus, civēs
circum-sistere -stetisse = cōn-sistere et circumdare
prō-nūtiāre = multis nūtiāre
auditiō -ōnis *f* = quod auditur
in-ire: cōnsilium *i.* = c. capere
in vestigiō: statim
paenitēre (+ *acc. gen*): *mē* pae-nitet facti = doleō quod feci
(rūmōribus) servīre: pārere
fingere finxisse fictum = falsae
excōgitāre; ficta *n pl* = rēs
fictae (falsae)
mātūrē = ante tempus; *comp*
mātūrius = prius, celerius
cōnsuēverat = solebat
fore *infut* < esse/fieri
suspiciāri = crēdere incipere
facta esse

invītāre = rogāre ut veniat
ab Rhēnō in Galliam
"omnia quae postulāveritis ā
nōbīs parāta erunt"; -āssent
= -āvissent

cliēns -entis *m* = civis pauper
quī civi nōbili et diviti operam
dat; civitās quae māiōri civi-tatī paret

ē-vocāre
dis-simulāre = simulāre sē ne-scire, occultāre
per-mulcēre -sisse -sum ↔ per-turbāre
cōn-firmāre = firmum facere;
firmus -a -um = validus et
cōnstāns
dē-ligere -lēgissee -lēctum
= ēligere

[Caesar citō profectus Germānōs ē Galliā exīre iubet]

His dē rēbus Caesar certior factus et infirmitātem Gal- 5
lōrum veritus, quod sunt in cōnsiliis capiendis mōbilēs et
novis plērumque rēbus student, nihil hīs committendum
exīstimāvit. Est enim hoc Gallicae cōnsuētūdinis uti et 2
viātōrēs etiam invītōs cōnsistere cōgant et quod quisque
eōrum dē quāque rē audierit aut cognōverit quaerant, et
mercātōrēs in oppidīs vulgus circumsistat, quibusque ex
regiōnibus veniant quāsque ibi rēs cognōverint prōnū-
tiāre cōgant. His rēbus atque auditiōnibus permōti dē 3
summīs saepe rēbus cōnsilia ineunt, quōrum eōs in vesti-
giō paenitēre necesse est, cum incertīs rūmōribus serviant
et plērique ad voluntātem eōrum ficta respondeant.

Quā cōnsuētūdine cognitā Caesar, nē graviōri bellō 6
occurreret, mātūrius quam cōnsuērat ad exercitum pro-
ficiscitur. Eō cum vēnisset, ea quae fore suspicātus erat 2
facta cognōvit: missās lēgatiōnēs ab nōnnūllis civitātibus 3
ad Germānōs invītātōsque eōs 'uti ab Rhēnō discēderent,
omniaque quae postulāssent ab sē fore parāta'. Quā spē 4
adducti Germāni lātius vagābantur et in finēs Eburōnum
et Condrūsōrum, quī sunt Trēverōrum clientēs, per-
venerant.

Principibus Galliae ēvocātis, Caesar ea quae cognōverat 5
dissimulanda sibi exīstimāvit, eōrumque animis per-
mulsis et cōfirmātis equitātūque imperatō, bellum cum
Germānis gerere cōstituit.

Rē frūmentāriā comparātā equitibusque dēlectis, iter in 7
ea loca facere coepit quibus in locis esse Germānōs

- 2 audiēbat. Ā quibus cum paucōrum diērum iter abesset, legātī ab eis vērunt, quōrum haec fuit ōratiō:
- 3 ‘Germānōs neque priōrēs populō Rōmānō bellum inferre neque tamen recūsāre, sī lacessantur, quā armīs contendant, quod Germānōrum cōsuētūdō haec sit ā māiōribus trādita: quicumque bellum inferant resistere neque dēprecārī. Haec tamen dicere: vēnisse invītōs, ē-
- 4 iectōs domō; sī suam grātiā Rōmānī velint, posse eis utilēs esse amicōs; vel sibi agrōs attribuant vel patiantur
- 5 eōs tenēre quōs armīs possederint: sēsē ūnīs Suēbīs concēdere, quibus nē dī quidem immortālēs parēs esse possint – reliquum quidem in terrīs esse nēminem quem nōn superāre possint!’
- 8 Ad haec quae vīsum est Caesar respondit; sed exitus fuit ōratiōnis: ‘sibi nūllam cum hīs amicitiam esse posse,
- 2 sī in Galliā remanērent; neque vērū esse, quī suōs finēs tuērī nōn potuerint aliēnōs occupāre; neque ūllōs in Galliā vacāre agrōs quī darī tantae praesertim multitudinī
- 3 sine iniuriā possint; sed licēre, sī velint, in Ūbiōrum finibus cōsidere, quōrum sint lēgātī apud sē et dē Suēbōrum iniuriis querantur et ā sē auxilium petant: hoc sē Ūbiis imperātūrū’.
- 9 Lēgātī ‘haec sē ad suōs relātūrōs’ dixērunt, ‘et, rē dēliberātā, post diem tertium ad Caesarem reversūrōs’; intēreā ‘nē propius sē castra movēret’ petiērunt.
- 2 ‘Nē id quidem’ Caesar ‘ab sē impetrārī posse’ dixit.
- 3 Cognōverat enim ‘magnam partem equitātūs ab eis aliquot diēbus ante praedandī frūmentandīque causā ad

“nōs Germānī neque priōrēs p.ō R.ō bellum inferimus neque tamen recūsāmus, sī lacessimur, quā armīs contendāmus...”

recūsāre = nōlle; nōn recūsō quā + conī = nōn nōlō (immō volō)

quī-cumque = quisquis
dē-precārī = precibus prohibēre
sē dicere, sē vēnisse: “haec tamen dicimus: vēnimus invītī ēiectī domō; sī nostram grātiā vultis, possumus vōbīs utilēs esse amicī”

ūtilis -e (< ūtī) = quī ūsū prōdest at-tribuere = dare quod debētur
“vel nōbīs agrōs attribuite vel nōs patimini eōs tenēre quōs armīs possēdimus: ūnīs Suēbīs concēdimus ... reliquus... est nēmō quem nōn superāre possimus!”

(con-)cēdere + dat ↔ pār esse superāre (< super) = vincere
quae ei vīsum est = quod respondendum esse cēnsuit
“mihi nūlla cum vōbīs amicitia esse potest, sī in Galliā remanētis; neque vērū est...”
vērū est: iūstum est, oportet (eōs quī...)

praesertim = praecipuē

“sed (vōbīs) licet, sī vultis...”

cōn-sidere = sēdem capere
“quōrum sunt lēgātī apud mē et ... queruntur et ā mē auxilium petunt: hoc Ūbiis imperābō”
imperātūrū esse

re-ferre = re-nūntiāre
“haec ad nostrōs referēmus, et ... ad tē revertēmur”
reversūrōs esse
“nē propius nōs castra mōveris!”
-iērunt = -iēvērunt

praedārī < praeda -ae f = quod vī capitur (in bellō)
frūmentārī = frūmentum parāre

Ambivaritō -ōrum *m pl*
Mosa -ae *m*, flūmen
inter-pōnere

prō-fluere
Vosegus -i *m*, mōns (inter Mo-
sam et Rhēnum)

Vacalus -i *m*, fluvius (Rhēni
pars in Ōceanum influēns)

Nantuātēs -ium *m pl*, gēns Al-
pium (procul ā Rhēnō!)
Mediōmātricēs -um, Triboci
-ōrum *m pl*, gentēs Galliae
Rhēnō finitimae
citātus -a -um = citus, citō flu-
ēns
dē-fluere

nātiō -ōnis *f* = gēns, populus

caput (flūminis) : ōstium

dolus -i *m* = cōsiliū fallendi

con-gredi -ior -gressum = con-
venire; *eum* congressi
magnopere *adv* (< magnō opere)
= valdē; *m*. ōrābant
ante-cedere = praecedere
nūntium praemitteret
potestātem (agendi) facere + *dat*
= facere ut liceat (agere)
senātus -ūs *m* = civēs elēcti quī
cōsilia capiunt dē rē publicā
iūrāre = dis testibus affirmāre;
iūs iūrandum : quod iūrātur
fidēs = prōmissum; "sī principēs
ac senātus *nōbīs*... fidem fēce-
rūt, eā condiciōne quae ā *te* *fer-*
tur utēmur; ad hās rēs cōnfici-
endās *dā nōbīs* tridui spatium!"

Ambivaritōs trāns Mosam missam': hōs exspectārī equi-
tēs atque eius rei causā moram interpōnī arbitrābātur.

[*Dē Mosā flūmine et Rhēnō*]

Mosa prōfluit ex monte Vosegō, quī est in finibus 10
Lingonum, et parte quādam ex Rhēnō receptā, quae
appellātur Vacalus, insulam efficit Batāvōrum, neque 2
longius ab Ōceanō milibus passuum LXXX in Rhēnum in-
fluit.

Rhēnus autem oritur ex Lēpontiīs, quī Alpēs incolunt, 3
et longō spatiō per finēs Nantuātium, Helvētiōrum,
Sēquanōrum, Mediōmātricum, Tribocōrum, Trēverōrum
citātus fertur et, ubi Ōceanō appropinquāvit, in plūrēs 4
dēfluit partēs, multis ingentibus insulis effectis – quārum
pars magna ā feris barbarisque nātiōnibus incolitur, ex 5
quibus sunt quī piscibus atque ōvis avium vivere
existimantur – multisque capitibus in Ōceanum influit.

[*Equitēs Germānōrum per dolum Rōmānōs aggrediuntur*]

Caesar cum ab hoste nōn amplius passuum XII milibus 11
abesset, ut erat cōstitutum, ad eum lēgātī revertuntur;
quī in itinere congressī magnopere 'nē longius prōgrede-
rētur' ōrābant. Cum id nōn impetrāssent, petēbant 'utī ad 2
eōs equitēs quī agmen antecessissent praemitteret eōsque
pugnā prohibēret, sibique ut potestātem faceret in Ūbiōs
lēgātōs mittendī'; 'quōrum sī principēs ac senātus sibi 3
iūre iūrando fidem fēcisset, eā condiciōne quae ā Caesare
ferrētur sē ūsūrōs' ostendēbant; 'ad hās rēs cōnficiendās
sibi tridui spatium daret'.

- 4 Haec omnia Caesar eodem illō pertinere arbitrabatur:
ut, tridui morā interpositā, equitēs eōrum quī abessent
reverterentur. Tamen 'sēsē nōn longius milibus passuum
5 quattuor aquatiōnis causā prōcessūrum eō diē' dixit, 'hūc
posterō diē quam frequentissimī convenirent, ut dē eōrum
6 postulātis cognōsceret'. Interim ad praefectōs quī cum
omni equitātū antecesserant mittit quī nūntiarent 'nē
hostēs proeliō lacesserent et, si ipsī lacesserentur, sustinē-
rent, quoad ipse cum exercitū propius accessisset'.
- 12 At hostēs, ubi primum nostrōs equitēs cōspexerunt,
quōrum erat v milium numerus, cum ipsī nōn amplius
octingentōs equitēs habērent (quod ei quī frūmentandī
causā ierant trāns Mosam nōndum redierant), nihil timen-
tibus nostrīs – quod lēgātī eōrum paulō ante ā Caesare
discesserant atque is diēs indūtiīs erat ab hīs petītus –
2 impetū factō celeriter nostrōs perturbāvērunt! Rūrsus hīs
resistentibus, cōsuētūdine suā ad pedēs dēsiluērunt, sub-
fossīs equīs complūribusque nostrīs dēiectīs reliquōs in
fugam coniēcērunt atque ita perterritōs ēgērunt ut nōn
prius fugā dēsisterent quam in cōspectum agminis nostrī
vēnissent.
- 3 In eō proeliō ex equitibus nostrīs interficiuntur quattuor
4 et septuāgintā, in hīs vir fortissimus Pisō Aquitānus,
amplissimō genere nātus, cuius avus in civitāte suā
rēgnū obtinuerat, 'amicus' ab senātū nostrō appellātus.
- 5 Hic cum frātrī interclūsō ab hostibus auxilium ferret,
illum ex periculō ēripuit, ipse equō vulnerātō dēiectus
6 quoad potuit fortissimē restitit; cum circumventus multīs

eō-dem *adv* = in eundem lo-
cum, ad eandem rem
illō *adv* = illūc, ad illud

prōcessūrum *esse*
aquatiō -ōnis *f* < aquārī = aquam
arcessere
postulātum -ī *n* = quod postulā-
tur; "hūc crās... convenite, ut dē
vestris postulātis cognōscam"
praefectus -ī *m* = quī equitibus
praefectus est
nūntiōs mittit (ut nūntiarent...)
"nōlīte hostēs proeliō lacessere,
et si vōs lacessimini, sustinēte,
quoad ego... accesserō!"
quo-ad = ad id tempus quō, dum
ubi primum + *perf* = cum
primum
nōn amplius (= plūs) quam

eī = īī (nōm *pl m* < is)

indūtiāe -ārum *f pl* = tempus
quō bellum intermittitur
hīs : nostrīs

sub-fodere -iō -fōdisse -fossū
= ex infēriore parte trānsfigere

(ā) fugā dēsistere = fugere dē-
sistere

Aquitānī, *sg* Aquitānus -ī *m*
genus -eris *n* = gēns : cūnctī cōn-
sanguineī; ex amplissimō
genere nātus (ortus)
senātus -ūs *m*: s. Rōmānus cōn-
stat ex DC senātoribus, civibus
principibus quōrum cōnsiliō
cōnsulēs ūtuntur
inter-clūdere -sisse -sum

quo-ad = (tamdiū) quamdiū, dum
re-sistere -stitisse

ex-cedere = exīre (ē proeliō)
in-citāre = citum (citō curren-
tem) facere
(hostibus) sē of-ferre = occur-
rere sine metū

re-tinēre -uisse -tentum

audiendōs/accipiendās esse

īnsidiae = dolus malus
ultrō *adv* = suā sponte (nōn la-
cessitus)

dēmentia -ae *f* < dē-mēns -entis
adi = cui mēns sāna nōn est;
summae dēmentiae (*gen*) est :
dēmentissimum est
cōn-sequī = habēre incipere
(↔ āmittere)
nihil spatīi = nihil temporis
dandum *esse*
quaestor -ōris *m* = vir cui negō-
tium est pecūniās publicās cū-
rāre (apud exercitum)
communīcāre: rem c. cum eō =
eum certiorē facere dē rē
praeter-mittere
opportūnus -a -um = idōneus et
fēlix
perfidia -ae *f* ↔ fidēs
simulatiō -ōnis *f* < simulāre
nātū *abl m* < nāscī; māior nātū
= māior aetate
ad-hibēre < ad + -habēre
suī (*gen* < sē) pūrgandī causā
= ut sē pūrgārent
contrā *adv*; c. atque (= quam)
esset dictum (: prōmissum)

gaudēre gavisum esse; gavisus =
gaudēns (eōs sibi oblātōs esse)
ē castris ēdūxit
recēns -entis = nūper factus
sub-sequī = sequī (↔ prae-
cēdere)
(aciem) īnstituere = instruere
octō milium *passuum*

vulneribus acceptīs cecidisset, atque id frāter, quī iam
proeliō excesserat, procul animadvertisset, incitātō equō
sē hostibus obtulit atque interfectus est.

[Caesar, lēgātīs retentīs, castra Germānōrum expugnat]

Hōc factō proeliō, Caesar neque iam sibi lēgātōs 13
audiendōs neque condiciōnēs accipiendās arbitrābātur ab
eis quī, per dolum atque īnsidiās petītā pāce, ultrō bellum
intulissent. Exspectāre vērō, dum hostium cōpiae augē- 2
rentur equitātusque reverterētur, summae dēmentiae esse
iūdicābat. Et, cognitā Gallōrum īnfirmitate, quantum iam 3
apud eōs hostēs unō proeliō auctōritātis essent cōsecūti
sentiēbat; quibus ad cōnsilia capiēda nihil spatīi dandum
exīstimābat.

Hīs cōstitutīs rēbus, et cōsiliō cum lēgātīs et quae- 4
tōre communīcātō ‘nē quem diem pugnae praeter-
mitteret’, opportūnissima rēs accidit quod postridiē eius
diēi māne, eādem et perfidiā et simulatiōne ūsī, Germānī
frequentēs, omnibus prīncipibus māiōribusque nātū ad- 5
hibitīs, ad eum in castra vēnērunt, simul, ut dicēbātur, suī 5
pūrgandī causā ‘quod contrā atque esset dictum et ipsī
petissent, proelium prīdiē commisissent’ simul ut, sī quid
possent, dē indūtiīs fallendō impetrārent. Quōs sibi 6
Caesar oblātōs gavisus, illōs retinērī iussit, ipse omnēs
cōpiās castris ēdūxit equitātumque, quod recentī proeliō
perterritum esse exīstimābat, agmen subsequī iussit

Aciē triplici īnstitūtā et celeriter octō milium itinere 14
cōfectō, prius ad hostium castra pervēnit quam quid

- 2 agerētur Germānī sentire possent. Quī omnibus rēbus
subitō perterritī, et celeritāte adventūs nostrī et discessū
suōrum, neque cōsiliū habendī neque arma capiendī
spatiō datō, perturbantur, cōpiāsne adversus hostem
dūcere an castra dēfendere an fugā salūtem petere prae-
3 stāret? Quōrum timor cum fremitū et concursū signi-
ficārētur, milītēs nostrī, pristinī diēi perfidiā incitāti, in
4 castra irrūpērunt. Quō locō quī celeriter arma capere
potuērunt paulisper nostrīs restitērunt atque inter carrōs
5 impedimentaue proelium commīsērunt; at reliqua
multitūdō puerōrum mulierumque (nam cum omnibus
suis domō excesserant Rhēnumque trānsierant) passim
fugere coepit; ad quōs cōsectandōs Caesar equitātum
mīsīt.
- 15 Germānī, post tergum clāmōre auditō, cum suōs inter-
fici vidērent, armīs abiectīs signisque milītāribus relictīs
2 sē ex castrīs eiēcērunt; et cum ad cōfluentem Mosae et
Rhēnī pervēnissent, reliquā fugā dēspērātā, magnō
numerō interfectō, reliquī sē in flūmen praecipitāvērunt
atque ibi timōre, lassitūdine, vī flūminis oppressī per-
iērunt.
- 3 Nostrī ad ūnum omnēs incolumēs, perpaucīs vulnerātis,
ex tantī bellī timōre – cum hostium numerus capitum
4 CCCCXXX milium fuisset – sē in castra recēpērunt. Caesar
eis quōs in castrīs retinuerat discēdendī potestātem fēcīt.
- 5 Illi supplicia cruciātusque Gallōrum veritī, quōrum agrōs
vāstāverant, ‘remanēre sē apud eum velle’ dixerunt. His
Caesar libertātem concessit.

celeritās -ātis *f* < celer

perturbantur, -ne... an... prae-
stāret? = perturbātī dubitant
praestāretne... an... an...?
prae-stat = melius est
fremitus -ūs *m* (< fremere)
= sonus perturbātus
pristinus diēs ↔ posterus diēs
in-citāre = animum excitāre
(ad iram), irātum facere
ir-rumpere < in + rumpere
(↔ ē-rumpere)

passim = ubique, in omnēs
partēs
cōn-sectārī = ācritēr cōn-
sequi/persequī

sē ē-icere = subitō excurrere
cōn-fluēs -entis *m* = locus quō
fluvii cōn-fluunt: alter in
alterum influit

praecipitāre (< prae + caput)
= prōicere (capite primō)
lassitūdō -inis *f* < lassus -a -um
= fessus

ad ūnum omnēs = omninō
omnēs

CCCCXXX: quadringentōrum
trīgintā

cruciātus -ūs *m* < cruciāre

“apud *ie* remanēre volumus”

cōn-cēdere = dōnāre (quod
postulātur)

in-icere -iō -iēcisse -iectum
(+ dat) < in + iacere

im-pellere -pulisse -pulsum

suīs rēbus (dat) : suae salutis
causā

ad hoc accessit etiam (haec
causa:) quod...
suprā: cap. 9.3
illa pars..... sē... recēperat
-isse = -iisse

inter-esse + dat: proeliō i. = in
proeliō (inter proelium) adesse

quī (: ut) postulārent ut...
"dēdite mihi eōs quī mihi Gal-
liaeque bellum intulērunt"
dē-dere -didisse -ditum = trā-
dere (in manūs hostium)
imperium finire = imperiū finis
esse
aequum = iustum
"sī tē invitō Germānōs in Galli-
am trānsire nōn aequum exis-
timās, cūr tui quicquam esse
imperii aut potestātis trāns
Rhēnum postulās?"
Trāns-rhēnānī -ōrum m pl: quī
trāns Rhēnum incolunt

"nōbīs auxilium fer, quod gra-
viter ab Suēbīs premimur"
occupātiō -ōnis f < occupātus
= quī negōtiis tenētur
"sī id facere... prohibēris, exer-
citus modo Rhēnum trāns-
portā: id nōbīs... satis erit"
trāns-portāre = trādūcere
reliquum tempus = futurum t.
opiniō -ōnis f = quod existimātur,
fāma (< opinārī = existimāre)
"tantum est nōmen atque opiniō
tui exercitūs ..... utī opiniōne
et amicitia populi Rōmānī tui
esse possimus"

[Caesar Rhēnum trānsit, ut Germānīs metum iniciat]

Germānicō bellō cōfectō, multīs dē causīs Caesar 16
statuit sibi Rhēnum esse trānseundum – quārum illa fuit
iūstissima quod, cum vidēret Germānōs tam facile im-
pellī ut in Galliam venīrent, suīs quoque rēbus eōs timēre
voluit, cum intellegerent et posse et audēre populi
Rōmānī exercitum Rhēnum trānsire.

Accessit etiam quod illa pars equitātūs Ūsipetum et 2
Tenctērōrum quam suprā commemorāvī 'praedandi
frūmentandīque causā Mosam trānsisse neque proeliō
interfuisse', post fugam suōrum sē trāns Rhēnum in finēs
Sugambrōrum recēperat sēque cum eīs coniūnxerat. Ad 3
quōs cum Caesar nūntiōs mīsisset quī postulārent 'eōs
quī sibi Galliaeque bellum intulissent sibi dēderent',
respondērunt: 'populi Rōmānī imperium Rhēnum finire: 4
sī sē invitō Germānōs in Galliam trānsire nōn aequum
existimāret, cūr suī quicquam esse imperii aut potestātis
trāns Rhēnum postulāret?'

Ūbiī autem, quī ūnī ex Trānsrhēnānīs ad Caesarem 5
lēgātōs mīserant, amicitiam fēcērant, obsidēs dederant,
magnopere ōrābant 'ut sibi auxilium ferret, quod graviter
ab Suēbīs premerentur; vel, sī id facere occupātiōnibus 6
reī publicae prohibērētur, exercitum modo Rhēnum trāns-
portāret: id sibi ad auxilium spemque reliquī temporis
satis futurum. Tantum esse nōmen atque opiniōnem eius 7
exercitūs, Ariovistō pulsō et hōc novissimō proeliō factō,
etiam ad ultimās Germānōrum nātiōnēs, utī opiniōne et
amicitia populi Rōmānī tūti esse possint'. Nāvium mag- 8

nam cōpiam ad trānsportandum exercitum pollicēbantur.

17 Caesar his dē causīs quās commemorāvi Rhēnum trāns-

ire dēcrēverat, sed nāvibus trānsire neque satis tūtum esse arbitrābātur neque suae neque populī Rōmānī dignitātis

2 esse statuēbat. Itaque, etsī summa difficultās faciendī

pontis prōpōnēbātur propter lātitudinem, rapiditātem altitudinemque flūminis, tamen id sibi contendendum, aut

aliter nōn trānsportandum exercitum, existimābat. ....

18 Diēbus decem quibus māteria coepta erat comportārī,

2 omnī opere effectō, exercitus trādūcitur. Caesar, ad

utramque partem pontis firmō praesidiō relictō, in finēs Sugambrōrum contendit.

3 Interim ā complūribus cīvitatibus ad eum lēgātī veniunt,

quibus pācem atque amicitiam petentibus liberāliter respondit obsidēsque ad sē addūci iubet.

4 Sugambrī ex eō tempore quō pōns institui coeptus est,

fugā comparātā, hortantibus eis quōs ex Tencterīs atque Ūsipetibus apud sē habēbant, finibus suis excesserant

suaque omnia exportāverant sēque in sōlitudinem ac silvās abdiderant.

19 Caesar paucōs diēs in eōrum finibus morātus, omnibus

vīcīs aedificiisque incēnsīs frūmentisque succīsīs, sē in finēs Ūbiōrum recēpit atque eis auxilium suum pollicitus,

2 'sī ab Suēbīs premerentur', haec ab eis cognōvit:

'Suēbōs, posteāquam per explōrātōrēs pontem fierī comperissent, mōre suō conciliō habitō, nūntiōs in omnēs

partēs dīmisisse 'utī dē oppidīs dēmigrārent, liberōs, uxōrēs suaque omnia in silvīs dēpōnerent, atque omnēs

dē-cernere -crēvisse -crētum
(+ *inf*) = cōstituere
dignitās -ātis *f* < dignus; meae
dignitātis est = mē dignum est
difficultās -ātis *f* < difficilis;
summa d. = māxima d.
prō-pōnere (: ostendere)
rapiditās -ātis *f* < rapidus
contendere = valdē cōnārī, cū-
rāre ut efficiātur aliquid; con-
tendendum esse
(diēbus x) quibus : postquam
com-portāre = cōn-ferre
coepta erat comportārī = coe-
perat comportārī

firmus -a -um = validus et
cōnstāns

liberālis -e (< liber) = dignus
homine liberō, hūmānus

in-stituere = (parātum) facere
institui coeptus est = institui
(fieri) coepit

ē finibus suis excesserant
ex-portāre
sōlitudō -inis *f* < sōlus
: sēque sōlōs in silvās abdide-
rant

suc-cidere -disse -sum (< sub
+ caedere) = ab inferiōre
parte caedere

"sī ab Suēbīs premimīnī"

posteā-quam = postquam

concilium -ī *n* = populus con-
vocātus
dī-mittere (< dis- + mittere)
= in variās partēs mittere
dē-pōnere = pōnere (in tūtō
locō, servandī causā)

hic *eōs* (*Suēbōs*) ... cōstituisse

dē-certāre = certāre ūsque ad
fīnem

aliquem ulcisci = ulcisci in-
iūriam quam aliquis fecit
obsidiō -ōnis *f* < *ob-sidēre*
= exercitū circumdare
decem et octō = duodēviginti

ūtilitās -ātis *f* < ūtilis
prō-ficere -iō -fēcisse -fectum
= efficere (quod prōsit)
re-scindere -scidiſſe -scissum

trā-icere = trānsire

vergere = versus esse
mātūrus -a -um = quī ante
tempus venit

sub-ministrāre = offerre, ap-
portāre; subministrāta esse

dē-ficere = parum esse
ūsui esse = ūtile esse
(Caesar: "magnō *mihi* ūsui *erit*,
sī modo īnsulam adierō...")
per-spicere -iō -exisse -ectum
= aspicere cognōscendi causā
in-cognitus -a -um = ignōtus
temere *adv* = temerariō modō;
nōn *t.* = nōn sine causā
illō *adv* = illūc, eō

Galliae (*pl*): Galliae partēs

neque quanta esset īnsulae mag-
nitūdō reperīre poterat neque
quae....

quī arma ferre possent ūnum in locum convenīrent': hunc 3
esse dēlectum medium ferē regiōnum eārum quās Suēbi
obtinērent; hīc Rōmānōrum adventum exspectāre atque
ibi dēcertāre cōstituisse'.

Quod ubi Caesar comperit, omnibus rēbus eis cōfectis 4
quārum rērum causā trādūcere exercitum cōstituerat
– ut Germānis metum iniceret, ut Sugambrōs ulciscerē-
tur, ut Ūbiōs obsidiōne liberāret – diēbus omnīnō decem
et octō trāns Rhēnum cōsūptis, satis et ad laudem et ad
ūtilitatem prōfectum arbitrātus, sē in Galliam recēpit
pontemque rescidit.

[*Caesar, nāvibus parātis, in Britanniam trāicit*]

Exiguā parte aestātis reliquā Caesar, etsi in hīs locis, 20
quod omnis Gallia ad septentrionēs vergit, mātūrae sunt
hiemēs, tamen in Britanniam proficisci contendit, quod
omnibus ferē Gallicis bellis hostibus nostris inde sub-
ministrāta auxilia intellegēbat, et, si tempus annī ad 2
bellum gerendum dēficeret, tamen magnō sibi ūsui fore
arbitrābātur, si modo īnsulam adisset et genus hominum
perspexisset, loca, portūs, aditūs cognōvisset – quae
omnia ferē Gallis erant incognita. Neque enim temere 3
praeter mercatōrēs illō adit quisquam, neque eis ipsīs
quicquam praeter ōram maritimam atque eas regiōnēs
quae sunt contrā Galliās nōtum est. Itaque vocātis ad sē 4
undique mercatōribus, neque quanta esset īnsulae magni-
tūdō, neque quae aut quantae nātiōnēs incolerent, neque
quem ūsum bellī habērent aut quibus īstitūtis ūterentur,

- neque quī essent ad māiōrum navium multitūdinem
 21 idōneī portūs, reperīre poterat. Ad haec cognōscenda,
 prius quam periculum faceret, idōneum esse arbitrātus C.
 2 Volusēnum cum nāvi longā praemittit. Huic mandat ‘ut
 explorātis omnibus rēbus ad sē quam primum revertātur’.
 3 Ipse cum omnibus cōpiis in Morinōs proficīscitur, quod
 4 inde erat brevissimus in Britanniam trāiectus. Hūc nāvēs
 undique ex finitimis regiōnibus et quam superiōre aestāte
 ad Veneticum bellum effēcerat classem iubet convenīre.
 5 Interim, cōnsiliō eius cognitō et per mercātōrēs perlātō
 ad Britannōs, ā complūribus insulae cīvitatibus ad eum
 lēgātī veniunt, quī polliceantur obsidēs dare atque impe-
 6 riō populī Rōmānī obtemperāre. Quibus auditis, liberali-
 ter pollicitus hortātusque ut in eā sententiā permanērent,
 7 eōs domum remittit et cum eīs unā Commium (quem
 ipse, Atrebatibus superātis, rēgem ibi cōstituerat, cuius
 et virtutem et cōsiliū probābat et quem sibi fidēlem
 esse arbitrābatur cuiusque auctōritās in hīs regiōnibus
 8 magnī habēbatur) mittit. Huic imperat quās possit adeat
 cīvitatēs hortēturque ut populī Rōmānī fidem sequantur
 ‘sē’que ‘celeriter eō ventūrum’ nūntiet.
 9 Volusēnus, perspectis regiōnibus omnibus – quantum eī
 facultātis darī potuit quī nāvi ēgredi ac sē barbaris com-
 mittere nōn auderet – quīntō diē ad Caesarem revertitur,
 quaeque ibi perspexisset renūntiat.
 22 Dum in hīs locīs Caesar nāvium parandārum causā
 morātur, ex magnā parte Morinōrum ad eum lēgātī vērē-
 runt quī sē dē superiōris temporis cōnsiliō excūsarent

quī portūs essent...

periculum facere = experiri
 nāvi *abl* = nāve
 mandāre = rem faciendam
 dare, imperāre
 ex-plōrāre = quaerere quālis sit
 quam primum : quam celerrimē

trā-iectus -ūs *m* < trā-icere

classem quam superiōre (= pri-
 ōre) aestāte... effēcerat
 Veneticus -a -um < Veneti; cum
 iis Caesar priore annō bellum
 nāvāle gesserat (vidē pāg. 5)
 per-ferre -tulisse -lātum

(lēgātī veniunt) quī + *coni* = ut
 : ‘sē obsidēs datūrōs atque ...
 obtemperātūrōs esse’
 ob-temperāre + *dat* = pārere

per-manēre

unā cum eīs Commium... mittit

Atrebatēs -um *m pl*

cōnsiliū = mēns bonī cōnsiliī

(magnī) habēre = aestimāre

imperat *ut* adeat cīvitatēs quās
 possit *eāsque* hortētur...
 alicuius fidem sequi = alicui
 fidus esse, alicui pārere
 ‘sē (: Caesarem) celeriter eō
 ventūrum esse’
tantum facultātis quantum eī
 darī potuit quī (: cum) ē nāve
 ēgredi... nōn auderet

Morini priore annō bellum
 populō Rōmānō fēcerant
 superior -ius (tempus) = prior

im-peritus -a -um ↔ peritus
 "quod hominēs barbari et *vestrae*
 cōsuētūdinis imperitū bellum
 populō Rōmānō fecimus"
 "ea quae imperāveris faciēmus"

neque facultātem bellī gerendi
 habēbat

tantulus -a -um = tam parvus

ante-pōnere (+ *dat*)

in fidem recipere = in dēditō-
 nem recipere
 onerārius -a -um < *onus* -eris *n*
 = id quod portātur/vehitur
 cōgere = eōdem agere
 con-trahere = eōdem trahere

id quod nāvium habēbat = eas
 nāvēs quās habēbat
 dis-tribuere -uisse -ūtum (+ *dat*)
 = suam cuique partem dare
 accēdēbant = addēbantur
 (ab) milibus passuum octō
 quō-minus + *con* = nē (ut nē)
 tenēbantur : prohibēbantur (in
 eundem portum venīre)

exercitum... dūcendum (*gerun-*
dūm) dedit = exercitum de-
 dit qui... dūceretur

nancīsci nactum = habēre inci-
 pere, cōsequi (rem bonam)
 tempestās = caelum (: sōl, nū-
 bēs, ventī, imbrēs, tonitrūs...)
nāvēs solvit (: profectus est)

tardius *comp adv* = nimis tardē
 ad-ministrāre = agere (suum ne-
 gōtium); ā quibus cum... admi-
 nistrātum esset = quī cum... ad-
 ministrāvissent

'quod hominēs barbari et nostrae cōsuētūdinis imperitū
 bellum populō Rōmānō fecissent', 'sē'que 'ea quae
 imperāvisset factūrōs' pollicērentur. Hoc sibi Caesar satis 2
 opportunē accidisse arbitrātus – quod neque post tergum
 hostem relinquere volēbat neque bellī gerendi propter
 annī tempus facultātem habēbat neque hās tantulārum
 rērum occupatiōnēs Britanniae antepōnendās iūdicābat –
 magnum eīs numerum obsidum imperat. Quibus ad-
 ductis, eōs in fidem recēpit.

Nāvibus circiter LXXX onerāriis coactis contractisque, 3
 quod satis esse ad duās trānsportandās legiōnēs existimā-
 bat, quod praetereā nāvium longārum habēbat quaestōri,
 lēgātis, praefectisque distribuit. Hūc accēdēbant XVIII 4
 onerāriae nāvēs, quae ex eō locō ab milibus passuum
 octō ventō tenēbantur, quōminus in eundem portum
 venīre possent; hās equitibus distribuit.

Reliquum exercitum Q. Tituriō Sabinō et L. Auruncu- 5
 lēiō Cottae lēgātis in Menapiōs atque in eōs pāgōs Mori-
 nōrum ab quibus ad eum lēgātī nōn vēnerant dūcendum
 dedit. P. Sulpicium Rūfum lēgātum cum eō praesidiō 6
 quod satis esse arbitrābātur portum tenēre iussit.

Hīs cōstitutis rēbus, nactus idōneam ad nāvigandum 23
 tempestātem, tertiā ferē vigiliā solvit equitēsque in
 ulteriōrem portum prōgredi et nāvēs cōnscendere et sē
 sequi iussit. Ā quibus cum paulō tardius esset ad- 2
 ministrātum, ipse hōrā circiter diēi quārtā cum primis
 nāvibus Britanniam attigit – atque ibi in omnibus collibus
 expositās hostium cōpiās armātās cōspexit!

- 3 Cuius loci haec erat nātūra atque ita montibus angustis mare continēbātur, uti ex locis superiōribus in litus tēlum
4 adigī posset. Hunc ad ēgrediendum nēquāquam idōneum locum arbitrātus, dum reliquae nāvēs eō convenirent, ad hōram nōnam in ancoris exspectāvit.
- 5 Interim, lēgātis tribūnisque militum convocātis, et quae ex Volusēnō cognōsset et quae fieri vellet, ostendit, monuitque – ut rei militāris ratiō, māximē ut maritimae rēs postulārent, ut quae celerem atque instabilem mōtum habērent – ‘ad nūtum et ad tempus omnēs rēs ab eis administrārentur’.
- 6 His dīmissis, et ventum et aestum ūnō tempore nactus secundum, datō signō et sublātis ancoris, circiter milia passuum septem ab eō locō prōgressus, apertō ac plānō litore nāvēs cōstituit.

[*Britannī Rōmānōs ēgredi prohibēre cōnantur*]

- 24 At barbarī, cōsiliō Rōmānōrum cognitō praemissō equitatū et essedāriis (quō plērumque genere in proeliis ūtī cōnsuērunt), reliquīs cōpiis subsecūtī nostrōs nāvibus ēgredi prohibēbant.
- 2 Erat ob hās causās summa difficultās: quod nāvēs propter magnitudinem nisi in altō cōstitui nō poterant, militibus autem, ignōtis locis, impeditis manibus, magnō et gravī onere armōrum oppressis simul et dē nāvibus dēsiliendum et in flūctibus cōsistendum et cum hostibus
3 erat pugnandum, cum illī aut ex āridō aut paulum in aquam prōgressī, omnibus membris expeditis, nōtissimis

montibus angustis mare continēbātur : inter montēs et mare angustum erat spatium ad-igere -ēgisse -āctum < ad + agere; (tēlum) adigere = iacere nē-quā-quam = nūllō modō

ancora

in ancoris : ancoris iactis tribūnus -i m: tribūni militum sēni cuique legiōni praesunt cognōsset = cognōvisset monuitque ... ut ad nūtum... om-nēs rēs ab eis administrārentur ut quae : quoniam, cum in-stabilis ↔ stabilis -e = cōnstāns mōtus -ūs m < movēre nūtus -ūs m = mōtus capitis: signum agendi; ad nūtum : prōtinus, sine morā administrāre = agere, cūrāre aestus -ūs m = mōtus aquae

ancoram tollere ↔ a. iacere plānus -a -um = sine montibus in apertō ac plānō litore cōstituiture = collocāre

essedārius

essedum

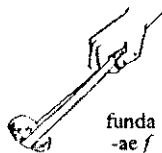
essedārius -i m = miles qui ex essedō pugnāt; essedum -i n = currus militāris cōnsuērunt = -ēvērunt = solent prohibēbant : prohibēre cōnābantur

onus -eris n = id quod portātur militibus... dēsiliendum/cōsistendum/pugnandum erat = militibus necesse erat dēsilire/cōsistere/pugnāre āridus -a -um = siccus; n = locus āridus expeditus ↔ impeditus

audācter *adv* = audāciter
in-suēfacere = assuēfacere

alacritās -ātis *f* < *alacer* -cris -cre
= ācer et studiōsus
pedester -tris -tre < *pedes*
cōsuērant = -ēverant = solēbant

speciēs -ēī *f* = fōrma spectāta
in-ūsītātus -a -um = novus et
parum nōtus

figūra -ae *f* = fōrma

cōn-sistere -stitisse

cūctārī = dubitāns morārī

is qui... aquilam ferēbat
con-testārī = (deōs) testēs fa-
cere, dis testibus precārī
ē-venire = accidere

prō-dere -didisse -ditum = in
hostium manūs trādere
prae-slāre -stitisse; praestiterō
fut perf: iam praestābō (meum
officium)

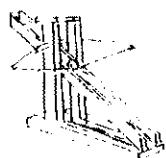
dēdecus -oris *n* = rēs indigna
(↔ *decus* -oris *n* < decēre)
admittere = permittere
: hōs cum iī qui in proximis nā-
vibus erant cōspexissent...

-ārun = -āvērun

nostrī tamen ..... magnopere
perturbābantur
firmiter (= firmē) *adv* < *firmus*
in-sistere = slāre (incipere)
alius ex aliā nāve *alius ex aliā*
: ex suā quisque nāve

locīs, audācter tēla conicerent et equōs insuēfactōs incitā-
rent. Quibus rēbus nostrī perterritī atque huius omnīnō 4
generis pugnae imperitī, nōn eādem alacritāte ac studiō
quō in pedestribus utī proeliīs consuērant utēbantur.

Quod ubi Caesar animadvertit, nāvēs longās (quārum et 25
speciēs erat barbarīs inūsītātior et mōtus ad ūsum ex-
pedītior) paulum removērī ab onerārīs nāvibus et rēmīs
incitārī et ad latus apertum hostium cōstituī atque inde
fundīs, sagittīs, tormentīs hostēs prōpellī ac submovērī
iussit. Quae rēs magnō ūsuī nostrīs fuit,
nam et nāvium figūrā et rēmōrum mōtū
et inūsītātō genere tormentōrum permōtī
barbarī cōstitērunt ac paulum modo
pedem rettulērunt.

tormentum -i *n*

Atque nostrīs militibus cūctantibus, māximē propter 3
altitudinem maris, quī decimae legiōnis aquilam ferēbat,
contestātus deōs 'ut ea rēs legiōnī fēliciter ēveniret',
"Dēsilitē" inquit, "militēs! nisi vultis aquilam hostibus
prōdere. Ego certē meum reī publicae atque imperātōrī
officium praestiterō!" Hoc cum vōce magnā dīxisset, sē 4
ex nāvī prōiēcit atque in hostēs aquilam ferre coepit. Tum 5
nostrī, cohortātī inter sē 'nē tantum dēdecus admitterē-
tur!' ūniversī ex nāvī dēsiluērunt. Hōs item ex proximīs 6
nāvibus cum cōspexissent, subsecūtī hostibus appropin-
quārunt.

Pugnātum est ab utrīsque ācritē. Nostrī tamen, quod 26
neque ōrdinēs servāre neque firmiter insistere neque
signa subsequī poterant, atque alius aliā ex nāvī quibus-

cumque signis occurrerat sē aggregābat, magnopere per-
 2 turbābantur. Hostēs vērō, nōtis omnibus vadīs, ubi ex
 litore aliquōs singulārēs ex nāvī ēgredientēs cōspexer-
 3 rant, incitātis equīs impeditōs adoriēbantur, plūrēs paucōs
 circumstībant, aliī ab latere apertō in universōs tēla
 coniciēbant.

4 Quod cum animadvertisset Caesar, scaphās longārum
 nāvium, item speculātōria nāvigia militibus complēri
 iussit et, quōs labōrantēs cōspexerat, hīs subsidia sub-
 mittēbat.

5 Nostrī, simul in aridō cōstitērunt, suis omnibus cōn-
 secūtis, in hostēs impetum fēcērunt atque eōs in fugam
 dedērunt; neque longius prōsequi potuērunt, quod equitēs
 cursum tenēre atque insulam capere nōn potuerant. Hoc
 ūnum ad pristinam fortūnam Caesarī defuit.

27 Hostēs proeliō superātī, simul atque sē ex fugā recēpē-
 runt, statim ad Caesarem lēgātōs dē pāce mīsērunt: 'obsi-
 dēs datūrōs quaeque imperāssēt sēsē factūrōs' polliciti
 sunt.

2 Ūnā cum hīs lēgātīs Commius Atrebas vēnit, quem
 suprā dēmōnstrāveram 'ā Caesare in Britanniam praemis-
 3 sum'. Hunc illī ē nāvī ēgressum, cum ad eōs ōrātōris
 modō Caesaris mandāta dēferret, comprehenderant atque
 4 in vincula coniēcērunt – tum, proeliō factō, remisērunt. In
 petendā pāce eius rei culpam in multitudinem coniēcērunt
 et 'propter imprudentiam ut ignōscerētur' petivērunt.

5 Caesar questus quod, cum ultrō in continentem lēgātīs
 missis pācem ab sē petissent, bellum sine causā

qui- quae- quod-cumque = quis-
 quis, quivis (omnis) qui
 ag-gregāre = adiungere (gregi)

singulāris -e < singuli (singulārēs : singulōs)
 ad-oriri -ortum = aggredi, op-
 pugnāre

speculātōrius -a -um < speculātor
 -ōris m = explōrātor
 nāvigium -i n = nāvis
 labōrāre = in difficultate esse
 subsidium -i n = auxilium
 sub-mittere = mittere (adiūtum)

simul atque... cōstitērunt
 cōn-sequi = sequi
 in fugam dare = in fugam vertere
 prō-sequi = persequi
 equitēs : nāvēs equitum
 insulam capere : ad insulam
 pervenire

sē re-cipere = animum cōn-
 firmāre (ex timōre)
 "obsidēs dābimus quaeque (= et
 quae) imperāveris faciēmus"
 sē datūrōs/factūrōs esse
 -āssēt = -āvissēt

Atrebatēs, sg Atrebas -atis m

suprā: cap. 21.7
 praemissum esse
 ōrātor -ōris m (< ōrāre) = lēgātus
 mandātum -i n = imperium
 cum dē-ferret = etsi dē-ferēbat
 com-prehendere = vī capere
 vinculum -i n (< vincire) = catēna
 culpa -ae f = causa accūsandi
 (eius rei : eius maleficii)
 imprudentia -ae f < im-prūdēns
 ut sibi ignōscerētur (ā Caesare)
 : ut sibi Caesar ignōsceret
 queri questum; questus : querēns
 (terra) continēns -entis f (abl -i)
 ↔ insula

sē ignōscere imprudentiae (: iis propter imprudentiam)

longinquus -a -um ↔ propinquus
accersere -ivisse -itum = arces-
sere
sēsē datūrōs esse

com-mendāre (< -mandāre) =
servandum/tuendum trādere

af-fligere -xisse -ctum = perdere
pulsandō, iactandō frangere
post diem quārtum quam
= quārtō diē postquam
ventum est (ab eis) = vēnērunt
suprā: cap. 22.4
tollere (in nāvem)

solvērunt = profectae sunt

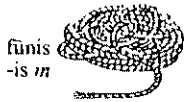
co-oriri -ortum = oriri

eōdem = in eundem locum

occāsus -ūs *m* < occidere; sōlis
occāsus : occidēns
suī *gen* = dē sē

necessariō *adv*
adversus -a -um *part* < ad-ver-
tere; a.ā nocte = primā nocte
prō-vehere

cōnsuevit = solet

fūnis
-is *m*
(nāvēs) sub-dūcere : ē inari in
litus dūcere
dē-ligāre = vincire

affliciare = valdē affligere

auxiliāri = auxiliū ferre

armāmenta -ōrum *n pl*: instrū-
menta nāvis

intulissent, 'ignōscere imprudentiae' dixit, obsidēsque
imperāvit; quōrum illi partem statim dedērunt, partem 'ex 6
longinquiōribus locis accersitam paucis diēbus sēsē datū-
rōs' dixerunt. Intereā suōs remigrāre in agrōs iussērunt, 7
prīncipēsque undique convenire et sē civitatēsque Caesari
commendāre coepērunt.

[Nāvēs Rōmānōrum tempestāte affliguntur]

His rēbus pāce cōfirmātā, post diem quārtum quam est 28
in Britanniam ventum, nāvēs XVIII, dē quibus suprā
dēmōstrātum est, quae equitēs sustulerant, ex superiōre
portū lēnī ventō solvērunt. Quae cum appropinquārent 2
Britanniae et ex castris vidērentur, tanta tempestās subitō
coorta est ut nūlla eārum cursum tenēre posset, sed aliae
eōdem unde erant profectae referrentur, aliae ad inferi-
ōrem partem insulae, quae est propius sōlis occāsum,
magnō suī cum periculō dēicerentur; quae tamen, ancoris 3
iactis, cum flūctibus complērentur, necessariō adversā
nocte in altum prōvectae, continentem petiērunt.

Eādē nocte accidit ut esset lūna plēna, quī diēs mari- 29
timōs aestūs māximōs in Ōceanō efficere cōnsuevit,
nostrisque id erat incognitum. Ita ūnō tempore et longās 2
nāvēs, quibus Caesar exercitum trānsportandum cūrā-
verat quāsque in āridum subdūxerat, aestus complēverat,
et onerāriās, quae ad ancorās erant dēligatae, tempestās
afflictabat, neque ūlla nostris facultās aut administrandī
aut auxiliandī dabātur. Complūribus nāvibus frāctis, 3
reliquae cum essent, fūnibus, ancoris, reliquisque armā-

mentis āmissis, ad nāvīgandum inūtilēs, magna – id quod
 necesse erat accidere – tōtius exercitūs perturbātiō facta
 4 est. Neque enim nāvēs erant aliae quibus reportārī
 possent, et omnia deerant quae ad reficiendās nāvēs erant
 ūsuī, et, quod omnibus cōstābat hiemāre in Galliā
 oportēre, frūmentum hīs in locīs in hiemem prōvīsum
 nōn erat.

[*Britannī rebellant*]

30 Quibus rēbus cognitīs, principēs Britanniae, quī post
 proelium ad Caesarem convēnerant, inter sē collocūtī,
 cum equitēs et nāvēs et frūmentum Rōmānīs deesse intel-
 legerent et paucitatem mīlitum ex castrōrum exiguitate
 cognōscerent – quae hōc erant etiam angustiora quod
 2 sine impedimentīs Caesar legiōnēs trānsportāverat – opti-
 mum factū esse dūxerunt, rebellīone factā, frūmentō
 commeātūque nostrōs prohibēre et rem in hiemem prō-
 dūcere, quod eīs superātis aut reditū interclūsīs nēminem
 postea belli inferendī causā in Britanniam trānsitūrum
 3 cōnfidēbant. Itaque, rūsus coniūratiōne factā, paulātim
 ex castrīs discēdere ac suōs clam ex agrīs dēdūcere
 coepērunt.

31 At Caesar, etsī nōndum eōrum cōnsilia cognōverat,
 tamen, et ex ēventū nāvium suārum et ex eō quod obsidēs
 dare intermiserant, fore id quod accidit suspicābatur.
 2 Itaque ad omnēs cāsūs subsidia comparābat. Nam et
 frūmentum ex agrīs cotīdiē in castra cōferēbat et, quae
 gravissimē afflictae erant nāvēs, eārum materiā atque

in-ūtilis -e ↔ ūtilis

perturbātiō -ōnis *f* < perturbāre

re-portāre
 re-ficere < re- + facere
 ūsuī esse = ad ūsum (ūtendum)
 esse, necessārium esse
 cōstat + *acc+inf* = certum est;
 omnibus cōstābat = omnēs
 prō certō habēbant/sciēbant
 (rem) prō-vidēre = cūrāre ut
 rēs parētur, prae-parāre

re-bellāre = bellum redin-
 tegrare

paucitās -ātis *f* < pauci

rebelliō -ōnis *f* < re-bellāre
 commeātus -ūs *m* = rēs quae
 advehuntur, rēs necessāriae
 prō-dūcere = longiorem facere
 reditus -ūs *m* < red-ire

trānsitūrum esse cōnfidēbant
 (= crēdēbant)

dē-dūcere = ab-dūcere

ēventus -ūs *m* (< ē-venire) =
 quod ēvenit, fortūna; ex -ū
 nāvium : (ex eō) quod nāvēs
 frāctae erant
Britannī intermiserant

cāsus -ūs *m* = quod accidit,
 ēventus, fortūna

materiā (: lignō) eārum nāvium
 quae gravissimē afflictae erant
 ... ūtēbatur

aes aeris *n.*: *metallum* ex quō
assēs fiunt; metalla: ferrum
[Fe], aes [Cu], argentum
[Ag], aurum [Au]
ā militibus administrāretur
= militēs administrārent
effēcit ut reliquīs commodē
nāvigārī posset

ex cōnsuetūdine : ut fieri solē-
bat
neque ūllā bellī suspiciōne inter-
positā : cum intereā nūlla bellī
suspiciō fuisset
suspiciō -ōnis *f* < suspicārī
ei = ii
prō portis = ante portās stantēs
statiō -ōnis *f* (< stāre) = praesi-
dium, locus praesidiī
pulvis -eris *m* = terra sicca quae
ventō spargitur quasi nūbēs
in eā parte in quam (partem)...
id quod *factum erat*
aliquid novī cōsiliī = aliquid
novum cōsiliū (ā barbaris
initum *esse*)

succēdere = in locum alicuius
sequī
cōnfestim = statim

suōs *militēs*

aegrē ↔ facile *adv*

dē-metere -messuisse -messum
= metere

dē-litescere -tuisse = sē abdere
di-spergere -sisse -sum = pas-
sim spargere; *militēs* dispersōs
... adortī (= aggressī)

per-equitāre (< *eques*) = equō
vehī (per locum)

aere ad reliquās reficiendās ūtēbātur, et quae ad eās rēs
erant ūsuī ex continentī comportārī iubēbat. Itaque, cum 3
summō studiō ā militibus administrāretur, duodecim
nāvibus āmissis, reliquīs ut nāvigārī commodē posset
effēcit.

Dum ea geruntur, legiōne ex cōnsuetūdine ūnā frūmen- 32
tātum missā (quae appellābātur septima), neque ūllā ad id
tempus bellī suspiciōne interpositā, cum pars hominum in
agris remaneret, pars etiam in castra ventitāret, ei quī prō
portis castrōrum in statiōne erant Caesarī nūntiāverunt
'pulverem māiorem quam cōnsuetūdō ferret in eā parte
vidērī quam in partem legiō iter fēcisset'. Caesar, id quod 2
erat suspicātus: aliquid novī ā barbaris initum cōsiliī,
cohortēs quae in statiōnibus erant sēcum in eam partem
proficiscī, ex reliquīs duās in statiōnem cohortēs suc-
cēdere, reliquās armārī et cōnfestim sēsē subsequī iussit.

Cum paulō longius ā castris prōcessisset, suōs ab 3
hostibus premī atque aegrē sustinēre et, cōnfertā legiōne,
ex omnibus partibus tēla conici animadvertit. Nam quod, 4
omni ex reliquīs partibus dēmesso frūmentō, pars ūna
erat reliqua, suspicātī hostēs hūc nostrōs esse ventūrōs,
noctū in silvis dēlituerant, tum dispersōs, dēpositis armīs 5
in metendō occupātōs subitō adortī, paucīs interfectis re-
liquōs incertis ordinibus perturbāverant, simul equitātū
atque essedis circumdederant.

– Genus hoc est ex essedis pugnae: Primō per omnēs 33
partēs perequitant et tēla coniciunt atque ipsō terrōre
equōrum et strepitū rotārum ordinēs plērumque per-

- turbant, et, cum sē inter equitum turmās insinuāverunt, ex
 2 essedis dēsiliunt et pedibus proeliantur. Aurīgae interim
 paulātim ex proeliō excēdunt atque ita currūs collocant
 ut, si illī ā multitudīne hostium premantur, expeditum ad
 3 suōs receptum habeant. Ita mōbilitātem equitum, stabili-
 tātem peditum in proeliis praestant, ac tantum ūsū
 cotīdiānō et exercitātiōne efficiunt utī in dēclivī ac
 praecipitī locō incitātōs equōs sustinēre et brevī moderārī
 ac flectere et per tēmōnem percurrere et in iugō insistere
 et sē inde in currūs citissimē recipere cōsuērīnt. –

[Caesar Britannīs superātīs in continentem redit]

- 34 Quibus rēbus perturbātīs nostrīs novitāte pugnae, tem-
 pore opportunissimō Caesar auxilium tulit: namque eius
 adventū hostēs cōstitērunt, nostrī sē ex timōre recēpē-
 2 runt. Quō factō, ad lacessendum et ad committendum
 proelium aliēnum esse tempus arbitrātus, suō sē locō
 continuit et, brevī tempore intermissō, in castra legiōnēs
 redūxit.
- 3 Dum haec geruntur, nostrīs omnibus occupātīs, quī
 erant in agrīs reliquī discessērunt.
- 4 Secūtae sunt continuōs complūrēs diēs tempestātēs
 quae et nostrōs in castrīs continērent et hostem ā pugnā
 prohibērent.
- 5 Interim barbarī nūtiōs in omnēs partēs dīmīsērunt
 paucitātemque nostrōrum militum suīs praedicāverunt et
 ‘quanta praedae faciendae atque in perpetuum suī
 liberandī facultās darētur, si Rōmānōs castrīs expulissēt’

turma -ae *f* = parvus equitum
 numerus (XXX ferē)
 in-sinuāre = inferre; sē i. = vī
 intrāre
 aurīga -ae *m* = quī currum regit

receptus -ūs *m* < (sē) recipere
 mōbilitās -ātis *f* < mōbilis
 stabilitās -ātis *f* ↔ mōbilitās
 (< stabilis -e ↔ mōbilis)

dēclivis -e ↔ plānus; (locus) *d.*
 = paulum dēscendēs
 praiceps -cipitis *adi* = arduus
 moderārī = regere
 citō *adv* = celeriter; *comp* citius,
sup citissimē
 cōsuēverīnt = soleant

novitās -ātis *f* < novus; novitāte
 pugnae : propter novitātem *p.*
 Caesar nostrīs perturbātīs...
 auxilium tulit

(tempus) aliēnum ↔ idōneum

Britannī quī ...

continuus -a -um = sine inter-
 vallō
 tempestātēs quae... continērent
 = tantae tempestātēs ut... con-
 tinērent

praedicāre = clārē dicere
 perpetuum -i *n* : tempus *p.*
 suī (*gen*) liberandī facultās
 = facultās sē liberandī
 “... si Rōmānōs ē castrīs ex-
 pulerimus”

peditātus -ūs *m* = peditum numerus

ante: cap. 21.7; 27.2-3

prō castris = ante castra

nostrī persecūtī
cursus -ūs *m* < currere; cursū
et viribus = omnibus viribus
currendō

duplicāre = bis tantō maiōrem
facere (< *du-plex* -icis *adi* =
bis tantus)
aequinoctium: a.d. viii kal.Oct.
sub-icere + *dat*: nāvigātiōnem
hiemī subicere = nāvigandō
pericula hiemis subire

nōn ita magnus = certē nōn m.
suōrum *mīlitum*
nostrōs circum-stetērunt
"sī vōs interficī nōn *vultis*, arma
pōnite!"

dēmōnstrāvērunt. Hīs rēbus celeriter magnā multitudine 6
peditātus equitātusque coactā, ad castra vēnērunt.

Caesar, etsī idem quod superiōribus diēbus acciderat 35
fore vidēbat – ut, sī essent hostēs pulsī, celeritate perī-
culum effugerent – tamen, nactus equitēs circiter XXX,
quōs Commius Atrebas, dē quō ante dictum est, sēcum
trānsportāverat, legiōnēs in aciē prō castris cōstituit.
Commissō proeliō, diūtius nostrōrum mīlitum impetum 2
hostēs ferre nōn potuērunt, ac terga vertērunt. Quōs tantō 3
spatiō persecūtī quantum cursū et viribus efficere potu-
ērunt, complūrēs ex eis occidērunt, deinde omnibus longē
lātēque aedificiīs incēnsīs, sē in castra recēpērunt.

Eōdem diē lēgātī ab hostibus missī ad Caesarem dē 36
pāce vēnērunt. Hīs Caesar numerum obsidum quem ante 2
imperāverat duplicāvit eōsque in continentem addūcī
iussit, quod, propinquā diē aequinoctiī, infirmīs nāvibus
hiemī nāvigātiōnem subiciendam nōn exīstimāvit. Ipse 3
idōneam tempestātem nactus paulō post mediam noctem
nāvēs solvit, quae omnēs incolumēs ad continentem per-
vēnērunt; sed ex eis onerariae duae eōsdem quōs reliquī 4
portūs capere nōn potuērunt et paulō infrā delātae sunt.

[*Rebelliō Morinōrum*]

Quibus ex nāvibus cum essent expositī mīlitēs circiter 37
trecentī atque in castra contenderent, Morinī, quōs Caesar
in Britanniam proficiscēns pācātōs reliquerat, spē praedae
adductī prīmō nōn ita magnō suōrum numerō circumste-
tērunt ac 'sī sēsē interficī nōllent' arma pōnere iussērunt.

2 Cum illī, orbe factō, sēsē dēfenderent, celeriter ad clāmōrem hominum circiter milia sex convēnērunt. Quā rē nūntiātā, Caesar omnem ex castris equitātum suis auxiliō misit.

orbis -is *m.*: exercitus in orbem instructus (ut undique sē dēfendat)

3 Interim nostrī milītēs impetum hostium sustinuērunt atque amplius hōris quattuor fortissimē pugnāvērunt et, paucīs vulneribus acceptis, complūrēs ex eīs occidērunt.

auxiliō (*dat*) = ad auxilium (venīre/mittere)

4 Postea vērō quam equitātus noster in cōnspectum vēnit, hostēs abiectis armīs terga vertērunt magnusque eōrum numerus est occisus.

postea... quam = posteaquam

38 Caesar posterō diē T. Labiēnum cum eīs legiōnibus quās ex Britannia redūxerat in Morinōs quī rebellīonem fecerant misit. Quī cum propter siccitatēs palūdum quō sē reciperent nōn habērent (quō superiōre annō perfugiō erant ūsī) omnēs ferē in potestātem Labiēnī pervēnērunt.

siccitās -ātis *f* < siccus
palūs -ūdis *f* = locus ūmidus
quō sē reciperent : locum quō sē recipere poterant
perfugium -i *n* = locus quō hominēs perfugiant; quō perfugiō ... ūsī erant

3 At Q. Titūrius et L. Cotta lēgātī, quī in Menapiōrum finēs legiōnēs dūxerant, omnibus eōrum agrīs vāstātis, frūmentis succīsīs, aedificiis incēnsīs, quod Menapii sē omnēs in dēnsissimās silvās abdiderant, sē ad Caesarem recēpērunt.

dēnsus -a -um = cōnfertus

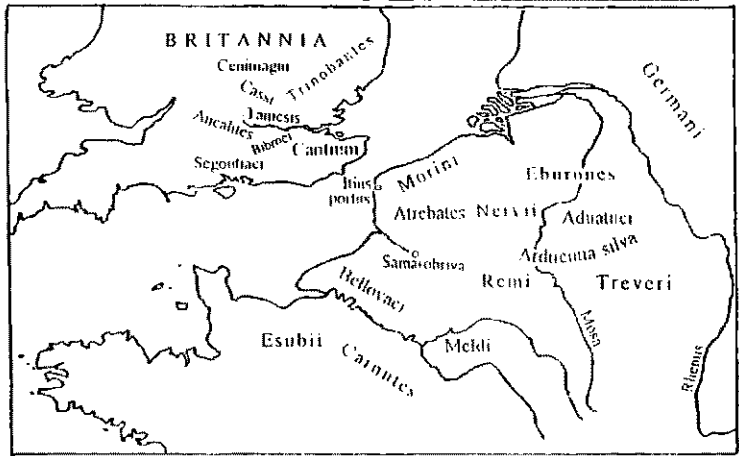
4 Caesar in Belgis omnium legiōnum hiberna cōstituit. Eō duae omninō civitatēs ex Britannia obsidēs misērunt, reliquae neglēxērunt.

neglēxērunt : nōn fecērunt

5 His rēbus gestis, ex litteris Caesaris diērum vīginti supplicātiō ā senātū dēcrēta est.

supplicātiō -ōnis *f* = diēs quō populus ad omnia templa diis grātias agit

Aduatuci -ōrum *m pl*
 Ancalitēs -um *m pl*
 Arduenna silva
 Bellovaci -ōrum *m pl*
 Bibroci -ōrum *m pl*
 Cantium -i *n*
 Carnutēs -um *m pl*
 Cassi -ōrum *m pl*
 Cenimagni -ōrum *m pl*
 Esubii -ōrum *m pl*
 Itius portus
 Meldi -ōrum *m pl*
 Nervii -ōrum *m pl*
 Rēmi -ōrum *m pl*
 Samarobriva -ae *f*, oppidum
 Segontiaci -ōrum *m pl*
 Tamesis -is *m*, flūmen
 Trinobantēs -ium *m pl*

LIBER QVINTVS

[Classe comparātā Caesar iterum in Britanniam trāicit]

annō 54 a.C.

cōnsuēverat = solēbat

onerāre = onere complēre
 subductiō -ōnis *f* < subducere
 eās facit paulō humiliōrēs quam
 eae (nāvēs) quibus...
 cōnsuēvimus = solēmus
 crēber -bra -brum = frequēns
 commūtatiō -ōnis *f* < com-
 mūtāre

eās facit paulō lātiōrēs quam
 eae quibus...

(nāvis) āctuāria = quae rēmīs
 agitur; hās -ās imperat fieri
 = imperat ut hae -ae fiant
 humilitās -ātis *f* < humilis
 (nāvem) armāre = armamentis
 parāre
 conventus -ūs *m* (< convenire) =
 diēs quō iūs inter cīvēs dicitur
 per-agere
 Pirustae -ārum *m pl*, gēns Illy-
 rici

L. Domitiō Ap. Claudiō cōsulibus, discēdēs ab hibernis 1
 Caesar in Italiam, ut quotannis facere cōsuērat, lēgātis
 imperat quōs legiōnibus praefēcērat uti quam plūrimās
 possent hieme nāvēs aedificandās veterēsque reficiendās
 cūrarent. Eārum modum fōrmaq̃ue dēmōnstrat:

Ad celeritātem onerandī subductiōnēsque paulō facit 2
 humiliōrēs quam quibus in nostrō marī ūti cōsuēvimus,
 atque id eō magis quod propter crēbrās commūtatiōnēs
 aestuum minus magnōs ibi flūctūs fieri cognōverat. Ad
 onera ac multitudinem iūmentōrum trānsportandam paulō
 lātiōrēs quam quibus in reliquīs ūtimur maribus. Hās 3
 omnēs āctuāriās imperat fieri, quam ad rem multum
 humilitās adiuvat. Ea quae sunt ūsuī ad armandās nāvēs 4
 ex Hispāniā apportārī iubet.

Ipse, conventibus Galliae citeriōris peractis, in Illyricum 5
 proficiscitur, quod ā Pirustis finitimam partem prōvinciae

6 incursiōnibus vāstārī audiēbat. Eō cum vēnisset, cīvitatī-
bus militēs imperat certumque in locum convenīre iubet.

7 Quā rē nūntiātā, Pirustae lēgātōs ad eum mittunt quī
doceant 'nihil eārum rērum publicō factum cōnsiliō';

'sēsē'que 'parātōs esse' dēmōnstrant 'omnibus ratiōnibus
8 dē iniūriīs satisfacere'. Perceptā ōratiōne eōrum, Caesar
obsidēs imperat eōsque ad certam diem addūcī iubet;

'nisi ita fēcerint, sēsē bellō civitātem persecūtūrum' dē-
9 mōnstrat. Eīs ad diem adductīs, ut imperāverat, arbitrōs
inter cīvitatēs dat quī litem aestiment poenamque cōn-
stituant.

2 Hīs cōfectīs rēbus conventibusque peractīs, in citeriō-
rem Galliam revertitur atque inde ad exercitum proficīs-

2 citur. Eō cum vēnisset, circuitis omnibus hibernīs, singu-
lārī militum studiō in summā omnium rērum inopiā circi-
ter sescentās eius generis cuius suprā dēmōnstrāvimus
nāvēs et longās XXVIII invēnit instrūctās neque multum
abesse ab eō quīn paucīs diēbus dēdūcī possint.

3 Collaudātīs militibus atque eīs quī negōtiō praefuerant,
quid fierī velit ostendit atque omnēs ad portum Itium
convenīre iubet, quō ex portū commodissimum in Britan-
niam trāiectum esse cognōverat, circiter milium passuum
XXX trānsmisum ā continentī. Huic rei quod satis esse
vīsum est militum reliquit.

4 Ipse cum legiōnibus expeditīs IIII et equitibus DCCC in
finēs Trēverōrum proficiscitur, quod hī neque ad concilia
veniēbant neque imperiō pārēbant Germānōsque Trāns-
rhēnānōs sollicitāre dicēbantur.

incursiō -ōnis *f* < in-currere

publicō cōnsiliō factum esse

parātōs... satisfacere = parātōs
ad satisfaciendum
per-cipere -iō -cēpisse -ceptum
= audire et cognōscere
C. iīs obsidēs imperat

"nisi ita fēceritis, bellō civitā-
tem *vestram* persequar"
arbiter -trī *m* = quī iūdicat quid
aequum (iūstum) sit
lis litis *f* = certāmen, id dē quō
certātur

circu-ire = circum-ire
singulārīs -e = ēgregius

DC nāvēs eius generis cuius ge-
neris nāvēs suprā (cap. I.2) d.
instruere = (omni rē) parāre
nōn multum abest (ab eō) quīn
fieri possit = paene fieri potest
(nāvem) dēdūcere ↔ subdūcere

col-laudāre (< con-) = laudāre
(multōs)

trānsmisus -ūs *m* = trāiectus
(< trāns-mittere = trānsire)
huic rei (: ad praesidium portūs)
reliquit quod militum (: quot
militēs) satis esse eī vīsum est
expeditus = parātus ad pugnam
III = IV

imperiō Caesaris pārēbant

sollicitāre = incitāre

valēre = validus esse

tangit : attingit

principātus -ūs *m* = princeps
locus

Cingetorix -igis *m*

dē adventū cognitum est = ad-
ventus cognitus est

"ego meique omnēs in officiō
erimus neque ab amicitia po-
puli Rōmānī dēficiēmus"

in officiō : Caesarī oboediēns

cōn-firmāre = affirmāre

cōgere *īnstituit* (= coepit)

initium Rēmōrum : finis R.
(unde Rēmi incipiunt)

familiāritās -ātis *f* = amicitia
(< *familiāris* -is *m* = amicus)

privātim *adv* ↔ pūblicē

ab eō petere = eum (dē)precārī
cōnsulere + *dat* = prōdesse, cū-

ram habēre dē, cūrāre; cīvitatī
c. : dē cīvitatē ab eō petere

légātōs mittit quī dīcant '.....'

idēcircō = idēō

"idēcircō ab meīs discēdere atque
ad tē venire nōluī quō (: ut eō)
facilius ... continērem"

plēbs -is *f* = populus (↔ nōbili-
tās)

lābī = prāvē facere, dēficere

"itaque est cīvitas in meā potes-
tate et, si permittis, ad tē in cas-
tra veniam, meās cīvitatīsq̄ue

fortūnās tuae fidei permittam"

rem fidei alicuius permittere =

rem alicui cōfidere/crēdere
(servandam dare)

: et quae res eum...

īnstitūtō cōnsiliō: vidē suprā

cap. 3.4

Haec cīvitas longē plūrimum tōtius Galliae equitatū 3
valet magnāsque habet cōpiās peditum, Rhēnumque (ut
suprā dēmōnstrāvimus) tangit. In eā cīvitatē duō dē prin- 2
cipātū inter sē contendēbant, Indutiomārus et Cingetorix;
ē quibus alter, simulatque dē Caesaris legiōnumque ad- 3
ventū cognitum est, ad eum vēnit, 'sē suōsque omnēs in
officiō futūrōs neque ab amicitia populī Rōmānī dēfectū-
rōs' cōfirmāvit, quaeque in Trēverīs gererentur ostendit.
At Indutiomārus equitātum peditātumque cōgere, eisque 4
quī per aetātem in armīs esse nōn poterant in silvam
Arduennam abditīs (quae ingentī magnitūdine per mediōs
finēs Trēverōrum ā flūmine Rhēnō ad initium Rēmōrum
pertinet) bellum parāre īnstituit. Sed posteāquam nōnnūllī 5
prīncipēs ex eā cīvitatē – et familiāritate Cingetorigis ad-
ductī et adventū nostrī exercitūs perterritī – ad Caesarem
vēnērunt et dē suis privātim rēbus ab eō petere coepērunt,
quoniam cīvitatī cōnsulere nōn possent, veritus nē ab
omnibus dēsererētur Indutiomārus lēgātōs ad Caesarem
mittit: 'sēsē idēcircō ab suis discēdere atque ad eum venīre 6
nōluisse quō facilius cīvitatē in officiō continēret, nē
omnis nōbilitātis discessū plēbs propter imprudentiam
lāberētur; itaque esse cīvitatē in suā potestate sēque, si 7
Caesar permitteret, ad eum in castra ventūrum, suās
civitatīsq̄ue fortūnās eius fidei permissūrum'.

Caesar, etsi intellegēbat quā dē causā ea dicerentur 4
quaeque eum rēs ab īnstitūtō cōnsiliō dēterrēret, tamen,
nē aestātem in Trēverīs cōnsūmere cōgerētur omnibus ad
Britannicum bellum rēbus comparātīs, Indutiomārum ad

2 sē cum ducentis obsidibus venīre iussit. Hīs adductīs – in
eīs filiō propinquisque eius omnibus quōs nōminātim
ēvocāverat – cōsolātus Indutiomārum hortātusque est
utī in officiō manēret. ....

propinqui -ōrum *m pl* = cōn-
sanguinei et amici
nōminātim *adv* = nōmine,
singulis nōminātis

5 His rēbus cōstitūtis, Caesar ad portum Itium cum
2 legiōnibus pervēnit. Ibi cognōscit LX nāvēs, quae in
Meldis factae erant, tempestāte reiectās cursum tenēre
nōn potuisse atque eōdem unde erant profectae revertisse;
reliquās parātās ad nāvigandum atque omnibus rēbus

3 instrūctās invēnit. Eōdem equitātus tōtius Galliae con-
vēnit, numerō mīlium quattuor, prīncipēsque ex omnibus
4 cīvitatibus. Ex quibus perpaucōs, quōrum in sē fidem
perspexerat, relinquere in Galliā, reliquōs obsidum locō
sēcum dūcere dēcrēverat, quod, cum ipse abesset, mōtum
Galliae verēbātur. ....

instruere + *abl* = parātum
facere, ōmāre, armāre

obsidum locō : ut obsidēs

mōtus : rebellio

8 His rēbus gestīs, Labiēnō in continentī cum tribus
legiōnibus et equitum mīlibus duōbus relictō, ut portūs
tuērētur et rem frūmentāriam prōvidēret quaeque in
Galliā gererentur cognōsceret cōsiliumque prō tempore

2 et prō rē caperet, ipse cum quinque legiōnibus et parī
numerō equitum quem in continentī reliquerat, ad sōlis
occāsum nāvēs solvit et lēnī Āfricō prōvectus, mediā
circiter nocte ventō intermissō cursum nōn tenuit, et
longius dēlātus aestū ortā lūce sub sinistrā Britanniam
3 relictam cōspexit. Tum rūsus aestūs commūtatiōnem
secūtus rēmīs contendit ut eam partem īnsulae caperet
quā optimum esse ēgressum superiōre aestāte cognōverat.

prō tempore et prō rē = ut
tempus et rēs postulāret
ipse : Caesar
parī numerō : eōdem numerō

Āfricus -ī *m* = ventus qui ab
Āfricā (inter merīdiem et
occidentem) flāt

orīrī ortum; ortā lūce : orto
sōle, primā lūce

4 Quā in rē admodum fuit mīlitum virtūs laudanda, quī

ēgressus -ūs *m* < ēgredi

ad-modum *adv* = valdē

vectōrius -a -um < vehere; nāvis
 vectōria = nāvis onerāria
 ad-aequāre = aequus esse atque;
 cursum a. = aequē currere
 accessum est : accessērunt
 meridianus -a -um < meridiēs;
 meridiānō tempore = meridiē

manus -ūs *f* = numerus armātō-
 rum, exercitus
 annōtinus -a -um = ex priōre
 annō, priōre annō factus

praesidiō *dat* = ad praesidium

verērī + *dat*: verērī nāvibus =
 v. nē quid accidat nāvibus
 mollis -e: litus molle : molliter
 (: paulum) declīve

cum equitātū atque essedīs

nātūrā et opere : locō (arduō) et
 mūnitiōne (vāllō, fossā, cēt.)
 domesticus -a -um < domus;
 bellum -um = b. inter civēs
 prae-parāre = ante parāre
 introitus -ūs *m* ↔ exitus
 prae-clūdere -sisse -sum < prae
 + claudere
 prō-pugnāre
 in-gredi -gressum = intrāre

vectōriīs gravibusque nāvigiīs nōn intermissō rēmigandī
 labōre longārum nāvium cursum adaequārent.

Accessum est ad Britanniam omnibus nāvibus merī- 5
 diānō ferē tempore, neque in eō locō hostis est vīsus;
 sed, ut postea Caesar ex captivīs cognōvit, cum magnae 6
 manūs eō convēnissent, multitudīne nāvium perterritae
 – quae cum annōtinīs privātisque amplius octingentae
 ūnō erant vīsaе tempore – ā litore discesserant ac sē in
 superiōra loca abdiderant.

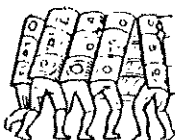
[*Castellō hostium captō, Caesar ad nāvēs afflictās redit*]

Caesar, expositō exercitū et locō castrīs idōneō captō, 9
 ubi ex captivīs cognōvit quō in locō hostium cōpiae cōn-
 sēdissent, cohortibus decem ad mare relictīs et equitibus
 trecentīs quī praesidiō nāvibus essent, dē tertiā vigiliā ad
 hostēs contendit, eō minus veritus nāvibus quod in litore
 molli atque apertō dēligātās ad ancoram relinquebat, et
 praesidiō nāvibus Q. Atrium praefecit.

Ipse noctū prōgressus milia passuum circiter XII 2
 hostium cōpiās cōspiciātus est. Illī equitātū atque essedīs 3
 ad flūmen prōgressī ex locō superiōre nostrōs prohibēre
 et proelium committere coepērunt. Repulsī ab equitātū sē 4
 in silvās abdidērunt, locum nactī ēgregiē et nātūrā et
 opere mūnītum, quem domesticī bellī, ut vidēbātur, causā
 iam ante praeparāverant; nam crēbris arboribus succīsīs
 omnēs introitus erant praeclūsī. Ipsī ex silvīs rārī 5
 prōpugnābant nostrōsque intrā mūnitiōnēs ingredi pro-
 hibēbant.

- 6 At milites legionis septimae, testudine
facta et aggere ad munitiones adiecto,
locum cepērunt eosque ex silvis ex-
pulerunt paucis vulneribus acceptis. Sed
eos fugientes longius Caesar prosequi vetuit, et quod loci
naturam ignorabat et quod, magna parte diei consumpta,
munitioni castrorum tempus relinquere volebat.
- 10 Postridie eius diei mane tripertito milites equitesque in
expeditionem misit, ut eos qui fugerant persequerentur.
- 2 His aliquantum itineris progressis, cum iam extremi
essent in prospectu, equites a Q. Atrio ad Caesarem
venērunt qui nuntiarent 'superiore nocte maximam coortam
tempestate prope omnes naves afflictas atque in litore
electas esse, quod neque ancorae funesque subsisterent
neque nautae gubernatoresque vim tempestatis pati
possent; itaque ex eo concursu navium magnum esse
incommodum acceptum'.
- 11 His rebus cognitis, Caesar legiones equitatumque re-
vocari atque in itinere resistere iubet, ipse ad naves
2 revertitur. Eadem fere quae ex nuntiis litterisque
cognoverat coram perspicit, sic ut amissis circiter XL
navibus reliquae tamen refici posse magno negotio
viderentur.
- 3 Itaque ex legionibus fabros deligit et ex continenti alios
4 accessi iubet. Labieno scribit 'ut quam plurimas posset eis
5 legionibus quae sunt apud eum naves instituat'. Ipse, etsi
res erat multae operae ac laboris, tamen commodissimum
esse statuit omnes naves subduci et cum castris una

testudo

testudō -inis *f* = tectum ē scūtis
coniunctis factum
agger -is *m* = vallum ē terrā
factum

testudō
-inis *f*

vetare -uisse -itum

relinqui : reliquum esse

tri-pertitus -a -um = in tres
partes divisus; *adv* -ō
expeditiō -ōnis *f* = iter militum
expeditōrum
extremus = postrēmus

prospectus -ūs *m* < prospicere;
in -ū = in conspectu (procul)

sub-sistere = firmē stare, sus-
tinere

coram *adv* = ante oculos, prae-
sens
magno negotio = magno labore

quam plurimas naves posset

instituere : facere incipere

res multi laboris = res *labōriōsa*
commodus -a -um = idōneus,
facilis

nocturnus -a -um < nox

praesidiō (*dat*) = ad praesidium

summa -ae *f* (↔ *pars*) = tōta rēs,
cūctum negōtium; s. imperiū
= summum/tōtum imperium
Cassivellaunus -ī *m*, rēx Bri-
tannōrum

Tamesis -is *m*, *acc* -im

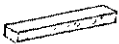
continēns -entis *adi* = continuus,
nōn intermissus
inter-cedere = intervenīre; huic
cū reliquīs cīvitatibus bella
intercesserant : inter hunc et
reliquās cīvitatēs bella fuerant

interior -ius *comp* < intrā

memoriā prōdere = nārāre (rēs
antiquās ē memoriā)
Belgiam -ī *n*, finēs Belgārum

ex quibus cīvitatibus orti

in-finitus -a -um = sine fine,
māximus
cōn-similis -e = similis

tālea
-ae *f*

pondus -eris *n* = gravitās (onus
grave magnum *pondus* habet)
exāmināre = pondus statuere,
mētiri (quam gravis rēs sit)
plumbum -ī *n*, metallum molle,
vīle; p. nigrum [*Pb*] gravissi-
mum est; p. album [*Sr*] levius
mediterrāneus -a -um = situs in
mediā terrā (↔ maritimus)

mūnitiōne coniungī. In hīs rēbus circiter diēs X cōnsūmit, 6
nē nocturnīs quidem temporibus ad labōrem mīlitum inter-
missis. Subductis nāvibus castrisque ēgregiē mūnitis, eās- 7
dem cōpiās, quas ante, praesidiō nāvibus reliquit.

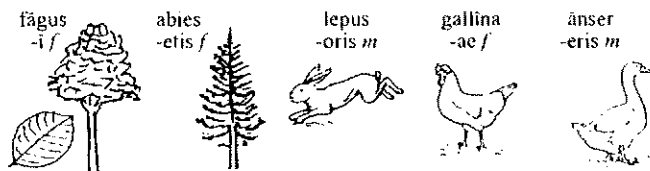
Ipse eōdem unde redierat proficiscitur. Eō cum vēnis- 8
set, mājōrēs iam undique in eum locum cōpiaie Britannō-
rum convēnerant, summā imperiī bellique administrandī
commūnī cōnsiliō permissā Cassivellaunō, cuius finēs ā
maritimis cīvitatibus flūmen dividit quod appellatur
Tamesis, ā marī circiter milia passuum LXXX. Huic 9
superiōre tempore cum reliquīs cīvitatibus continentia
bella intercesserant, sed nostrō adventū permōtī Britanni
hunc tōtī bellō imperiōque praefecerant.

[*Dē Britannia eiusque incolis*]

Britanniae pars interior ab eis incolitur quōs nātōs in 12
insulā ipsi memoriā prōditum dicunt, maritima pars ab eis 2
qui praedae ac bellī inferendī causā ex Belgiō trānsierant,
qui omnēs ferē eis nōminibus cīvitatū appellantur qui-
bus orti ex cīvitatibus eō pervēnērunt et bellō illātō ibi
permānsērunt atque agrōs colere coepērunt.

Hominum est infīnita multitūdō crēberrimaque aedificia 3
ferē Gallicis cōnsimilia; pecorum magnus numerus.

Ūtuntur aut aere aut nummō aureō aut tāleis ferreis 4
ad certum pondus exāminātis prō nummō. Nāscitur ibi
plumbum album in mediterrāneis regiōnibus, in maritimis
ferrum, sed eius exigua est cōpia; aere ūtuntur importātō.
Materia cuiusque generis ut in Galliā est praeter 5

6 fāgum atque abietem. Leporem et gallinam et ānserem gustāre fās nōn putant; haec tamen alunt animī volup-
7 tātisque causā. Loca sunt temperātiōra quam in Galliā, remissiōribus frigoribus.

13 Īnsula nātūrā triquetra, cuius ūnum latus est contrā Galliam. Huius lateris alter angulus, quī est ad Cantium, quō ferē omnēs ex Galliā nāvēs appelluntur, ad orientem sōlem, inferior ad meridiem spectat. Hoc pertinet circiter
2 milia passuum quīngenta. Alterum vergit ad Hispāniam atque occidentem sōlem; quā ex parte est Hibernia, dīmi-
diō minor, ut existimātur, quam Britannia, sed parī spatiō
3 trāmissūs atque ex Galliā est in Britanniam. In hōc mediō cursū est ĩnsula quae appellātur Mona; complūrēs praetereā minōrēs subiectae ĩnsulae existimantur, dē quibus ĩnsulīs nōnnūllī scripsērunt 'diēs continuōs xxx
4 sub brūmā esse noctem'. Nōs nihil dē eō percontātiōnibus reperiēbāmus, nisi certīs ex aquā mēnsūris breviōrēs esse
5 quam in continentī noctēs vidēbāmus. Huius est longi-
tūdō lateris, ut fert illōrum opīniō, septingentōrum
6 mīlium. Tertium est contrā septentrionēs, cui partī nūlla est obiecta terra; sed eius angulus lateris māximē ad Germāniam spectat. Hoc mīlia passuum octingenta in
7 longitudinem esse existimātur. Ita omnis ĩnsula est in circuitū viciēs centum mīlium passuum.

fās indecl n = quod per deōs licet; fās est = licet (per deōs)
voluptās -ātis f = quod dēlectat, dēliciae
temperātus -a -um = nec calidus nec frigidus
remissus -a -um (part < re-mittere) = lēnis, moderātus
triquetrus -a -um = qui tria latera et trēs angulōs habet

ap-pellere < ad + pellere
inferior angulus
spectāre ad = vergere ad
hoc latus pertinet (= longum est)
alterum latus
dimidium -i n = dimidia pars

sub-iectae : infrā (prope) sitae;
subiectae esse existimantur
brūma -ae f = diēs anni brevis-
simus (a. d. viii kal. iān.)
percontātiō -ōnis f < percontārī
= interrogāre
mēnsūra -ae f < mētīrī; aqua;
clepsydra, ĩnstrūmentum ad
hōrās mētiendās
ut fert illōrum opīniō = ut illi
opīantur (= existimant)
DCC milium passuum
tertium latus
(terra) ob-iecta = sita contrā

viciēs = 20×; v. centum mīlia
= v. centēna mīlia (2000000);
centēni -ae -a = C et C...

hīs : incolis

interiōrēs *m pl* = incolae interi-
ōris partis

in-ficere = colōre afficere
vītum -ī *n* = herba ex quā color
efficitur *caeruleus* (: color caeli
serēni vel maris tranquillī)
horridus -a -um = horrendus
(capillus) prō-missus = longus;
capillō (*abl*) esse prōmissō =
capillum habēre prōmissum
rādere -sisse -sum = capillum
vel *barbam* auferre cultrō
duo-dēni -ae -a = XII et XII...

infantēs quī sunt ex eis nāti
quō : ad quōs

cōn-fligere -ixisse -ictum =
ācritur concurrere (proeliō)

com-pellere -pulisce -pulsum
= eōdem pellere (multōs)
cupidius = nimis cupidē

subsidiō (*dat*) mittere = ad sub-
sidium mittere, submittere
primīs *cohortibus*

per-exiguus = valdē exiguus

Ex hīs omnibus longē sunt hūmānissimī quī Cantium 14
incolunt, quae regiō est maritima omnis, neque multum ā
Gallicā differunt cōnsuētūdine. Interiōrēs plērīque frū- 2
menta nōn serunt, sed lacte et carne vīvunt pellibusque
sunt vestiti.

Omnēs vērō sē Britannī vitrō inficiunt,
quod caeruleum efficit colōrem, atque hōc
horridiōrēs sunt in pugnā aspectū; capillō-
que sunt prōmissō atque omni parte corpo-
ris rāsā praeter caput et labrum superius.

barba
-ae *f*

Uxōrēs habent dēni duodēnique inter sē commūnēs, et 4
māximē frātrēs cum frātribus parentēsque cum liberis.
Sed quī sunt ex eis nāti eōrum habentur liberī quō pri- 5
mum virgō quaeque dēducta est.

[*Victō Cassivellaunō, Caesar exercitum reducit*]

Equitēs hostium essedāriique ācritur proeliō cum 15
equitātū nostrō in itinere cōnflīxērunt, ita tamen ut nostrī
omnibus partibus superiōrēs fuerint atque eōs in silvās
collēsque compulerint. Sed, complūribus interfectis, 2
cupidius insecūtī nōnnūllōs ex suis āmisērunt. At illī, 3
intermissō spatiō, imprudentibus nostris atque occupātis
in mūnitiōne castrōrum, subitō sē ex silvis eiēcērunt,
impetūque in eōs factō quī erant in statiōne prō castris
collocāti, ācritur pugnāvērunt. Duābusque missis sub- 4
sidiō cohortibus ā Caesare (atque eis primīs legiōnum
duārum), cum hae perexiguō intermissō loci spatiō inter
sē cōstitissent, novō genere pugnae perterritis nostris,

- per mediōs audācissimē perrūpērunt sēque inde incolu-
 5 mēs recēpērunt. Eō diē Q. Laberius Dūrus, tribūnus mili-
 tum, interficitur. Illi plūribus submissis cohortibus re-
 pelluntur.
- 16 Tōtō hōc in genere pugnae, cum sub oculis omnium ac
 prō castris dimicārētur, intellēctum est nostrōs propter
 gravitātem armōrum, quod neque insequi cēdentēs pos-
 sent neque ab signis discēdere audērent, minus aptōs esse
 2 ad huius generis hostem, equitēs autem magnō cum perī-
 culō proeliō dimicāre, proptereā quod illi etiam cōsultō
 plērumque cēderent et, cum paulum ab legiōnibus nostrōs
 remōvissent, ex essedis dēsiliērent et pedibus dispari proe-
 4 liō contenderent. Accēdēbat hūc ut numquam cōnfertī,
 sed rārī magnisque intervāllis proeliārentur stationēsque
 dispositās habērent atque aliī aliōs deinceps exciperent
 integrīque et recentēs dēfētigātis succēderent.
- 17 Posterō diē procul ā castris hostēs in collibus cōstitē-
 runt, rārīque sē ostendere et lēnius quam prīdiē nostrōs
 2 equitēs proeliō lacescere coepērunt. Sed merīdiē, cum
 Caesar pābulandī causā trēs legiōnēs atque omnem
 equitātum cum C. Trebōniō lēgātō mīsisset, repente ex
 omnibus partibus ad pābulātōrēs advolāvērunt, sīc utī ab
 signis legiōnibusque nōn absisterent.
- 3 Nostrī ācritē in eōs impetū factō reppulērunt neque
 finem sequendī fēcērunt quoad subsidiō cōnfisi equitēs,
 cum post sē legiōnēs vidērent, praecipitēs hostēs ēgērunt,
 4 magnōque eōrum numerō interfectō, neque suī colligendī
 neque cōsistendī aut ex essedis dēsiliendī facultātem

Britanni per mediōs *nostrōs*...
 perrūpērunt

dimicāre = pugnāre
 nostrōs *peditēs*

aptus -a -um = idōneus, parātus

illi : *Britanni*
 cōsultō *adv* = cōsiliō (↔ forte)
 nostrōs *equitēs*

dis-pār -paris (↔ pār) = impār

accēdēbat hūc = ad hoc accēdē-
 bat (: addendum erat)
 rārī ↔ cōnfertī
 deinceps = alter post alterum
 aliōs excipere : aliōrum locum
 excipere, aliis succēdere
 integer -gra -grum : incolumis
 recēns -entis *adi* ↔ fessus
 dē-fētigātus -a -um = fatigātus

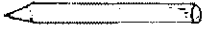
pābulārī = pābulum quaerere

pābulātōr -ōris *m* = qui pābulātur
 ad-volāre
 sic : tam ācritē
 ab-sistere = (sē) abstinēre

reppulērunt *eōs*

cōn-fidere -fissum esse *perf dēp*;
 cōnfisi = cōnfidentēs (+*dat/abl*)
 praecipēs -cipitis (< *prae* + *caput*)
 = sē praecipitāns
 sē col-ligere = sē recipere; ne-
 que *iīs* suī (sē) colligendī ...
 facultātem dederunt

ea auxilia quae undique convenerant
 ā Cassivellaunō discesserunt
 nobīs-cum = cum nobīs

sūdis -is f

prae-figere -fixisse -fixum =
 ante figere
 dē-figere -fixisse -fixum = figere
 (infrā)
 tegere tēxisse tēctum = operire

impetus -ūs m = studium prō-
 grediendi ācerrimum
 ex-stāre; cum... exstārent :
 etsi... exstābant

dimitterent : relinquerent

spem dē-pōnere = spērare dēsi-
 nere; depōsitā spē : spē dēiectus
 contentiō -ōnis f (< contendere)
 = certāmen
 : praeter IV circiter milia...

servāre = perspicere
 (locus) impeditus = difficilis
 aditū, arduus
 silvestris -e < silva
 in eis regiōnibus in quibus nōs
 iter factūrōs esse cognōverat

sēmīta -ac f = via angusta

hōc metū : ob huius rei metum
 eōs prohibēbat
 relinquēbātur = reliquum erat

dedērunt. Ex hāc fugā prōtinus quae undique convēnerant 5
 auxilia discesserunt, neque post id tempus umquam
 summīs nobīscum cōpiīs contendērunt.

Caesar, cognitō cōsiliō eōrum, ad flūmen Tamesim in 18
 finēs Cassivellaunī exercitum dūxit; quod flūmen unō
 omnīnō locō pedibus, atque hoc aegrē, trānsīrī potest. Eō 2
 cum vēnisset, animum advertit ad alteram flūminis ripam
 magnās esse cōpiās hostium instrūctās.

Rīpa autem erat acūtīs sudibus praefixisque mūnita, 3
 eiusdemque generis sub aquā dēfixae sudēs flūmine
 tegēbantur. Eis rēbus cognitīs ā captivīs perfugisque, 4
 Caesar, praemissō equitātū, cōnfestim legiōnēs subsequi
 iussit. Sed eā celeritātē atque eō impetū militēs iērunt, 5
 cum capite sōlō ex aquā exstārent, ut hostēs impetum
 legiōnum atque equitum sustinēre nōn possent ripāsque
 dimitterent ac sē fugae mandārent.

Cassivellaunus, ut suprā dēmōstrāvimus, omnī dē- 19
 positā spē contentiōnis, dimissīs ampliōribus cōpiīs,
 milibus circiter quattuor essedāriōrum relictīs, itinera
 nostra servābat paulumque ex viā excēdēbat locisque im-
 pedītīs ac silvestribus sēsē occultābat, atque eīs regiō-
 nibus quibus nōs iter factūrōs cognōverat pecora atque 2
 hominēs ex agrīs in silvās compellēbat; et, cum equitātus 2
 noster liberius praedandī vāstandīque causā sē in agrīs
 eiēcērat, omnibus viīs sēmitisque essedāriōs ex silvīs
 emittēbat et magnō cum periculō nostrōrum equitum cum
 eīs cōnfligēbat atque hōc metū lātius vagārī prohibēbat.
 Relinquēbātur ut neque longius ab agmine legiōnum 3

discēdi Caesar pateretur, et tantum in agrīs vāstandīs incendiisq̄ue faciendīs hostibus nocēretur quantum labōre atque itinere legiōnāriī militēs efficere poterant.

discēdi Caesar pateretur : eōs
discēdere C. pateretur
tantum... quantum
incendium -i n < incendere
labōre atque itinere : (in) itinere
labōriōsō

- 20 Interim Trīnobantēs, prope firmissima eārum regiōnum cīvitās – ex quā Mandubracius adulēscēns Caesaris fidem secūtus ad eum in continentem Galliam vēnerat (cuius pater in eā cīvitāte rēgnū obtinuerat interfectusque erat ā Cassivellaunō, ipse mortem fugā vitāverat) – legātōs ad Caesarem mittunt pollicenturque ‘sēsē eī dēditūrōs atque
- 2 imperāta factūrōs’; petunt ‘ut Mandubracium ab iniūriā Cassivellaunī dēfendat atque in cīvitātem mittat, quī
- 3 praesit imperiumque obtineat’. Eīs Caesar imperat obsidēs XL frūmentumque exercituī, Mandubraciumque
- 4 ad eōs mittit. Illī imperāta celeriter fēcērunt, obsidēs ad numerum frūmentumque mīsērunt.

firmissima : validissima

imperātum -i n = quod imperā-
tur
quī (: ut) cīvitātī praesit

ad numerum : XL

- 21 Trīnobantibus dēfēnsīs atque ab omnī militum iniūriā prohibitīs, Cenimagnī, Segontiacī, Ancalitēs, Bibrocī,
- 2 Cassī lēgātiōnibus missīs sēsē Caesarī dēdunt. Ab eīs cognōscit ‘nōn longē ex eō locō oppidum Cassivellaunī abesse silvīs palūdibusque mūnitum, quō satis magnus
- 3 hominum pecorisque numerus convēnerit’. (‘Oppidum’ autem Britannī vocant, cum silvās impeditās vāllō atque fossā mūniērunt, quō incursiōnis hostium vitandae causā convenīre cōsuērunt.)
- 4 Eō proficiscitur cum legiōnibus. Locum reperit ēgregiē nātūrā atque opere mūnitum. Tamen hunc duābus ex
- 5 partibus oppugnāre contendit. Hostēs paulisper morātī militum nostrōrum impetum nōn tulērunt sēsēque aliā ex

Caesar cognōscit

-iērunt = -ivērunt

cōnsuēverunt = solent

contendit + *inf* = properat

reperitus est

suprā: cap. 14.1

Cingetorix -igis *m*

Segovāx -ācis *m*

castra nāvālia: vidē cap. 11.5-7
im-prōvisus -a -um = nōn ex-
spectātus; dē imprōvisō =
modō imprōvisō, subitō
ei = ii
ēruptiō -ōnis *f* < ē-rumpere

Lugotorix -igis *m*

dētrīmentum -ī *n* = malum quō
alicui nocētur, iactūra
dēfectiō -ōnis *f* < dēficere; dē-
fectiōne civitātum : quod civi-
tātēs dēfēcerant (cap. 21.1)
Commius: cap. 21.6

(tempus) ex-trahere = cōn-
sūmere
quid (: quantum) vectīgālis
vectīgāl -ālis *n* = pecūnia quae
civitātī penditur
pendere = solvere
inter-dicere (nē...) = vetāre
(+ *inf*)

nōnnūllae nāvēs
dē-perire = perire
commeātus -ūs *m* = nāvigātiō
quā rēs vel hominēs vehuntur

parte oppidī ēiēcērunt. Magnus ibi numerus pecoris re- 6
pertus multique in fugā sunt comprehēnsī atque interfectī.

Dum haec in hīs locīs geruntur, Cassivellaunus ad 22
Cantium – quod esse ad mare suprā dēmōstrāvimus,
quibus regiōnibus quattuor rēgēs praeerant, Cingetorix,
Carvilius, Taximagulus, Segovāx – nūntiōs mittit atque
eis imperat 'utī coāctis omnibus cōpiīs castra nāvālia dē
imprōvisō adorianatur atque oppugnent'.

Eī cum ad castra vēnissent, nostrī ēruptiōne factā, 2
multis eōrum interfectis, captō etiam nōbili duce
Lugotorige, suōs incolumēs redūxērunt.

Cassivellaunus, hōc proeliō nūntiātō, tot dētrīmentis 3
acceptis, vāstātis finibus, māximē etiam permōtus dē-
fectiōne civitātum, lēgātōs per Atrebatem Commium dē
dēdictiōne ad Caesarem mittit. Caesar, cum cōstituisset 4
hiemāre in continentī propter repentinōs Galliae mōtūs
neque multum aestātis superesset atque id facile extrahī
posse intellexeret, obsidēs imperat et quid in annōs
singulōs vectīgālis populō Rōmānō Britannia penderet
cōstituūt. Interdicit atque imperat Cassivellaunō 'nē 5
Mandubraciō neu Trīnobantibus noceat'.

Obsidibus acceptis, exercitum redūcit ad mare. Nāvēs 23
invēnit reffectās. Eis dēductis, quod et captivōrum 2
magnum numerum habēbat et nōnnūllae tempestāte dē-
perierant nāvēs, duōbus commeātibus exercitum repor-
tāre instituit.

Ac sic accidit utī ex tantō nāvium numerō tot nāvigātiō- 3
nibus neque hōc neque superiōre annō ūlla omnīnō nāvis,

- 4 quae militēs portāret, dēsiderārētur — at ex eīs quae inānēs ex continentī ad eum remitterentur, et priōris commeātūs expositis militibus et quās postea Labiēnus faciendās cūrāverat numerō LX, perpaucae locum caperent, reliquae
- 5 ferē omnēs reicerentur. Quās cum Caesar aliquamdiū frūstrā exspectāset, nē annī tempore ā nāvigatiōne excluderētur, quod aequinoctium suberat, necessariō angustius militēs collocāvit, ac summā tranquillitāte cōsecūtā, secundā initā cum solvisset vigiliā, primā lūce terram attigit omnēsque incolumēs nāvēs perdūxit.

inānis -c = vacuus

et ex eīs quās

ali-quamdiū = aliquantum temporis (nesciō quamdiū)
ex-clūdere -sisse -sum (< ex + claudere) : prohibēre
necessariō *adv*

tranquillitas -ātis *f* < tranquillus

in-ire = incipere; secundā initā vigiliā = initiō secundae vigiliae (postquam solvit)

[Legiōnēs in hibernīs collocātae. Tasgetius interfectus]

- 24 Subductis nāvibus conciliōque Gallōrum Samarobrīvae peractō, quod eō annō frūmentum in Galliā propter siccitatēs angustius prōvēnerat, coāctus est aliter ac superioribus annis exercitum in hibernīs collocāre legiōnēsque
- 2 in plūrēs civitatēs distribuere. Ex quibus ūnam in Morinōs dūcendam C. Fabiō lēgātō dedit, alteram in Nerviōs Q. Cicerōnī, tertiam in Esubiōs L. Rōsciō; quārtam in Rēmīs cum T. Labiēnō in cōfiniō Trēverōrum hiemāre iussit; trēs in Bellovacīs collocāvit, hīs M. Crassum quaestōrem et L. Mūnātium Plancum et C. Trebōnium lēgātōs praefēcit. Ūnam legiōnem, quam proximē trāns Padum cōscripserat, et cohortēs quinque in Eburōnēs, quōrum pars māxima est inter Mosam ac Rhēnum, qui sub imperiō Ambiorigis et Catuvolci erant,
- 5 mīsit; eīs militibus Q. Titūrium Sabīnum et L. Aurunculēium Cottam lēgātōs praeesse iussit.

Samarobrīva -ae *f*, oppidum

angustē = exiguē
prō-venire
aliter ac = aliter quam

Q. Tullius Cicerō, frāter M. Tullii Cicerōnis orātōris
cōnfinium -i *n* = finis

Ambiorix -igis *m*

ad hunc modum = hōc modō

medēri + *dat* = sārāre; inopiae
medēri = cūrāre nē inopia sit

pācātus -a -um *part* < pācāre
hīberna C milibus passuum con-
tinēbantur = inter bīna hīberna
nōn plūs C milibus passuum
intererat
collocātās *esse*

summō locō nātus = summō
(nōbilissimō) genere nātus

benevolentia -ae *f* < *bene-*
volēns -entis = quī bene vult
fuerat ūsus = ūsus erat
māiōrum locum restituerat
: rēgnum reddiderat
palam ↔ clam
auctor -ōris *m* = quī suādet; ali-
quō auctōre = aliquō suādente
dēfertur : nūntiātur

impulsus -ūs *m* < impellere;
eōrum -ū: ab iīs impulsa
Belgium -i *n*, regiō Belgārum

hōsque, quōrum operā cognō-
verat T.um interfectum esse,
comprehēnsōs ad sē mittere
iubet

in hīberna perventum *esse* : eōs
in hīberna pervēnisse

diēbus XV quibus in hīberna
ventum est : diēbus XV post-
quam in hīberna vērērunt
dēfectiō -ōnis *f* < dēficere
cum fuissent/comportāvissent
: etsi fuerant/comportāverant
praestō (*indēcl*) *esse* (+ *dat*)
= praesēns *esse*, occurrere
Trēveri, sg Trēver -i *m*

Ad hunc modum distribūtis legiōnibus, facillimē in- 6
opiae frūmentāriae sēsē medēri posse existimāvit. Atque 7
hārum tamen omnium legiōnum hīberna, praeter eam
quam L. Rōsciō in pācātissimā partem dūcendam
dederat, milibus passuum centum continēbantur.

Ipsē intereā, quoad legiōnēs collocātās mūnītaque 8
hīberna cognōvisset, in Galliā morārī cōstituit.

Erat in Carnūtibus summō locō nātus Tasgetius, cuius 25
māiōrēs in suā cīvitātē rēgnum obtinuerant; huic Caesar 2
prō eius virtūtē atque in sē benevolentīā, quod in omnibus
bellīs singulārī eius operā fuerat ūsus, māiōrum locum
restituerat. Tertium iam hunc annum rēgnantem inimicī, 3
multīs palam ex cīvitātē auctōribus, interfēcērunt. Dēfer-
tur ea rēs ad Caesarem. Ille veritus, quod ad plūrēs per- 4
tinēbat, nē cīvitās eōrum impulsū dēficeret, L. Plancum
cum legiōne ex Belgiō celeriter in Carnūtēs proficisci
iubet ibique hiemāre, quōrumque operā cognōverat Tas-
getium interfectum, hōs comprehēnsōs ad sē mittere.

Interim ab omnibus lēgātīs quaestōribusque quibus 5
legiōnēs trādiderat certior factus est 'in hīberna per-
ventum locumque hībernīs *esse* mūnītum'.

[*Ambiorix Rōmānīs suādet ut ex hībernīs proficiscantur*]

Diēbus circiter quīndecim quibus in hīberna ventum est 26
initium repentinī tumultūs ac dēfectiōnis ortum est ab
Ambiorige et Catuvolcō; quī, cum ad finēs rēgnī suī 2
Sabīnō Cottaeque praestō fuissent frūmentumque in
hīberna comportāvissent, Indutiomārī Trēverī nūntiīs

impulsī suōs concitāvērunt, subitōque oppressīs lignā-
tōribus magnā manū ad castra oppugnātum vēnērunt.

- 3 Cum celeriter nostrī arma cēpissent vāllumque ascen-
dissent atque, ūnā ex parte Hispānīs equitibus ēmissis,
equestrī proeliō superiōrēs fuissent, dēspērātā rē hostēs
4 suōs ab oppugnātiōne redūxērunt. Tum suō mōre con-
clāmāvērunt 'utī aliquī ex nostris ad colloquium prōdīret:
habēre sēsē quae dē rē commūnī dicere vellent, quibus
rēbus contrōversiās minūi posse spērārent'.

- 27 Mittitur ad eōs colloquendī causā C. Arpīnēius, eques
Rōmānus, familiāris Q. Titūrīi, et Q. Iūnius ex Hispāniā
quīdam quī iam ante missū Caesaris ad Ambiorīgem ven-
titāre cōnsuērat. Apud quōs Ambiorīx ad hunc modum
locūtus est:

- 2 'Sēsē prō Caesaris in sē beneficiis plūrimum eī cōnfītērī
dēbere, quod eius operā stipendiō liberātus esset quod
Aduātucīs finitimīs suis pendere cōnsuēssent, quodque eī
et filius et frātris filius ab Caesare remissī essent, quōs
Aduātucī obsidum numerō missōs apud sē in servitūte et

- 3 catēnīs tenuissent; neque id quod fēcērīt dē oppugnātiōne
castrōrum aut iūdicīō aut voluntāte suā fēcisse, sed
coāctū cīvitatīs, suaque esse eiusmodī imperia ut nōn
minus habēret iūris in sē multitudō quam ipse in multi-
4 tūdinem. Civitatī porrō hanc fuisse bellī causam, quod
repentinae Gallōrum coniūrātiōnī resistere nōn potuerit.
Id sē facile ex humilitāte suā probāre posse, quod nōn
adeō sit imperitus rērum ut suis cōpiis populum Rō-
5 mānum superārī posse cōnfīdat. Sed esse Galliae com-

con-citāre = in-citāre
lignātor -ōris m = quī lignātur;
lignārī = lignum cōferre
cum magnā manū

superior esse = superāre
oppugnātiō -ōnis f < oppugnāre
con-clāmāre = simul clāmāre
aliquī = aliquis
prōd-ire = prōcēdere
'habēmus quae (: rēs quās) dē
rē commūnī dicere volumus
quibus rēbus... spērāmus"
contrōversia -ae f = certāmen
(dē iūre)
eques Rōmānus: civis dīves nec
tam nōbilis quam senātor
familiāris -is m = amicus
Q. Titūrīi Sabīnī
missū (m abl): m. Caesaris = ā
Caesare missus
cōnsuēverat = solēbat

Ambiorīx: "Prō C. is in mē bene-
ficiis plūrimum mē eī dēbere
cōnfiteor, quod eius operā sti-
pendiō liberātus sum quod A. is
finitimis meis pendere cōnsue-
veram (= solēbam) quodque
mihī... remissi sunt"; ei : sibi
stipendium = vectigal
cōnsuēssent = -ēvisset = soleret

obsidum numerō = ut obsidēs

"neque id quod fēcī... aut iūdi-
ciō aut voluntāte meā fēcī"
iūdicium -i n < iūdicāre
coāctū m abl: c. civitatīs = ā
civitate (/civibus) coāctus
eius-modi = eius generis, tālis
"meaque sunt eiusmodī impe-
ria ut nōn minus iūris in mē
habeat multitudō quam ego
habeō in multitudinem"
porrō adv = praeterea, ad hoc
probāre = vērum esse ostendere
"id facile ex humilitāte meā pro-
bāre possum, quod nōn adeō
(= tam) imperitus rērum sum
ut meis cōpiis populum R. um
superārī posse cōnfīdam"
ad-eō = tam, tam valdē

: ad omnia hiberna C. is oppugnanda hunc esse dictum (: cōstitūtum) diem nē qua (: aliaqua) legiō alteri legiōnī...
 subsidiō (*dat*) venire = ad subsidium venire
 recipere = rursus capere (rem amissam)
 pietās -ātis *f* < *pīus* -a -um = qui deos et patriam diligit
 ratiōnem habere + *gen* = cōsulere + *dat* = cūram habere de se monere...: "moneō, orō tē... ut *tuae*... salūtī cōsulās"
 hospitium = amicitia hospitum
 cōducere = mercēde adducere (ad agendum)
 af-fore *inf fut* < ad-esse
 "*Vesurum* est cōsiliū velītis-ne..."
 : ad hiberna Cicerōnis...

"Illud polliceor et iure iurandō cōfirmō: tūtum *mē* iter per finēs *meos* datūrum esse. Quod cum faciam, et civitatī cōsulō, quod hibernis levātur, et Caesari ... grātiā referō"
 levare + *abl* = liberare
 meritum -i *n* (< merere) = beneficium

audiērent = audīverunt
 lēgātōs: Sabinum et Cottam

ignōbilis ↔ nōbilis

suā sponte = per se
 ausam esse (*inf perf*) < audere
 cōsiliū (militāre) = principēs exercitūs quī conveniunt ut cōsilia capiant de rē militāri
 ex-sistere -stitisse = oriri
 L. Aurunculēius Cotta

mūne cōsiliū: omnibus hibernis Caesaris oppugnandis hunc esse dictum diem, nē qua legiō alterae legiōnī subsidiō venire posset. Nōn facile Gallōs Gallis negare 6 potuisse, praesertim cum de recipiendā commūnī libertate cōsiliū initum vidēretur. Quibus quoniam prō pietate 7 satisfecerit, habere nunc sē ratiōnem officiī prō beneficiis Caesaris: monere, orare Titūrium prō hospitio ut suae ac militum salūtī cōsulat. Magnam manum 8 Germānōrum conductam Rhēnum trānsisse: hanc affore bido. Ipsōrum esse cōsiliū, velintne, prius quam finitimi 9 sentiant, ēductōs ex hibernis milites aut ad Cicerōnem aut ad Labiēnum dēducere, quōrum alter milia passuum circiter quīnquāgintā, alter paulō amplius ab eis absit. Illud sē polliceri et iure iurandō cōfirmare: tūtum 10 sē iter per finēs suos datūrum. Quod cum faciat, et 11 civitatī sēsē cōsulere, quod hibernis levetur, et Caesari prō eius meritis grātiā referre'.

Hāc orātiōne habitā, discēdit Ambiorix.

[Contrōversia lēgātōrum]

Arpinēius et Iūnius quae audiērent ad lēgātōs dēferunt. 28 Illi repentinā rē perturbāti, etsi ab hoste ea dicēbantur, tamen nōn negligenda existimābant, māximēque hāc rē permovēbantur quod civitatē ignōbilem atque humilem Eburōnum suā sponte populō Rōmānō bellum facere ausam vix erat crēdendum. Itaque ad cōsiliū rem 2 dēferunt, magnaue inter eōs exsistit contrōversia. L. 3 Aurunculēius complūrēque tribūni militum et primōrum

- ordinum centuriōnēs nihil temere agendum neque ex hibernis iniussū Caesaris discēdendum existimābant;
- 4 'quantāsvīs cōpiās etiam Germānōrum sustinēri posse
- 5 mūnitis hibernis' docēbant: 'rem esse testimoniō quod primum hostium impetum multis ultrō vulneribus illātis
- 6 fortissimē sustinuerint; rē frumentāriā nōn premi; intereā et ex proximis hibernis et ā Caesare conventūra subsidia;
- 7 postrēmō quid esset levius aut turpius quam auctōre hoste dē summīs rēbus capere cōsiliū?'
- 29 Contrā ea Titūrius 'sērō factūrōs' clāmitābat 'cum mājōrēs manūs hostium, adiūctis Germānis, convēnissent, aut dum aliquid calamitātis in proximis hibernis esset acceptum. Brevem cōsulendī esse occāsionem.
- 2 Caesarem arbitrārī profectum in Italiam – neque aliter Carnūtēs interficiendī Tasgetiī cōsiliū fuisse captūrōs neque Eburōnēs, si ille adesset, tantā contemptiōne nostrī
- 3 ad castra ventūrōs esse. Nōn hostem auctōrem, sed rem spectāre. Subesse Rhēnum; magnō esse Germānis dolōri
- 4 Ariovistī mortem et superiōrēs nostrās victōriās; ārdere Galliam tot contumēliis acceptis sub populī Rōmāni imperiū redāctam, superiōre glōriā rei militāris ex-
- 5 stinctā. Postrēmō quis hoc sibi persuādēret, sine certā rē
- 6 Ambiorigem ad eiusmodī cōsiliū dēscendisse? Suam sententiam in utramque partem esse tūtā: si nihil esset dūrius, nullō cum periculō ad proximam legiōnem perventūrōs; si Gallia omnis cum Germānis cōsentiret,
- 7 ūnam esse in celeritāte positā salutē. Cottae quidem atque eōrum quī dissentirent cōsiliū quem haberet

ōrdō = *centuria* = c ferē militēs
centuriō -ōnis m = quī centuriāe
praefectus est
in-iussū Caesaris = contrā ac ius-
sit Caesar (discēdendum esse)
quantus-vīs : etiam mājimus
testimoniū -i n = quod testis af-
firmat, quod rem dēmōstrat;
testimoniō (*dat*) esse = dēmōn-
strāre ("quod... sustinuius")
ultrō = etiam, ad hoc
'sē nōn premi': "rē frumentāriā
nōn premimur; intereā... con-
venient subsidia; postrēmō
quid est levius...?"
levis -e = temerārius
auctōre hoste = hoste suādente

sērō *adv* ↔ mātūrē
clāmitāre = clāmāre (multis)
'... sē factūrōs esse': "sērō faci-
ēmus, cum mājōrēs manūs ...
convēnerint, aut dum aliquid
calamitātis... acceptum erit"
cōn-sulere -uissē -sultum = cōn-
siliū quaerere/capere
occāsio -ōnis f = facultās
'sē arbitrārī' ("arbitrōr")
"neque aliter C.ēs ... cōsiliū
cēpissent neque Eburōnēs, si
ille adesset, ... venirent"
contemptiō -ōnis f < contem-
nere; nostrī *gen* < nōs
'rem sē spectāre' ("rem spectō")
sub-esse = prope esse
Germānis magnō dolōri est =
G.ōs magnō dolōre afficit
ārdere -sisse -sum = igne cōn-
sūmī, incēnsus esse
contumēlia -ae f = iniūria indigna
ex-stinguere -inxisse -inctum
↔ accendere; (glōriam) ex-
stinguere = dēfēre, tollere
sibi persuādēre + *acc+inf* = prō
certō habēre; "quis sibi -et?"
dēscendere ad = inīre (cōsiliū)
"mea sententia... est tūta; si ni-
hil est dūrius (: male accidit),
nullō cum periculō ad proxi-
mam legiōnem perveniēmus"
sē perventūrōs esse
cōn-sentire (cum) = idem sen-
tire (atque)

dis-sentire ↔ cōn-sentire
"Cottae... cōsiliū quem habet
exitum?"

longinquus = longus, qui longē
(= diū) manet

disputātiō -ōnis *f* < disputāre

primi ordinēs = centuriōnēs
primōrum ordinum (primā-
rum centuriarum)

hī : militēs

rationem re-poscere ab aliquō =
culpam conicere in aliquem,
accūsare aliquem
perendinus diēs = diēs tertius

re-lēgāre = domō dimittere

inter-ire = per-ire
cōn-surgere = surgere (simul);
cōnsurgitur : cōnsurgunt
utrumque : utriusque manum
dissēnsiō -ōnis *f* < dis-sentire
pertinācia -ae *f* < *pertināx* -ācis
adi = quī alterī nōn cēdit
"facilis est rēs seu manēmus seu
proficiscimur, si modo ūnum
omnēs sentimus ac probāmus
– contrā in dissēnsiōne nullam
salūtem perspicimus"
contrā *adv*

manūs dare : sē victum esse
ostendere/fatēri

clādēs -is *f* ↔ victōria

vigiliae -arum *f pl* ↔ somnus

circum-spicere = circum sē
aspicere

mihi persuāsum est = mihi per-
suādeō, prō certō habeo /crēdō;
ut quibus esset persuāsum :
velut si iīs esset persuāsum

exitum? in quō sī nōn praesēns periculum, at certē lon-
ginquā obsidiōne famēs esset timenda.'

Hāc in utramque partem disputātiōne habitā, cum ā 30
Cottā primisque ordinibus ācritur resisteretur, "Vincite"
inquit, "sī ita vultis" Sabīnus, et id clāriōre vōce ut
magna pars militum exaudiret; "neque is sum" inquit 2
"quī gravissimē ex vōbīs mortis periculō terrear. Hī
sapient: sī gravius quid acciderit, abs tē ratiōnem re-
poscent, quī, sī per tē liceat, perendinō diē cum proximīs 3
hībernīs coniuncti commūnem cum reliquīs belli cāsum
sustineant, nōn reiecti et relēgati longē ā cēteris aut ferrō
aut fame intereant!"

Cōnsurgitur ex cōnsiliō. Comprehendunt utrumque et 31
ōrant 'nē suā dissēnsiōne et pertināciā rem in summum
periculum dēducant; facilem esse rem, seu maneant seu 2
proficiscantur, sī modo ūnum omnēs sentiant ac probent
– contrā in dissēnsiōne nullam sē salūtem perspicere'.

Rēs disputātiōne ad mediam noctem perdūcitur. Tan- 3
dem dat Cotta permōtus manūs: superat sententia Sabīnī.

[*Profectiō ex hībernīs. Clādēs Rōmānōrum*]

Prōnūntiatur 'primā lūce itūrōs'. Cōnsūmitur vigiliis 4
reliqua pars noctis, cum sua quisque miles circum-
spiceret, quid sēcum portāre posset, quid ex instrūmentō
hībernōrum relinquere cōgeretur... Primā lūce sic ex 6
castrīs proficiscuntur ut quibus esset persuāsum nōn ab
hoste sed ab homine amīcissimō Ambiorīge cōnsilium
datum, longissimō agmine māximisque impedimentis.

- 32 At hostēs, posteaquam ex nocturnō fremitū vigiliisque
de profectiōne eōrum sēnsērunt, collocātis insidiis bi-
pertitō in silvīs opportūnō atque occultō locō ā milibus
passuum circiter duobus Rōmānōrum adventum expec-
2 tābant. Et, cum sē māior pars agminis in magnam con-
vallem dēmīssisset, ex utrāque parte eius vallis subitō sē
ostendērunt, novissimōsque premere et primōs prohibēre
ascēnsū atque inīquissimō nostrīs locō proelium com-
mittere coepērunt.
- 33 Tum dēmum Titūrius, quī nihil ante prōvidisset, trepi-
dāre et concursāre cohortēsque dispōnere, haec tamen ipsa
timidē atque ut eum omnia dēficere vidērentur – quod
plērumque eis accidere cōsuēvit quī in ipsō negōtiō cōn-
2 silium capere cōguntur. At Cotta, quī cōgitāisset haec
posse in itinere accidere atque ob eam causam profectiō-
nis auctor nōn fuisset, nullā in rē commūnī salūtī deerat
et in appellandis cohortandisque militibus imperatōris et
in pugnā militis officia praestābat.
- 3 Cum propter longitūdinem agminis minus facile omnia
per sē obire et quid quōque locō faciendum esset prō-
vidēre possent, iussērunt prōnūntiāre ‘ut impedimenta re-
4 linquerent atque in orbem cōsisterent!’ Quod cōnsilium,
etsī in eiusmodi cāsū reprehendendum nōn est, tamen in-
5 commodē accidit: nam et nostrīs militibus spem minuit et
hostēs ad pugnam alacriōrēs effēcit, quod nōn sine
summō timōre et dēspērātiōne id factum vidēbātur.
- 6 Praetereā accidit – quod fieri necesse erat – ut vulgō
militēs ab signis discēderent, quae quisque eōrum cāris-

sentire sēnsisse sēnsū
insidiae = qui dolō impetum
faciunt ē locō occultō
occultus -a -um = qui occultā-
tur, abditus, latēns
ā milibus passuum duobus:
duo milia passuum ā castris
convallis -is f = vallis angusta
(monte circumclūsa)
sē dē-mittere = dēscendere

in-īquus -a -um (< in- + aequus)
↔ idōneus

quī (: cum) nihil prōvidisset
trepidāre = perturbārī
concursāre = hūc illūc currere
trepidāre, concursāre, dispōnere
: trepidat, concursat, dispōnit
(inf prō ind)
eum omnia dēficiunt = omnibus
dēficitur, dēspērat

quī (: cum) cōgitāvisset

auctor esse rei = rem suādēre

ob-īre = ad-īre (labōrem)

ducēs iussērunt

in-commodus -a -um = moles-
tus, inīquus, infēlix; adv -ē

alacer -cris -cre = ācer et studi-
ōsus
dēspērātiō -ōnis f < dēspērāre

vulgō adv = frequenter, ubique

ea quae quisque eōrum cāris-
sima habēret...

ar-ripere -iō -uisse -reptum
 < ad + rapere
 flētus -ūs *m* < flēre

re-servāre = salvum servāre
 quae-cumque *n pl* = omnia quae;
 "vestra est praeda atque vōbīs
 reservantur q. R.ī reliquerint"
 pro-inde = ergō, itaque
 "omnia (: omnem spem) in vic-
 tōriā posita esse existimāte!"
 tam-etsi = etsi

totiēs quotiēs
 prō-currere -currisse

"quam in partem (: in eā parte
 in quam) Rōmāni impetum
 fēcērunt cēdite!"
 levitās -ātis *f* < levis; levitāte...
 : ob levitātem...
 "nihil (= nōn) vōbīs nocērī pot-
 est; rūsus sē ad signa recipi-
 entēs Rōmānōs insequimini!"
 praeceptum -ī *n* = quod prae-
 ceptum (imperātum) est
 ob-servāre ↔ neglegere
 quis- quae- quod-piam = ali-
 quis -qua -quod
 re-fugere

nūdāre = nūdum facere (latere
 apertō)

stāre stetisse

incommodum -ī *n* = rēs in-
 comoda
 cōn-flictāre = percutere et
 perturbāre

sima habēret ab impedimentis petere atque arripere pro-
 perāret, clāmōre et flētū omnia complērentur.

At barbaris cōnsilium nōn dēfuit. Nam ducēs eōrum 34
 tōtā aciē prōnūntiāre iussērunt 'nē quis ab locō discēde-
 ret! Illōrum esse praedam atque illis reservārī quaecum-
 que Rōmānī reliquissent: proinde omnia in victōriā posita
 existimārent!'

Erant et virtūte et studiō pugnandī parēs. Nostri, tametsi 2
 ab duce et ā fortunā dēserēbantur, tamen omnem spem
 salutis in virtūte pōnēbant, et quotiēs quaeque cohors prō-
 currebat, ab eā parte magnus numerus hostium cadēbat.

Quā rē animadversā, Ambiorix prōnūntiārī iubet 'ut 3
 procul tēla coniciant, neu propius accēdant, et quam in
 partem Rōmānī impetum fēcērunt cēdant – levitāte armō- 4
 rum et cotidiānā exercitātiōne nihil eīs nocērī posse;
 rūsus sē ad signa recipientēs insequantur'.

Quō praeceptō ab eis diligentissimē observātō, cum 35
 quaequam cohors ex orbe excesserat atque impetum
 fēcērat, hostēs vėlōcissimē refugiēbant. Interim eam 2
 partem nūdārī necesse erat et ab latere apertō tēla recipi.
 Rūsus cum in eum locum unde erant ēgressi reverti 3
 coeperant, et ab eis quī cesserant et ab eis quī proximī
 steterant circumveniēbantur. Sīn autem locum tenēre 4
 vellent, nec virtūtī locus relinquebātur neque ab tantā
 multitudīne coniecta tēla cōnfertī vitāre poterant.

Tamen tot incommodis cōnfectātī, multis vulneribus 5
 acceptis, resistēbant, et, magnā parte diēi cōsumptā,
 cum ā primā lūce ad hōram octāvam pugnārētur, nihil

- 6 quod ipsis esset indignum committēbant. Tum T. Bal-
ventiō, quī superiōre annō primum pilum dūxerat, virō
forti et magnae auctōritātis, utrumque femur trāgulā trā-
7 icitur; Q. Lūcānius eiusdem ordinis, fortissimē pugnāns,
8 cum circumventō filiō subvenit, interficitur; L. Cotta
lēgātus omnēs cohortēs ordinēsque adhortāns in ad-
versum ōs fundā vulnerātur.
- 36 His rēbus permōtus Q. Titūrius, cum procul Ambiorī-
gem suōs cohortantem cōspexisset, interpretem suum
Cn. Pompēium ad eum mittit rogātum 'ut sibi militibus-
2 que parcat'. Ille appellātus respondit 'sī velit sēcum collo-
quī, licēre; spērāre ā multitudine impetrārī posse quod
ad militum salutem pertineat, ipsi vērō nihil nocitum irī,
inque eam rem sē suam fidem interpōnere'.
- 3 Ille cum Cottā sauciō commūnicat 'sī videātur, pugnā
ut excēdant et cum Ambiorīge unā colloquantur: spērāre
ab eō dē suā ac militum salutē impetrārī posse'. Cotta 'sē
ad armātum hostem itūrum' negat atque in eō persevērat.
- 37 Sabinus quōs in praesentia tribūnōs militum circum sē
habēbat et primōrum ordinum centuriōnēs sē sequī iubet,
et, cum propius Ambiorīgem accessisset, iussus arma ab-
icere imperātum facit suisque ut idem faciant imperat.
- 2 Interim, dum dē condiōnibus inter sē agunt longiorque
cōsultō ab Ambiorīge instituitur sermō, paulatim circum-
ventus interficitur!
- 3 Tum vērō suō mōre 'victōriam!' conclāmant atque
ululātum tollunt, impetūque in nostrōs factō, ordinēs
4 perturbant. Ibi L. Cotta pugnāns interficitur cum māximā

committere = facere
pilus -i *m* = centuria; qui primum
pilum dūcit est centuriō prīn-
ceps (centuriō prīmī pili)
femur -minis/-moris *n* = crūs
superius (suprā genū)
trā-icere = trānsfigere

sub-venire = auxiliō venire

ad-hortārī = cohortārī
adversus -a -um *part* < ad-
vertere ↔ ā-vertere

interpres -etis *m* = vir linguā-
rum peritus qui sermōnem in
alteram linguam vertit

"sī vīs mēcum colloquī, licet"

'sē spērāre...': "spērō ā multi-
tūdine impetrārī posse quod
ad militum salutem pertinet,
tibi vērō nihil nocēbitur, in-
que eam rem meam fidem
interpōnō" (: id prōmittō)
saucius -a -um = vulnerātus
Sabinus: "sī tibi vidētur, ē pugnā
excēdāmus et unā cum A. collo-
quāmur: spērō ab eō dē nos-
trā ... salutē impetrārī posse"
Cotta: "ego ad armātum hostem
nōn ibō!"
per-sevērāre = cōstanter per-
manēre (↔ cessāre)

inter sē agere = colloquī

cōsultō *adv* (< cōsulare)
= cōsiliō; ↔ forte
Sabinus interficitur

ululātus -ūs *m* < ululāre; -um
tollere = ululāre

aquili-fer -feri = mīles qui
aquilam fert

parte militum. Reliqui sē in castra recipiunt unde erant
ēgressi. Ex quibus L. Petrosidius aquilifer, cum magnā 5
multitudine hostium premeretur, aquilam intrā vallum
proiēcit; ipse pro castris fortissimē pugnans occiditur.

ē-lābi -lāpsum = aegrē excēdere

Illi aegrē ad noctem oppugnatiōnem sustinent. Noctū ad 6
unum omnēs, dēspērātā salūte, sē ipsi interficiunt. Pauci 7
ex proeliō ēlāpsi incertis itineribus per silvās ad T. Labi-
ēnum lēgātum in hiberna perveniunt atque eum dē rēbus
gestis certiōrem faciunt.

[*Ambiorix cum sociis hiberna Ciceronis aggreditur*]

eōsque hortatur nē occāsiōnem
suī (/sē) liberandi... dimittant

Hāc victoriā sublātus Ambiorix statim cum equitātū in 38
Aduātucōs, qui erant eius rēgnō finitimī, proficiscitur;
neque noctem neque diem intermittit, peditātumque sēsē
subsequi iubet. Rē dēmōnstrātā Aduātucisque concitātis, 2
posterō diē in Nervios pervenit hortaturque 'nē suī in
perpetuum liberandi atque ulciscendi Rōmānōs pro eis
quās accēperint iniuriās occāsiōnem dimittant; interfectōs 3
esse lēgātōs duōs magnamque partem exercitūs interisse'
dēmōnstrat; 'nihil esse negōtiū subitō oppressam legiō- 4
nem quae cum Cicerōne hiemet interfici'; sē ad eam rem
profitetur adiūtorem. Facile hāc orātiōne Nervii per-
suadet.

nihil est negōtiū : facillimum
est

pro-fitēri (< pro + fatēri) = pro-
mittere (sē fore...)
ad-iūtor -ōris m = qui adiuvat

Ceutronēs, Grudii, Levaci, Pleu-
moxii, Geidumni, gentēs Bel-
gii, Nerviorum clientēs
eōrum : Nerviorum

Itaque cōfestim dimissis nūntiis ad Ceutronēs, Grudiōs, 39
Levacōs, Pleumoxiōs, Geidumnōs, qui omnēs sub eōrum
imperio sunt, quam māximās manūs possunt cōgunt et dē
imprōvisō ad Cicerōnis hiberna advolant, nōndum ad
eum fāmā dē Titurii morte perlātā.

2 Huic quoque accidit – quod fuit necesse – ut nōnnūlli
militēs, quī lignātiōnis mūnitiōnisque causā in silvās dis-
3 cessissent, repentinō equitum adventū interciperentur. Eīs
circumventīs, magnā manū Eburōnēs, Nervī, Aduātuci
atque hōrum omnium socii et clientēs legiōnem oppug-
nāre incipiunt. Nostri celeriter ad arma concurrunt, vāl-
4 lum cōnscedunt. Aegrē is diēs sustentātur, quod omnem
spem hostēs in celeritāte pōnēbant, atque hanc adepti
victōriam in perpetuum sē fore victōrēs cōfidēbant.

40 Mittuntur ad Caesarem cōnfestim ab Cicerōne litterae,
magnīs prōpositis praemiis ‘si pertulissent’: obsessis om-
nibus viis, missi intercipiuntur.

2 Noctū ex māteriā quam mūnitiōnis causā comportāve-
rant turrēs admodum CXX excitantur incredibili celeritāte;
quae deesse operi vidēbantur perficiuntur.

3 Hostēs posterō diē multō māiōribus coactis cōpiis
castra oppugnant, fossam complent. Eādem ratiōne quā
4 prīdiē ā nostris resistitur. Hoc idem reliquis deinceps fit
5 diēbus. Nulla pars nocturni temporis ad labōrem inter-
mittitur, nōn aegrīs, nōn vulnerātis facultās quietis datur.

6 Quaecumque ad proximī diēi oppugnātiōnem opus sunt
noctū comparantur: multae praeustae sudēs, magnus
mūrālium pilōrum numerus instituitur, turrēs contabulan-

7 tur, pinnae lōricaeque ex crātibus attexuntur. Ipse Cicerō,
cum tenuissimā valētūdine esset, nē noc-
turnum quidem sibi tempus ad quietem
relinquēbat, ut ultrō militum concursū ac
vōcibus sibi parcere cōgerētur.

crātis -is f

huic : Cicerōni

lignātiō -ōnis f < lignāri

inter-cipere = reditū inter-
clūdere

con-currere = eōdem currere

is diēs : oppugnātiō eius diēi
sustentāre = sustinēre
ad-ipisci -eptum (<=> āmittere)
= cōsequi (suō labōre); sī
hanc victōriam adepti essent
(Cicerō: “magna praemia vōbis
prōpōnō (: prōmittō) si litterās
pertuleritis”)
ob-sidēre -sēdisse -sessum
= armis occupāre
nūntiī missi intercipiuntur

turris -is f = aedificium altum
admodum CXX = omninō CXX
excitare = citō facere

opus : mūnitiō

turris

ā nostris resistitur = nostri re-
sistunt

quiēs -ētis f = tempus quiēs-
cendi, somnus
quae-cumque (omnia quae) opus
sunt = quibus-cumque opus est
= quaecumque necessariā sunt
prae-ūrere = ūrere parte priōre
mūrālis -e < mūrus; pilum -e: p.
grave quod dē mūrō iacitur
con-tabulāre = tabulis tegere
pinna, lōrica -ae f: mūnitiōnēs
levēs super vāllum positae
at-texere = filis adiungere
cum tenuissimā (: infimissimā)
valētūdine esset = etsi... erat
relinquere + dat = cōcēdere
ultrō militum concursū...: mili-
tibus ultrō concurrentibus ac
monentibus (“tibi parce!”)

Tunc ducēs principēsque Nerviorum, quī aliquem 41
sermōnis aditum causamque amicitiae cum Cicerōne
habēbant, 'colloquī sēsē velle' dicunt. Factā potestāte, 2
eadem quae Ambiorix cum Tituriō egerat commemorant:
'omnem esse in armīs Galliam; Germānōs Rhēnum trāns- 3
isse; Caesaris reliquōrumque hiberna oppugnārī'. Addunt 4
etiam dē Sabīnī morte. Ambiorigem ostentant fidēi faci-
endae causā. 'Errāre eōs' dicunt 'sī quicquam ab eis 5
praesidiū spērent quī suis rēbus diffidant. Sēsē tamen hōc
esse in Cicerōnem populumque Rōmānum animō ut nihil
nisi hiberna recūsant atque hanc inveterāscere cōsuētū-
dinem nōlint. Licēre illīs incolumibus per sē ex hibernis 6
discēdere et quāscumque in partēs velint sine metū
proficisci'.

Cicerō ad haec ūnum modo respondit: 'nōn esse cōn- 7
suētūdinem populī Rōmānī accipere ab hoste armātō con-
diciōnem; sī ab armīs discēdere velint, sē adiūtore ūtantur 8
lēgātōsque ad Caesarem mittant; spērāre prō eius iūstitiā
quae petierint impetrātūrōs'.

Ab hāc spē repulsi Nervii vāllō pedum IX et fossā 42
pedum XV hiberna cingunt. Haec et superiōrum annōrum 2
cōsuētūdine ab nōbīs cognōverant et quōs clam dē exer-
citū habēbant captīvōs ab eis docēbantur; sed nullā ferrā- 3
mentōrum cōpiā quae esset ad hunc ūsum idōnea, gladiīs
caespitēs circumcidere, manibus sagulisque terram ex-
haurire vidēbantur. Quā quidem ex rē hominum multi- 4
tūdō cognōscī potuit, nam minus hōris tribus milium
passuum XV in circuitū mūnitiōnem perfēcērunt; reliquīs- 5

ostentāre = glōriōsē ostendere
fidem facere = facere ut fidātur
errāre = falli, prāvē existimāre
"errātis sī quicquam praesidiū
(= ūllum praesidium) spērātis
ab eis quī suis rēbus diffidant"
diffidere (< dis-) ↔ cōfidere
"hōc animō in C. ... sumus ut
nihil nisi hiberna recūsēmus"
recūsare = nōlle (habere)
in-veterācere = vetus fieri
"licet vōbīs incolumibus per nōs
ex hibernis discēdere et quāscumque
in partēs vultis (= in
quās-vīs partēs) ... proficisci"

caespes

Cicerō: "sī ab armīs discēdere
vultis, mē adiūtore ūtīnī lēgā-
tōsque ad C. mittite; spērō vōs
prō eius iūstitiā (< iustus) quae
petiveritis impetrātūrōs esse"
petierint = petiverint

vāllō pedum IX in altitudinem
fossā pedum XV in lātitudinem

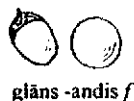
: et docēbantur ab eis captīvīs
quōs clam dē exercitū nostrō
habēbant

ferrāmenta -ōrum n pl = instrū-
menta ferrea; nullā -ōrum cō-
piā : cum nullā -ōrum cōpia
esset (nullā cōpia = inopia)
caespes -itis m = terra cum herbā
circum-cidere < -caedere
sag(ul)um -i n = pallium militis

minus quam tribus hōris
mūnitiōnem milium passuum
XV (?) in circuitū

que diēbus turrēs ad altitudinem vālli, falcēs testudinēs-
que, quās iīdem captīvī docuerant, parāre ac facere coe-
pērunt.

- 43 Septimō oppugnātiōnis diē, māximō coortō ventō, fer-
ventēs fūsilī ex argillā glandēs fundis et fervēfacta iacula

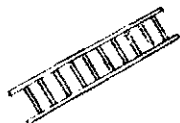

glāns -andis *f*

strāmentum
-i *n*

casa

scālae -ārum *f pl*

in casās, quae mōre Gallicā strāmentis erant tēctae, iacere

- 2 coepērunt. Hae celeriter ignem comprehendērunt et ventī
magnitudine in omnem locum castrōrum distulērunt.

- 3 Hostēs māximō clāmōre, sicutī partā iam et explorātā
victōriā, turrēs testudinēsque agere et scālis vāllum

- 4 ascendere coepērunt. At tanta militum virtūs atque ea
praesentia animī fuit ut, cum ubique flammā torrērentur
māximāque tēlōrum multitudine premerentur suaque
omnia impedimenta atque omnēs fortunās cōnflagrāre
intellegerent, nōn modo dēmigrandī causā dē vāllō dē-
cēderet nēmō, sed paene nē respiceret quidem quisquam,
ac tum omnēs ācerrimē fortissimēque pugnārent.

- 5 Hic diēs nostrīs longē gravissimus fuit, sed tamen hunc
habuit ēventum ut eō diē māximus numerus hostium
vulnerārētur atque interficerētur, ut sē sub ipsō vāllō
cōnstipāverant recessumque prīmīs ultimī nōn dabant.

- 6 Paulum quidem intermissā flammā et quōdam locō turri
adāctā et contingente vāllum, tertiae cohortis centuriōnēs
ex eō quō stābant locō recessērunt suōsque omnēs

falx falcis *f*

testudō -inis *f*:
tēctum mōbile
militum

fervēs -entis = ārdēs; fervē-
facere = ferventem facere
fūsilis -e (< fundere) = qui
fundī potest
argilla -ae *f* = terra mollis ex
quā vāsa fierī possunt
iaculum -i *n* = pilum (ad iaci-
endum)

casa -ae *f* = parva domus pauper

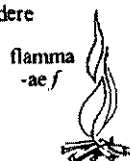
ignem comprehendere = incendi

dif-ferre dis-tulisse di-lātum
= in variās partēs ferre
sic-uti (= sic-ut) : tamquam
victōriam parere = vincere
explōrāhūs -a -um = certus

praesentia animī = animus cōn-
stāns
torrēre = paulum ūrere (flammā
: igne)

cōn-flagrāre = ārdere

dē-cēdere

flamma
-ae *f*

ēventus -ūs *m* (< ē-venire)
= exitus
ut sē cōnstipāverant : quoniam
sē cōnstipāverant
cōn-stipāre = cōnfertum facere
recessus -ūs *m* < re-cēdere
turris -is *f*, acc -im, abl -i
ad-igere -ēgisse -āctum < ad
+ agere; adāctā ad vāllum
con-tingere -tigisse -tāctum
= tangere

"si introire vultis..."
intro-ire = intrāre

dē-turbāre = vi dēicere
dēturbātī *sunt*
suc-cendere -disse -cēsum =
incendere (ex parte inferiōre)

Pullō -ōnis *m*

quī-nam : uter-nam (utrī)

ante-ferre (+ *dat*) = praeferre
simultās -ātis *f* = animus
certāns, certāmen

dubitāre = cūctārī
locus + *gen* = facultās, occāsiō

quae pars hostium = in eam
partem hostium quae...

vāllō : intrā vāllum
existimātiō -ōnis *f* (< existi-
māre) = opiniō
mediocris -e = nec parvus nec
magnus, ali-quantus
im-mittere < in-mittere
prō-currere
ex-animāre = interficere
prō-tegere = tuērī
in hostem : in Pullōnem
re-gredi -ior -gressum = re-
cēdere
verūtum -i *n* = pilum

et Pullōnī gladium (ē vāginā)
ēdūcere cōnantī
morārī = morantem facere

remōvērunt. Nūtū vōcibusque hostēs 'si introire vellent'
vocāre coepērunt: quōrum prōgredi ausus est nēmō. Tum 7
ex omni parte lapidibus coniectis dēturbātī, turrisque
succēnsa est.

lapis -idis *m*

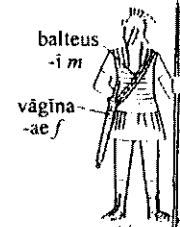

[Pullō et Vorēnus]

Erant in eā legiōne fortissimī virī, centuriōnēs, quī 44
primīs ōrdinibus appropinquārent, T. Pullō et L. Vorēnus.
Hī perpetuās inter sē contrōversiās habēbant, quīnam 2
anteferrētur, omnibusque annīs dē locis summīs simul-
tātibus contendēbant.

Ex hīs Pullō, cum ācerrimē ad mūnitiōnēs pugnārētur, 3
"Quid dubitās" inquit, "Vorēne? aut quem locum tuae
probandae virtūtis exspectās? Hic diēs dē nostris contrō-
versiīs iūdicābit." Haec cum dixisset, prōcēdit extrā 4
mūnitiōnēs, quaeque pars hostium cōnfertissima est visa
irrupit.

Nē Vorēnus quidem sēsē vāllō continet, sed omnium 5
veritus existimātiōnem subsequitur. Tum, mediocrī spatiō 6
relictō, Pullō pilum in hostēs immittit atque ūnum ex
multitudine prōcurrentem trāicit; quō percussō et ex-
animātō, hunc scūtīs prōtegunt, in hostem tēla ūniversī
coniciunt, neque dant regrediendī facultātem.

Trānsfigitur scūtum Pullōnī et verūtum 7
in balteō dēfigitur. Āvertit hic cāsus vāgi- 8
nam et gladium ēdūcere cōnantī dextram
morātur manum, impeditumque hostēs
circumsistunt.

9 Succurrit inimicus illi Vorēnus et labōrantī subvenit.
 10 Ad hunc sē cōnfestim ā Pullōne omnis multitūdō
 11 convertit – illum verūtō arbitrantur occisum. Gladiō com-
 minus rem gerit Vorēnus, atque ūnō interfectō reliquōs
 paulum prōpellit. Dum cupidius īstat, in locum dēiectus
 inferiōrem concidit.

suc-currere + *dat* = subsidio
currere

com-minus *adv* (< con- + manus)
= proximē (pugnāns)
rem gerere : pugnāre

con-cidere = cadere (in locō)

12 Huic rūsus circumventō fert subsidium Pullō, atque
 ambō incolumēs, complūribus interfectis, summā cum
 laude sēsē intrā mūnitiōnēs recipiunt.

ambō -ae -ō *pl* = duo (et ūnus
et alter), uterque

13 Sīc fortūna in contentiōne et certāmine utrumque versā-
 vit, ut alter alterī inimicus auxiliō salūtique esset neque
 diiūdicārī posset uter utrī virtūte anteferendus vidērētur.

versāre = hūc illūc ferre

auxiliō salūtique (*dat*) esse =
auxilium salūtemque afferre
dī-iūdicāre = iūdicāre (inter
duōs)

[*Litterae ad Caesarem missae*]

45 Quāto erat in diēs gravior atque asperior oppugnātiō
 – et māximē quod, magnā parte militum cōnfectā vulne-
 ribus, rēs ad paucitātem dēfēnsōrum pervēnerat – tantō
 crēbriōrēs litterae nūntiique ad Caesarem mittēbantur.
 Quōrum pars dēprehēnsa in cōspectū nostrōrum militum
 cum cruciātū necābātur.

in diēs = in singulōs diēs
quāto + *comp* ... tantō + *comp*
asper -era -erum = difficilis et
molestus
cōnfectus = male affectus
dēfēnsor -ōris *m* = quī dēfendit

quōrum nūntiōrum
dē-prehendere = comprehendere
in cōspectū militum = militibus
spectantibus, cōram militibus
intus *adv* (↔ foris) : in castris
Nervii, *sg* Nervius -i *m*
Verticō -ōnis *m*
honestus -a -um = laude dignus
(< *honōs* -ōris *m* = glōria,
dignitās)
prae-stāre -stisise; fidem *p.* =
sē fidem *p.* (ostendere)

2 Erat ūnus intus Nervius, nōmine Verticō, locō nātus
 honestō, quī ā primā obsidiōne ad Cicerōnem perfūgerat
 3 suamque eī fidem praestiterat. Hic servō spē libertātis
 magnisque persuādet praemiis ut litterās ad Caesarem
 4 dēferat. Hās ille in iaculō illigātās effert, et Gallus inter
 Gallōs sine ūllā suspiciōne versātus ad Caesarem
 5 pervenit. Ab eō dē periculis Cicerōnis legiōnisque
 cognōscitur.

ille : servus Verticōnis
il-ligāre < in-ligāre
suspiciō ↔ fidēs

acceptis litteris *Samarobrīvae*

M. Crassus: filius M. Crassi
qui annō 55 a.C. cōsul fuit
cum Pompēiō

alterum *nūntium*

scribit Labiēnō *ut... veniat*

rei pūblicae commodō = sine
rei pūblicae incommodō

longius : nimis longē

col-ligere (↔) spargere) = eōdem
ferre, convenire iubere, cōgere
ante-cursor -ōris *m* = quī *ante-*
currit

dē-vehere -vēxisse -vectum

nōn ita multum = certē nōn *m*.

Caesarī occurrit
interitus -ūs *m* < interire

praesertim *cum eōs* recentī vic-
tōriā efferrī scīret
ef-ferri (+ *abl*) = superbus (sub-
lātus) esse

rem gestam in Eburōnibus: clā-
dem Sabīni et Cottae
per-scribere = multis verbis
scribere

Caesar, acceptis litteris hōrā circiter undecimā diēi, 46
statim nūntium in Bellovacōs ad M. Crassum quaestōrem
mittit, cuius hiberna aberant ab eō milia passuum XXV;
iubet 'mediā nocte legiōnem proficisci celeriterque ad sē 2
venire.' Exit cum nūntiō Crassus. Alterum ad C. Fabium 3
lēgātum mittit 'ut in Atrebatum finēs legiōnem adducat',
quā sibi iter faciendum sciēbat. Scribit Labiēnō, 'sī rei 4
pūblicae commodō facere posset, cum legiōne ad finēs
Nerviōrum veniat'. Reliquam partem exercitūs, quod 5
paulō aberat longius, nōn putat exspectandam. Equitēs
circiter quadringentōs ex proximīs hibernīs colligit.

Hōrā circiter tertiā ab antecursōribus dē Crassi adventū 47
certior factus, eō diē milia passuum XX prōcēdit. Crassum 2
Samarobrīvae praeficit legiōnemque attribuit, quod ibi
impedimenta exercitūs, obsidēs civitātum, litterās pūbli-
cās, frūmentumque omne quod eō tolerandae hiemis
causā dēvēxerat relinquebat.

Fabius, ut imperātum erat, nōn ita multum morātus in 3
itinere cum legiōne occurrit. Labiēnus, interitū Sabīni et 4
caede cohortium cognitā, cum omnēs ad eum Trēverōrum
cōpiae vēnissent, veritus nē, sī ex hibernīs fugae similem
profectiōnem fēcisset, hostium impetum sustinere nōn
posset, praesertim quōs recentī victōriā efferrī scīret, 5
litterās Caesarī remittit: 'quantō cum periculō legiōnem
ex hibernīs ēductūrus esset'; rem gestam in Eburōnibus
perscribit, docet 'omnēs equitātūs peditātūsque cōpiās
Trēverōrum tria milia passuum longē ab suis castris
cōnsēdisse'.

48 Caesar, cōnsiliō eius probātō, etsi opiniōne trium legiō-
num dēiectus ad duās redierat, tamen ūnum commūnis
2 salūtis auxilium in celeritatē pōnēbat. Vēnit magnīs itine-
ribus in Nerviōrum finēs. Ibi ex captivīs cognōscit quae
apud Cicerōnem gerantur quantōque in periculō rēs sit.

3 Tum cuidam ex equitibus Gallis magnīs praemiīs per-
4 suādet utī ad Cicerōnem epistolam dēferat. Hanc Graecīs
cōnscriptam litterīs mittit, nē interceptā epistolā nostra ab
5 hostibus cōnsilia cognōscantur. 'Sī adire nōn possit',
monet 'ut trāgulam cum epistolā ad ammentum dēligatā
6 intrā mūnitiōnem castrōrum abiciat'. In litterīs scribit 'sē
cum legiōnibus profectum celeriter affore'; hortātur 'ut
pristinam virtutem retineat!'

7 Gallus periculum veritus, ut erat praeceptum, trāgulam
8 mittit. Haec cāsū ad turrim adhaesit, neque ab nostrīs
bīduō animadversa tertiō diē ā quōdam milite cōspicitur;
9 dēmpla ad Cicerōnem dēfertur. Ille perlēctam in con-
ventū militum recitat, māximāque omnēs laetitiā afficit.
10 Tum fūmī incendiōrum procul vidēbantur, quae rēs
omnem dubitātiōnem adventūs legiōnum expulit.

49 Galli, rē cognitā per explorātōrēs, obsidiōnem re-
linquunt, ad Caesarem omnibus cōpiis contendunt. Haec
erant armāta circiter milia LX.

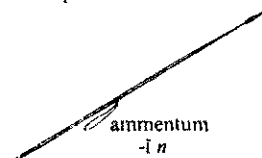
2 Cicerō, datā facultate, Gallum ab eōdem Verticōne
quem suprā dēmōstrāvimus repetit, quī litterās ad
Caesarem dēferat. Hunc admonet 'iter cautē diligenterque
3 faciat'. Perscribit in litterīs 'hostēs ab sē discessisse
omnemque ad eum multitudinem convertisse'.

etsi *ab* opiniōne (: spē) trium
legiōnum dēiectus ad duās
redierat (: reductus erat)
ūnum : solum

epistola -ae f = epistula

cōn-scribere = scribere

"sī adire nōn potes, trāgulam
cum epistolā... abice!"

cāsū : forte
ad-haerere -sisse -sum = figi;
adhaesit = fixa est

dēmere -psisse -ptum = deorsum
sūmere; dēmpla *epistola*
per-legere
conventus -ūs < convenire; c.
militum = milites convocati
fūmus -ī m: quod ex igne oritur
velut nūbēs ātra
dubitātiō -ōnis f < dubitare

rē cognitā : adventū Caesaris
cognitō
cum omnibus cōpiis

Gallum *servum*
suprā: cap. 45.2
re-petere = iterum petere

ad-monēre = monēre; admonet
ut iter... faciat
"hostēs ā mē discessērunt om-
nemque ad tē multitudinem
convertērunt"

quibus litteris... allātis, Caesar...

(animō) cōn-firmāre = firmum
(validum/fortem) facere

rēs magnī periculī = rēs periculōsa

re-mittere dē celeritāte = minuire celeritatem, cessāre
(locus) aequus ↔ iniquus

: praesertim cum nūlla impedimenta habērent
contrahit : minōra facit

in contemptiōnem hostibus
(dat) venīre = contemnī ab hostibus

vallēs -is f = vallis

parvulus = valdē parvus
ad aquam : ad rīvum
utrique *pl*: et Rōmānī et Gallī

Caesar sē suō locō continet ut citrā vallem... contenderet, sī forte timōris simulatiōne (: timōrem simulandō) hostēs in suum locum ēlicere posset
ē-licere = ē locō ad sē allicere

ob-struere -ūxisse -ūctum = rē obiectā claudere

Quibus litteris circiter mediā nocte Caesar allātis suōs 4
facit certiōrēs eōsque ad dīmīcandum animō cōnfīrmat.
Posterō diē lūce primā movet castra et circiter milia 5
passuum quattuor prōgressus trāns vallem et rīvum multi-
tūdinem hostium cōnspiciātur.

Erat magnī periculī rēs tantulis cōpiis iniquō locō 6
dīmīcāre. Tum, quoniam obsidiōne liberātum Cicerōnem
sciēbat, aequō animō remittendum dē celeritāte exīstimā-
bat. Cōnsēdit et quam aequissimō locō potest castra com- 7
mūnit, atque haec – etsī erant exigua per sē, vix hominum
mīlium septem, praesertim nūllis cum impedimentis –
tamen angustis viarum quam māximē potest contrahit eō
cōnsiliō ut in summam contemptiōnem hostibus veniat.
Interim speculātōribus in omnēs partēs dimissis explōrat 8
quō commodissimē itinere vallēs trānsirī possit.

Eō diē parvulis equestribus proeliis ad aquam factis, 50
utrique sēsē suō locō continent: Gallī, quod ampliōrēs 2
cōpiās, quae nōndum convēnerant, exspectābant; Caesar, 3
sī forte timōris simulatiōne hostēs in suum locum ēlicere
posset, ut citrā vallem prō castris proeliō contenderet – sī
id efficere nōn posset, ut explōrātis itineribus minōre cum
periculō vallem rīvumque trānsīret.

Primā lūce hostium equitātus ad castra accēdit proe- 4
liumque cum nostris equitibus committit. Caesar cōnsultō 5
equitēs cēdere sēque in castra recipere iubet. Simul ex
omnibus partibus castra altiōre vāllō mūniri portāsque
obstrui atque in his administrandis rēbus quam māximē
concursārī et cum simulatiōne agī timōris iubet.

51 Quibus omnibus rēbus hostēs invitātī cōpiās trādūcunt
 aciemque inīquō locō cōstituunt, nostrīs vērō etiam dē
 vāllō dēductīs propius accēdunt et tēla intrā mūnitiōnem
 2 ex omnibus partibus coniciunt, praecōnibusque circum-
 missīs prōnūtiārī iubent 'seu quis Gallus seu Rōmānus
 velit ante hōram tertiam ad sē trānsire, sine periculō
 3 licēre – post id tempus nōn fore potestātem'. Ac sīc
 nostrōs contempsērunt ut, obstructīs in speciem portīs
 singulis ōrdinibus caespitem, quod eā nōn posse intrō-
 rumpere vidēbantur, aliī vāllum manū scindere, aliī
 fossās complēre inciperent.

4 Tum Caesar, omnibus portīs ēruptiōne factā equitatū-
 que ēmissō, hostēs in fugam dat, sīc utī omnīnō pugnandī
 causā resisteret nēmō, magnumque ex eīs numerum
 occidit atque omnēs armīs exuit.

52 Longius prōsequī veritus, quod silvae palūdēsque inter-
 cēdebant neque etiam parvulō dētrimentō illōrum locum
 relinqui vidēbat, omnibus suis incolumibus cōpiīs eōdem

2 diē ad Cicerōnem pervēnit. Institūtās turrēs, testudinēs,
 mūnitiōnēsque hostium admīrātur. Legiōne prōductā,
 cognōscit nōn decimum quemque esse reliquum mīlitem

3 sine vulnere. Ex eīs omnibus iūdicat rēbus quantō cum
 periculō et quantā cum virtūte rēs sint administrātae.

4 Cicerōnem prō eius meritō legiōnemque collaudat.
 Centuriōnēs singillatim tribūnōsque mīlitum appellat,
 quōrum ēgregiam fuisse virtūtem testimōniō Cicerōnis
 cognōverat. Dē cāsū Sabīnī et Cottae certius ex captivīs
 cognōscit.

praecō -ōnis *m* = quī magnā vōce
 nūntiōs publicōs prōnūtiat
 circum-mittere
 "seu (= sive) quis (= aliquis) G.
 seu R. vult ... ad nōs trānsire,
 sine periculō licet – post id
 tempus nōn erit potestās (: fa-
 cultās)"

speciēs -ēi *f* = quod vidētur;
 (porta) in speciem obstructa =
 quae obstructa esse vidētur
 eā *adv* = eā viā (: per portās)
 intrō-rumpere = irrumpere; nōn
 posse i. sibi vidēbantur = sē
 nōn posse i. existimābant

ex-uere -uisse -ūtum ↔ induere;
 omnēs armīs (*abl*) exuit = om-
 nēs arma abicere cōgit

: neque etiam parvulī dētrimenti
 illis faciendī locum (: facultā-
 tem) sibi relinqui vidēbat

prō-dūcere

ex eīs omnibus rēbus

singillatim *adv* : singulōs

cōntiō -ōnis *f* = conventus militum

temeritās -ātis *f* < temere
lĕgātī : Sabīnī
ferendum esse
ex-piāre = piē agendō iniūriam
tolle (excūsāre)
diūtīnus -a -um = diū manēns
laetātiō -ōnis *f* < laetāri

eō : ad hiberna Cicerōnis

ad portās castrōrum *Labiēnī*
orerētur *coni imperf* = orīrētur
grātulātiō -ōnis *f* < grātulārī
↔ cōnsōlārī

pro-fugere ↔ re-fugere

trīnī -ae -a (+ *plūrāle tantum*)
= III
ex-sistere -stitisse

illō incommodō perlātō : fāmā
dē illō incommodō perlātā
cōnsultāre = cōnsiliū capere

(locus) dēsertus (*part perf* < dēserere) = sōlus, sine incolīs

Posterō diē cōntiōne habitā rem gestam prōpōnit; 5
militēs cōnsōlātur et cōnfirmat: 'quod dētrīmentum culpā 6
et temeritāte lĕgātī sit acceptum, hōc aequiōre animō
ferendum' docet 'quod, beneficiō deōrum immortālium et
virtūte eōrum expiātō incommodō, neque hostibus diūtina
laetātiō neque ipsīs longior dolor relinquātur'.

Interim ad Labiēnum per Rēmōs incēdibilī celeritāte 53
dē victōriā Caesaris fāma perfertur: ut, cum ab hibernīs
Cicerōnis milia passuum abesset circiter LX eōque post
hōram nōnam diēi Caesar pervēnisset, ante mediam noc-
tem ad portās castrōrum clāmōr orerētur, quō clāmōre
significātiō victōriae grātulātiōque ab Rēmīs Labiēnō
fieret.

Hāc fāmā ad Trēverōs perlātā, Indutiomārus, qui 2
posterō diē castra Labiēnī oppugnāre dēcrēverat, noctū
profugit cōpiāsque omnēs in Trēverōs reducit.

Caesar Fabium cum suā legiōne remittit in hiberna, ipse 3
cum tribus legiōnibus circum Samarobrīvā trīnīs hiber-
nīs hiemāre cōnstituit et, quod tantū mōtūs Galliae ex-
stiterant, tōtam hiemem ipse ad exercitum manēre dēcrē-
vit. Nam illō incommodō dē Sabīnī morte perlātō, omnēs 4
ferē Galliae cīvitatēs dē bellō cōnsultābant, nūntiōs
lĕgatiōnēsque in omnēs partēs dimittēbant et quid reliquī
cōnsilii caperent atque unde initium bellī fieret explōrā-
bant, nocturnaue in locīs dēsertis concilia habēbant.

INDEX NOMINVM

- A**
Aduātuci -ōrum *m pl* V.27.2; V.38.1,2; V.39.3
Aeduī -ōrum *m pl* Liv.104; I.10.1; I.11.1,2; I.12.1; I.14.6; I.15.1; I.23.1; I.28.5; *sg* **Aeduus** I.9
Aemilius, L. I.23.2
Africus -ī *m*, ventus V.8.2
Allobrogēs -um *m pl* I.6.2,3; I.10.5; I.11.5; I.14.6; I.28.3,4
Alpēs -ium *f pl*, montēs Eutr.17.3; I.10.3; IV.10.3
Ambarri -ōrum *m pl* I.11.4
Ambiorix -igis *m* Liv.106; V.24.4; V.26.1 .....
Ambivariti -ōrum *m pl* IV.9.3
Ancalītēs -um *m pl* V.21.1
Aquillēia -ae *f*, oppidum I.10.3
Aquitāni -ōrum *m pl* I.1.1,2; *sg* **Aquitānus** IV.12.3
Arar -is (acc -im) *m*, flūmen I.12.1,2; I.13.1
Arduenna -ae *f*, silva V.3.4
Arriovistus -i *m* Liv.104.2; IV.16.7; V.29.3
Arpinēus, C. V.27.1; V.28.1
Arvernī -ōrum *m pl* Eutr.17.3
Atrebatēs -um *m pl* IV.21.7; *sg* **Atrebas** -atis IV.27.2; IV.35.1; V.22.3; V.46.3
Ātrius, Q. V.9.1; V.10.2
Aurunculēus Cotta, L. Eutr.17.3; IV.22.5; V.24.5; V.26.1 .....
B
Balventius, T. V.35.6
Batāvī -ōrum *m pl* IV.10.1
Belgae -ārum *m pl* I.1.1,2,3; IV.38.4
Belgium -i *n* V.12.2; V.25.4
Bellovacī -ōrum *m pl* V.24.3; V.46.1
Bibracte -is *n*, oppidum I.23.1
Bibroci -ōrum *m pl* V.21.1
Bibuli, M. **Calpurnius** pāg.4; Eutr.17.1
Bōif -ōrum *m pl* I.5.4; I.25.6; I.28.5; I.29.2
Britannia -ae *f* Liv.105; IV.20.1 ...;
Britanni, incolae Eutr.17.3; IV.21.5 ...; V.11.8,9 ...; **Britannicus** -a -um Eutr.17.2; V.4.1
Brūtus, M. **Iūnius Brūt.**0,262
C
Caesar -aris, C. **Iūlius** pāg.5-6; I.7.1; I.11.2,4,5,6 ...
Cantium -ī *n* V.13.1; V.14.1; V.22.1
Carnūtēs -um *m pl* V.25.1,4; V.29.2
Carvilius -i *m* V.22.1
Cassī -ōrum *m pl* V.21.1
Cassius Longinus, L. I.7.4; I.12.5; **Cassianus** -a -um I.13.2
Cassivellaunus -ī *m* V.11.8; V.18.1; V.19.1; V.20.1,2; V.21.2; V.22.1,3,5
Caturigēs -um *m pl* I.10.4
Catuvoicus -i *m* V.24.4; V.26.1
Celtae -ārum *m pl* I.1.1
Cenimagnī -ōrum *m pl* V.21.1
Ceutronēs -um *m pl* I.10.4
Ceutronēs -um *m pl* V.39.1
Cicerō -ōnis, M. **Tullius Brūt.**0
Cicerō, Q. **Tullius** Liv.106; V.24.2; V.27.9; V.38.4 ...
Cingetorix -igis *m* V.3.2,5
Cingetorix -igis *m* V.22.1
Claudius, Ap. V.1.1
Commius -i *m* IV.21.6; IV.27.2; IV.35.1; V.22.3
Condrāsī -ōrum *m pl* IV.6.4
Cōnsidius, P. I.21.4; I.22.2,4
Cotta, L. **Aurunculēus** Liv.106; IV.22.5; IV.38.3; V.24.5; V.26.1 ...
Crassus, M. **Licinius** pāg.4, I.21.4; IV.1.1
Crassus, M. V.24.3; V.46.1,2; V.47.1,2
D
Divicō -ōnis *m* I.13.2; I.14.7
Domitius, L., cōs. annō 54 a.C. pāg.4; V.1.1
Dumnorix -rīgis, **Aeduus** I.9.2
Dūrus, Q. **Laberius** V.15.5
E
Eburonēs -um *m pl* Liv.106; IV.6.4; V.24.4; V.28.1; V.29.2; V.39.3; V.47.5
Esubli -ōrum *m pl* V.24.2
F
Fabius, C. V.24.2; V.46.3; V.53.3
G
Gabinus, A. cōs. annō 58 a.C.
Gallia -ae *f* Eutr.17.1,3; Liv.103,104; I.1.1; I.2.2 ...; G. ulterior I.7.1; ceterior I.24.3; G. prōvincia I.28.4; *pl* Galliae IV.20.3; **Galli** -ōrum *m pl* Liv.106; I.1.1,2,4 ...; *sg* **Gallus** V.45.4; V.49.2; V.51.2; **Gallicus** -a -um (Brūt.0); I.22.2; IV.3.3; IV.5.2; IV.20.1; V.12.3; V.14.1
Garumna -ae *m*, flūmen I.1.2
Geidumnī -ōrum *m pl* V.39.1
Genāva -ae *f*, oppidum I.6.3; I.7.1,2
Germania -ae *f* Eutr.17.3; Liv.105; IV.4.1; **Germani** -ōrum *m pl* Eutr.17.3; Liv.104,105; I.1.3,4; I.2.3; I.27.4; I.28.4; IV.1.1 ...; V.2.4; V.13.6; V.27.8 ...; V.41.3;
Germanicus -a -um IV.16.1
Graecus -a -um I.29.1; V.48.4
Grāioceli -ōrum *m pl* I.10.4
Grudii -ōrum *m pl* V.39.1
H
Helvētiī -ōrum *m pl* Eutr.17.2; Liv.103; I.1.4; I.2.1,3 ...; IV.10.3; **adi Helvētiūs** -a -um I.2.3; I.12.4,6
Hibernia -ae *f*, insula V.13.2
Hispani -ae *f* V.1.4; V.13.2; V.27.1; **Hispani** -ōrum *m pl* V.26.3
I
Ilyricum -ī *n* Eutr.17.1; V.1.5
Indutiomārus -i *m* V.3.2,4,5; V.4.1,2; V.26.2; V.53.2
Italia -ae *f* I.10.3; V.29.2
Itius -ī *m*, portus V.5.1
Iūnius, Q. V.27.1; V.28.1
Iūra -ae *m*, mōns I.2.3; I.8.1
L
Laberius Dūrus, Q. V.15.5
Labienus, T. I.10.3; I.21.2; I.22.1,2; IV.38.1,2; V.8.1; V.11.4; V.23.4; V.24.2; V.27.9; V.37.7; V.46.4; V.47.4; V.53.1,2
Latovicī -ōrum *m pl* I.5.4; I.28.3; I.29.2
Lemannus -ī *m*, lacus I.2.3; I.8.1
Lēpontii -ōrum *m pl* IV.10.3
Levacī -ōrum *m pl* V.39.1
Lingonēs -um *m pl* I.26.5,6; IV.10.1
Lūcānius, Q. V.35.7
Lugotorix -igis *m* V.22.2
M
Mandubracius -ī *m* V.20.1,2,3; V.22.5
Mātrona -ae *m*, flūmen I.1.2
Mediomātricēs -um *m pl* IV.10.3
Meldi -ōrum *m pl* V.5.2
Menapii -ōrum *m pl* IV.2.4,5,7; IV.22.5; IV.38.3
Messalla, M. **Valerius** pāg.4; I.2.1
Mona -ae *f*, insula V.13.3
Morini -ōrum *m pl* IV.21.3; IV.22.1,5; IV.37.1; IV.38.1; V.24.2
Mosa -ae *m*, flūmen IV.9.3; IV.10.1; IV.12.1; IV.15.2; IV.16.2; V.24.4
Mūnātius Plancus, L. V.24.3; V.25.4
N
Nammēius -ī *m* I.7.4
Nantuātēs -ium *m pl* IV.10.3
Narbōnēnsis, prōvincia Liv.103
Nervii -ōrum *m pl* V.24.2; V.38.2; V.39.3; V.41.1; V.42.1; V.46.4; V.48.2; *sg* **Nervius** V.45.2
Norēia -ae *f*, oppidum I.5.4
Noricus, ager I.5.4
O
Oceanus -ī *m* Eutr.17.2,3; Liv.104,105; IV.10.2,4,5; IV.10.4,5; IV.9.1
Ocelum -ī *n*, oppidum I.10.5
Orgetorix -igis *m* I.2.1; I.3.1; I.9.3; I.26.4

- P**
Padus -ī *m*, flūmen V.24.4
Petrosidius, L. V.37.5
Pirustae -ārum *m pl* V.1.5,7
Pisō -ōnis, Aquitānus IV.12.4
Pisō -ōnis, L., lēgātus L. Cassī annō 107 a.C. I.12.7
Pisō -ōnis, L. Calpurnius, cōs. annō 58 a.C. pāg.4; I.12.7
Pisō -ōnis, M. Pūpius pāg.4; I.2.1
Plancus, L. Mūnātius V.24.3; V.25.4
Pleumoxii -ōrum *m pl* V.39.1
Pompēius, Cn., cōs. annō 70 et 55 a.C. IV.1.1
Pompēius, Cn., interpres V.36.1
Prōvincia, Gallia I.1.3; I.7.2,3,4; I.8.1,3; I.10.1,2,5; I.15.1
Pullō -ōnis, T. V.44.1,3,6,7,10,12
Pūpius Pisō, M. pāg.4; I.2.1
Pyrēnaeus -ī *m*, mōns pāg.4
R
Raurici -ōrum *m pl* I.5.4; I.29.2
Rēmī -ōrum *m pl* V.3.4; V.24.2; V.53.1
Rhēnus -ī *m*, flūmen Eutr.17.3; Liv.105; I.1.3; I.2.3; I.5.4; I.27.4; I.28.4; IV.1.1; IV.3.3; IV.4.1,3,6,7; IV.6.3; IV.10.1,2; IV.14.5; IV.15.2; IV.1.2,4,6; IV.17.1; IV.19.4; V.3.1,4; V.24.4; V.27.8; V.29.3; V.41.3
Rhodanus -ī *m*, flūmen Eutr.17.3; I.2.3; I.6.1,2,3; I.8.1,4; I.10.5; I.11.5; I.11.1
Rōmānī -ōrum *m pl* Eutr.17.2. ...;
Rōmānus -a -um I.6.3 ...
Rōscius, L. V.24.2,7
S
Sabīnus, Q. Titūrius IV.22.5; V.24.5; V.26.1 .....
Samarobrīva -ae *f*, oppidum V.24.2; V.47.2; V.53.3
Santonī -ōrum/-um *m pl* I.10.1; I.11.6
Segontiacī -ōrum *m pl* V.21.1
Segovāx -ācis *m* V.22.1
Segūsiāvī -ōrum *m pl* I.10.5
Sēquana -ae *m*, flūmen I.1.2
Sēquanī -ōrum *m pl* Liv.104; I.2.3; I.6.1; I.8.1; I.9.1,2,3,4; I.10.1; I.11.1; IV.10.3
Suēbī -ōrum *m pl* IV.1.2,3; IV.3.2,4; IV.4.1; IV.7.5; IV.16.5; IV.19.1,2,3
Sugambri -ōrum *m pl* IV.16.2; IV.18.2,4; IV.19.4
Sulla, L. Cornēlius I.21.4
Sulpicius Rūfus, P. IV.22.6
T
Tamesis -is *m* (*acc* -im) V.11.8; V.18.1
Tasgetius -ī *m* V.25.1,4; V.29.2
Taximagulus -ī *m* V.22.1
Tencteri -ōrum *m pl* IV.1.1; IV.4.1; IV.16.2; IV.18.4
Tigurinī -ōrum *m pl* I.12.7; **Tigurinū** -a -um, pāgus I.12.4
Titūrius Sabīnus, Q. Eutr.17.3; Liv.106; IV.22.5; IV.38.3; V.24.5; V.26.1 ...
Tolōsa -ae *f*, oppidum pāg.4;
Tolōsātēs -ium *m pl* I.10.1
Trānsrhēnānī -ōrum *m pl* IV.16.5; V.2.4
Trebōnius, C. V.17.2; V.24.3
Trēveri -ōrum *m pl* Liv.106; IV.6.4; IV.10.3; V.3.3,4; V.4.1; V.24.2; V.47.4,5; V.53.2; *sg* Trēver -ī *m* V.26.2
Triboci -ōrum *m pl* IV.10.3
Trīnobantēs -ium *m pl* V.20.1; V.21.1; V.22.5
Tulingī -ōrum *m pl* I.5.4; I.28.3; I.29.2
U
Ūbiī -ōrum *m pl* IV.3.3; IV.8.3; 4.11.2; IV.19.1,4
Ūsipetēs -um *m pl* IV.1.1; IV.4.1; IV.16.2; IV.18.4
V
Vacalus -ī *m*, fluvius IV.10.1
Venetī -ōrum *m pl* Liv.104; **Veneticus** -a -um IV.21.4
Verbigenus, pāgus I.27.4
Verticō -ōnis *m* V.45.2; V.49.2
Verucloetius -ī *m* I.7.4
Vocontī -ōrum *m pl* I.10.5
Volusēnus -ī *m* IV.21.1,9; IV.23.5
Vorēnus, L. V.44.1,3,5,9,11
Vosegus -ī *m*, mōns IV.10.1

- A
ab/ā (milibus passuum...) IV.22.4; V.32.1
ab-dere -didisse -ditum I.12.3; IV.18.4; IV.38.3; V.3.4; V.8.6; V.9.4
ab-esse, nōn multum abest quin +*coni* V.2.2
abies -etis *f* V.12.5
ab-sistere V.17.2
abs-tinēre (I.21.0); I.22.3
ac *vidē* atque
ac-cēdere (addi) IV.22.4; accēdit (quod/ut) IV.16.2; V.16.4
accersere -iuisse -itum IV.27.6
actuarius -a -um, nāvis V.1.3
ad (= ferē) I.5.2; I.15.1; I.29.2
ad ūnum omnēs IV.15.3; V.37.6
ad-aequāre V.8.4
ad-dūcere IV.18.3; IV.22.2; IV.36.2; V.1.8.9; V.4.2; V.46.3; in cōsuetudinē a. IV.1.10; adductus + *abl* (I.2.1); I.3.1; I.9.3; I.11.6; I.27.1; IV.6.4; IV.37.1; V.3.5
ad-eō V.27.4
ad-hacēre -sisse -sum V.48.8
ad-hibēre IV.13.4
ad-hortāri V.35.8
ad-igere -ēgisse -āctum IV.23.3; V.43.6
ad-ipisci -eptum V.39.4
aditus -ūs *m* IV.2.1; IV.4.3; IV.20.2; V.41.1
adiutor -ōris *m* V.38.4; V.41.8
ad-ministrāre IV.23.2.5; IV.29.2; IV.31.3; V.11.8; V.50.5; V.52.3
ad-mittere IV.25.5; equō admissō I.22.2
ad-modum *adv* V.8.4; V.40.2
ad-monēre V.49.2
ad-oriri IV.26.2; IV.32.5; V.22.1
adventus -ūs *m* I.7.3; I.13.2; I.22.1; I.27.2; IV.14.2; IV.34.1; V.3.3.5; V.11.9; V.32.1; V.39.2; V.47.1; V.48.10
adversus -a -um; a. ā nocte IV.28.3; a. um ōs V.35.8
ad-vertēre, animum I.24.1; V.18.2
ad-volāre V.17.2; V.39.1
aedificium -i *n* I.5.2; IV.4.2.3.7; IV.19.1; IV.35.3; IV.38.3; V.12.3
aegrē IV.32.3; V.18.1; V.37.6; V.39.4 *sup* aegerrimē I.13.2
aequāre I.25.1
aequus -a -um, locus V.49.7; -um IV.16.4
aes aeris *n* IV.31.2; V.12.4
aestus -ūs *m* IV.23.6; IV.29.1.2; V.1.2; V.8.2.3
af-flictāre IV.29.2
af-fligere -xisse -ctum (IV.28.0); IV.31.2; V.10.2
af-fore *inf fut* V.27.8; V.48.6
Āfricus -i *m* V.8.2
ager agri *m* Liv.104; I.2.3; I.5.4; I.10.1
agere cum I.13.3; V.41.2; inter sē V.37.2
agger -is *m* V.9.6
ag-gredi -ior -gressum Eutr.17.3; I.12.3; I.25.6
ag-gregāre, sē IV.26.1
alacer -cris -cre (IV.24.4); V.33.5
alacritās -ātis *f* IV.24.4
alere -uuisse altum IV.1.5.9; IV.4.7
aliēnus -a -um I.15.2; IV.34.2
ali-quandiu V.23.5
ali-quī = aliquis V.26.4
ali-quid + *gen* IV.32.2
alius aliā ex nāvi IV.26.1
altitūdō -inis *f* (I.2.5); I.8.1.4; IV.17.2; IV.25.3; V.42.5
ambō -ae -ō V.44.12
amplum -i *n* V.48.5
amplitūdō -inis *f* V.3.4
amplius I.15.5; I.23.1; IV.11.1; IV.12.1; IV.37.3; V.8.6; V.27.9
amplus -a -um IV.3.3; IV.12.4; V.19.1; V.50.2
anceps -cipitis *adi* I.26.1
ancora -ae *f* IV.23.4.6; IV.28.3; IV.29.2.3; V.9.1; V.10.2
angulus -i *m* V.13.1.6
angustiae -ārum *f pl* I.9.1; I.11.1; V.49.7
angustius *adv comp* V.23.5; V.24.1
anīmus, in -ō est + *dat* I.7.3; I.10.1; -um advertere I.24.1; V.18.2; -i causā V.12.6
annōtinus -a -um V.8.6
ānser -eris *m* V.12.6
ante *adv* IV.35.1; V.27.1; V.33.1
ante-cēdere IV.11.2.6
ante-currere (V.47.1)
antecursor V.47.1
ante-ferre V.44.2.13
ante-pōnere IV.22.2
apertus -a -um IV.1.10; (latus) I.25.6; IV.25.1; IV.26.3
ap-pellere -pulisce -pulsum V.13.1
aptus -a -um V.16.1
aqua -ae *f* V.13.4
aquāri (IV.11.4)
aquātio -ōnis *f* IV.11.4
aquili-fer -feri *m* V.37.5
-ārant = -āverant I.5.4
arbitrē -trī *m* V.1.9
ārdere -sisse V.29.4
argilla -ae *f* V.43.1
āridus -a -um, *n* IV.24.3; IV.26.5; IV.29.2
armāmenta -ōrum *n pl* IV.29.3
armāre V.1.4
armātī -ōrum *m pl* IV.1.4
-ārunt = -āverunt I.12.3; IV.25.6; V.8.4
ar-ripere -iō -uisse -reptum V.33.6
-as *acc pl* I.26.6
ascēsus -ūs *m* I.21.1; V.32.2
a-sciscere -iuisse -itum I.5.4
asper -era -erum V.45.1
-āss- = -āviss- I.22.4; IV.6.3; IV.11.2; IV.27.1; V.23.5; V.33.2
as-suē-facere IV.1.9; IV.2.3; IV.3.3
atque/ac: pār a. I.28.5; V.13.2; contrā a. IV.13.5; aliter a. V.24.1;
at-textere -uisse -xtum V.40.6
at-tingere -tigiſse -tāctum IV.3.3; IV.23.2; V.23.6
at-tribuere -uisse -ūtum IV.7.4; V.47.2
auctor -ōris *m* V.25.3; V.28.7; V.29.3; a. esse V.33.2
auctōritās -ātis *f* I.3.1; IV.13.3; IV.21.7; V.35.6
audācter *adv* IV.24.3
auditiō -ōnis *f* IV.5.3
auriga -ae *m* IV.33.2
auxiliāri IV.29.2
auxiliō mittere IV.37.2
ā-vertēre I.23.1; V.44.8; āversus I.26.2
avus -i *m* I.12.7; IV.12.4
B
balteus -i *m* V.44.7
bellāre I.2.4; IV.1.4
bellicōsus -a -um I.10.2; IV.1.3
benevolēns -entis (V.25.2)
benevolentia -ae *f* V.25.2
bīdum -i *n* I.23.1; V.27.8; V.48.8
biennium -i *n* I.3.2
bi-peritō *adv* I.25.7; V.32.1
bonitās -ātis *f* I.28.4
breviārium -i *n*, (Eutr.0; Liv.0)
brevitās -ātis *f* Brūt.262
brūma -ae *f* V.13.3
C
cadere cecidisse I.15.2; IV.12.6; V.34.2
caeruleus -a -um V.14.3
caespes -itis *m* V.42.3; V.51.3
calamitās -ātis *f* I.12.6; V.29.1
capere (locum) IV.26.5; V.8.3; V.23.4; cōsiliū V.28.7; V.29.2; V.33.1
captivus -i *m* I.22.1; V.8.6; V.9.1; V.18.4; V.23.2; V.42.2.5; V.48.2; V.52.4

captus -ūs *m* IV.3.3
 caput (fluvii) IV.10.5; capita I.29.2; IV.15.3
 carrus -i *m* I.3.1; I.6.1; I.24.4; I.26.1.3; IV.14.4
 casa -ae *f* V.43.1
 castellum -i *n* I.8.2
 cāsus -ūs *m* IV.31.2; V.30.3; V.33.4; V.44.8; V.52.4; cāsū I.12.6; V.48.8
 causa -ae *f* IV.4.1
 celeritās -ātis *f* IV.14.2; IV.35.1; V.1.2; V.18.5; V.29.6; V.39.4; V.40.2; V.48.1; V.49.6; V.53.1
 cēnsus -ūs *m* I.29.3
 centēni -ae -a (V.13.7)
 centuria -ae *f* (V.28.3)
 centuriō -ōnis *m* V.28.3; V.37.1; V.43.6; V.44.1; V.52.4
 certiōrem facere I.11.4; V.37.7; V.49.4; *pass* certior fieri I.7.3; I.12.2; I.21.1; IV.4.6.7; IV.5.1; V.25.5; V.47.1
 cibāria -ōrum *n pl* I.5.3
 circu(m)-ire (I.21.1); V.2.2
 circu-itus -ūs *m*, in -ū I.21.1; V.13.7; V.42.4
 circum-cidere V.42.3
 circum-mittere V.51.2
 circum-sistere -stetisse IV.5.2; IV.26.3; IV.37.1; V.44.8
 circum-spicer V.31.4
 circum-venire Liv.106; I.25.6; IV.12.6; V.35.3.7; V.37.2; V.39.3; V.44.12
 cis *prae* + *acc* IV.4.3
 citātus -a -um IV.10.3
 citerior -ius (Gallia) I.10.5; I.24.3
 citus -a -um, *adv* citō (IV.5.0); (IV.10.3); *sup* citissimē IV.33.3
 civitās -ātis *f* I.2.1; I.3.1; I.7.3; I.9.3; I.10.1; I.12.4.6; IV.3.1.3,4 ...
 clādēs -is *f* (V.31.4)
 clam IV.4.4; IV.30.3; V.42.2
 clāmītare V.29.1
 clārus -a -um (Brūt.0); vōx V.30.1
 cliēns -entis *m* IV.6.4; V.39.3
 coāctū + *gen* V.27.3
 co-emere I.3.1
 coeptum esse + *inf* *pass* IV.18.1.4
 cōgere coēgisse coāctum I.15.1; IV.22.3; IV.34.6; V.3.4; V.22.1; V.39.1; V.40.3
 cognitus -a -um Eutr.17.3
 co-hortāri I.25.1; IV.25.5; V.33.2; V.36.1
 col-laudāre V.2.3; V.52.4
 col-ligāre I.25.3
 col-ligere -lēgisse -lēctum V.46.5; sē V.17.4
 col-locāre I.24.3; I.28.5; IV.33.2; V.15.3; V.23.5; V.24.1.3,8; insidiās V.32.1
 comb-ūrere -ussisse -ustum I.5.3
 com-meāre I.1.3
 commeātus -ūs *m* IV.30.2; V.23.2.4
 com-mendāre IV.27.7
 commentārius -i *m* Brūt.262
 comminus *adv* V.44.11
 com-mittere V.35.5; proelium I.15.2; I.22.3; I.23.3; I.25.1; IV.13.5; IV.14.4; IV.34.2; IV.35.2; V.9.3; V.32.2; V.50.4; + *dat* IV.5.1; IV.21.9
 commodum -i *n* -ō + *gen* V.46.4
 commodus -a -um V.2.3; V.11.5; *adv* -ē I.25.3; IV.31.3; *sup* -issimē V.49.8
 com-movēre I.13.2
 comunicāre IV.13.4; V.36.3
 com-mūnīre I.8.2; V.49.7
 com-mūtāre I.23.3
 commūtatiō -ōnis *f* V.1.2; V.8.3
 com-parāre I.3.1; I.6.4; IV.7.1; IV.31.2; V.4.1; V.40.6; fugam IV.18.4
 com-pellere -pulisce -pulsum V.15.1; V.19.1
 comperīre -erisse -ertum I.22.1; IV.19.2.4
 com-portāre IV.18.1; IV.31.2; V.26.2; V.40.2
 com-prehendere IV.27.3; V.21.6; V.25.4; V.31.1; ignem V.43.2
 cōnātus -ūs *m* I.8.4
 con-cedere I.7.4; I.28.5; IV.7.5; IV.15.5
 con-cidere -disce V.44.11
 con-cedere -disce -sum I.12.3
 concilium -i *n* IV.19.2; V.2.4; V.24.1; V.53.4
 con-citāre V.26.2; V.38.2
 con-clāmāre V.26.4; V.37.3
 con-currere (I.8.4); V.39.3
 concursāre V.33.1; V.50.5
 con-cursus -ūs *m* I.8.4; IV.14.3; V.10.3; V.40.7; nāvium V.10.3
 con-dere -didisse -ditum (pāg. 4); Eutr.17.1
 condiciō -ōnis *f* I.28.5; IV.11.3
 con-dūcere V.27.8
 cōn-fectus -a -um + *abl* V.45.1
 cōn-ferre con-tulisse col-lātum I.24.3.4; I.27.4; IV.31.2; sē I.26.1
 cōn-fertus -a -um I.24.4; IV.32.3; V.16.4; V.35.4; V.44.4
 cōn-festim IV.32.2; V.18.4; V.39.1; V.40.1; V.44.10
 cōn-fidere -fissum esse V.17.3; + *acc* + *inf* I.23.3; IV.30.2; V.27.4; V.39.4
 cōn-finium -i *n* V.24.2
 cōn-firmāre I.3.1.2; IV.6.5; IV.28.1; V.49.4; + *acc* + *inf* V.3.3; V.27.10; V.52.5
 cōn-flagrāre V.43.4
 cōn-flictāre V.35.5
 cōn-fligere -xisse -ctum V.15.1; V.19.2
 cōn-fluēns -entis *m* IV.15.2
 cōn-fluere (IV.15.2)
 con-gredi -ior -gressum IV.11.1
 con-icere -iō -iēcisse -iectum I.26.3; IV.24.3; IV.26.3; IV.32.3; V.35.4; V.43.7; V.44.6; V.51.1; in fugam IV.12.2; in vincula IV.27.3; culpam in IV.27.4
 con-iūratiō -ōnis *f* I.2.1; IV.30.3; V.27.4
 con-quirere I.27.4; I.28.1
 cōnsanguineus -a -um; *m* I.11.4
 cōn-scribere, mīlitēs I.10.3; I.24.3; V.24.4; litterās V.48.4
 cōnsectārī IV.14.5
 cōn-sentire V.29.6
 cōn-sequi IV.13.3; IV.26.5; V.23.6
 cōn-sidere I.21.1; IV.8.3; V.9.1; V.47.5; V.49.7
 cōnsilium -i *n* IV.21.7; c. habēre IV.14.2; c.ō I.12.6; V.1.7; V.11.8; c. (mīlitāre) V.28.2
 cōn-similis -e V.12.3
 cōn-sistere -stitisse I.24.3; IV.25.2; IV.34.1; V.15.4
 cōnspectus -ūs *m*, in -ū + *gen* V.45.1
 cōn-spiciārī I.25.6; V.9.2; V.49.5
 cōnstat + *acc* + *inf* IV.29.4
 cōnstitāre, sē V.43.5
 cōn-stituere I.13.3; IV.23.6; IV.24.2; IV.25.1; IV.35.1; IV.38.4; V.51.1; rēgem IV.21.7
 cōn-suēscere -ēvisse I.14.7; -ēvit IV.29.1; V.33.1; -ēvimus V.1.2; -ēvē-runt IV.24.1; V.21.3; -ēverat I.22.5; IV.6.1; V.1.1; V.27.1; -ēverant IV.24.4; -ēverint I.14.7; IV.33.3; -ēvisset V.27.2
 cōnsuetūdō -inis *f* IV.1.10; IV.5.2; IV.6.1; IV.7.3; IV.12.2; IV.22.1; IV.32.1; V.14.1; V.41.5.7; V.42.2; ex -ine IV.32.1
 cōnsul -is *m* (pāg. 4); Eutr.17.1; I.2.1; I.6.4; I.7.4; I.12.5; IV.1.1; V.1.1
 cōn-sulere -uisse -sultum V.29.1; + *dat* V.3.5; V.27.7.11
 cōnsultāre V.53.4
 cōnsultō *adv* V.16.2; V.37.2; V.50.5
 cōn-surgere V.31.1
 contabulāre V.40.6

contemptiō -ōnis *f* V.29.2; V.49.7
 con-tendere I.1.4; I.7.1; I.10.3; I.21.3; I.27.4; IV.7.3; IV.17.2; IV.18.2; IV.37.1; V.3.2; V.8.3; V.9.1; V.16.2; V.44.2; V.49.1; V.50.3; v.l.c. IV.4.4; +*inf* I.23.1; IV.20.1; V.21.4; V.17.5
 contentiō -ōnis *f* V.19.1; V.44.13
 con-testārī IV.25.3
 continēns -entis *adi* V.11.9
 continēns -entis *f* (*abl* -i) IV.27.5; IV.28.3; IV.31.2; IV.36.2,3; V.2.3; V.8.1,2; V.11.3; V.13.4; V.20.1; V.22.4; V.23.4
 continenter *adv* I.1.3; I.26.5
 con-tinēre I.2.3; I.15.4; IV.23.3; IV.34.2,4; V.3.6; V.24.7; sē V.44.5; V.50.1
 con-tingere -tigiſſe -tāctum V.43.6
 continuus -a-um IV.34.4; V.13.3
 cōtiō -ōnis *f* V.52.5
 contrā atque IV.13.5
 con-trahere, nāvēs IV.22.3; castra V.49.7
 contrōversia -ae *f* V.26.4; V.28.2; V.44.2,3
 contumēlia -ae *f* V.29.4
 convallis -is *f* V.32.2
 con-venire +*acc* I.27.2
 conventus -ūs *m* V.1.5; V.2.1; V.48.9
 co-oriri IV.28.2; V.10.2; V.43.1
 cōpia: c.am facere I.28.3
 cōpia: -arum *f* pl I.11.1; I.12.2; I.13.1; I.22.3; I.24.1; I.26.6; IV.13.2,6; IV.14.2; IV.21.3; IV.24.1; V.3.1; V.9.1,2; V.11.7,8; V.17.5; V.18.2; V.19.1; V.22.1; V.27.4; V.28.4; V.40.3; V.47.4,5; V.49.1,6; V.50.2; V.51.1; V.52.1; V.53.2
 cōpiōsus -a -um I.23.1
 cōram *adv* V.11.2
 cōs. = cōsul (pāg. 4,6); (I.7.4; I.12.7; I.21.4)
 cotidiānus -a -um I.1.4; IV.2.2; IV.33.3; V.34.4
 crātis -is *f* V.40.6
 crēber -bra -brum V.1.2; V.9.4; V.45.1; *sup* -errimus V.12.3
 cruciātus -ūs *m* IV.15.5; V.45.1
 culpa -ae *f* IV.27.4; V.52.6
 cultūra -ae *f*, agri IV.1.2,6
 cultus -ūs *m* I.1.3
 -cum, quibus-cum I.1.3
 cūctārī IV.25.3
 cūrāre +*acc* +*ger* I.13.1; IV.29.2; V.1.1; V.23.4
 cursus -ūs *m* IV.35.3; V.8.4; V.13.3
 cūstōdia -ae *f* IV.4.4

D
 dē m vigiliā I.12.2; I.21.2,3; V.9.1
 dē-cēdere V.43.4
 decem et octō IV.19.4
 dē-cernere -crēvisse -crētum Eutr.17.1; IV.17.1; IV.38.5; V.5.4; V.53.2,3
 dē-certare IV.19.3
 dēclivis -e IV.33.3
 decuria -ae *f* (I.23.2)
 decuriō -ōnis *m* I.23.2
 decus -oris *n* (IV.25.5)
 dē-decus -oris *n* IV.25.5
 dē-dere (I.27.1); IV.16.3; sē V.20.1; V.21.1
 dēdīlcius -a -um I.27.4
 dēditiō -ōnis *f* I.27.1; V.22.3; in -em accipere I.28.2
 dē-dūcere IV.30.3; V.14.5; V.27.9; V.31.1; V.51.1; nāvem V.2.2; V.23.2
 dēfectiō -ōnis *f* V.22.3; V.26.1
 dēfēnsor -ōris *m* V.45.1
 dē-ferre IV.27.3; IV.36.4; V.8.2; V.25.3; V.28.1,2; V.45.3; V.48.3,8
 dē-fessus -a -um I.25.5
 dēfētigātus -a -um V.16.4
 dē-ficere -iō -fēcisse -fectum IV.20.2; Liv.106; V.3.3; V.25.4; V.33.1
 dē-figere V.18.3; V.44.7
 dē-fluere IV.10.4
 dē-fōrmis -e IV.2.2
 dē-icere -iō -iēcisse -iectum I.8.4; IV.12.2,5; IV.28.2; V.44.11; V.48.1
 deinceps V.16.4; V.40.4
 dē-liberāre I.7.5; IV.9.1
 dē-ligare IV.29.2; V.9.1; V.48.5
 dē-ligere -lēgisse -lēctum IV.7.1; IV.19.3; V.11.3
 dē-litēscere -tuisse IV.32.4
 dē-mēns -entis *adi* (IV.13.2)
 dēmentia -ae *f* IV.13.2
 dēmere -mēpsisse -mptum V.48.8
 dē-metere, -, -messum IV.32.4
 dē-migrāre IV.4.3; IV.19.2; V.43.4
 dē-mittere sē V.32.2
 dē-mōnstrāre (verbis) I.11.5; IV.27.2; IV.28.1; IV.34.5; V.1.7,8; V.2.2; V.19.1; V.22.1; V.38.3; V.49.2; dē IV.28.1
 dēnsus -a -um IV.38.3
 dē-perire V.23.2
 dē-pōnere IV.19.2; IV.32.5; V.19.1
 dē-populārī/-āre I.11.4
 dē-precārī (I.9.2); IV.7.3
 dēprecātor -ōris *m* I.9.2
 dē-prehendere V.45.1
 dēsertus -a -um V.53.4
 dēscendere, ad cōnsiliū V.29.5
 dēsiderāre +*acc* +*inf* IV.2.1; *pass*

V.23.3
 dē-sistere +*abl* IV.12.2
 dēspēratiō -ōnis *f* V.33.5
 dē-stringere -inxisse -ictum I.25.2
 dētrimentum -i *n* V.22.3; V.52.1,6
 dē-turbāre V.43.7
 dē-vehere V.47.2
 diēs -ēi *f*, I.7.5; I.8.3; in diēs V.45.1
 dif-ferre I.1.2; V.14.1
 dif-ferre dis-tulisse dī-lātum V.43.2
 difficultās -ātis *f* IV.17.2; IV.24.2
 dif-ſidere V.41.5
 dignitās -ātis *f* IV.17.1
 dī-iudicāre V.44.13
 dīmicare V.16.1,2; V.49.4,6
 dīmidium -i *n*; -ō minor V.13.2
 dī-mittere IV.19.2; IV.34.5; V.39.1; V.49.8; V.53.4; rīpās V.18.5; occāsiōnem V.38.2
 discēdere, ab armis V.41.8
 dis-cessus -ūs *m* IV.4.6; IV.14.2; V.3.6
 disciplina -ae *f* IV.1.9
 dis-icere -iō -iēcisse -iectum I.25.2
 dis-pār -paris V.16.2
 di-spergere -sisse -sum IV.32.5
 dis-pōnere I.8.2; IV.4.3; V.16.4; V.33.1
 dis-putāre (Brūt.0)
 disputātiō -ōnis *f* V.30.1; V.31.3
 dissēnsiō -ōnis *f* V.31.1,2
 dis-sentire V.29.7
 dis-simulāre IV.6.5
 dis-tribuere V.24.1,6; +*dat* IV.22.3,4
 ditissimus -a -um I.2.1
 diūtinus -a -um V.52.6
 docēre +*acc* +*inf* V.1.7; V.28.4; V.47.5; V.52.6
 dolus -i *m* (IV.11.0); IV.13.1
 domāre Eutr.17.3; Liv.103,105
 domesticus -a -um V.9.4
 dubitāre V.44.3
 dubitātiō -ōnis *f* V.48.10
 dūcere +*acc* +*inf* I.3.2; IV.30.2
 dum +*coni* I.7.5; I.11.6; IV.13.2; IV.23.4
 duodēni -ae -a V.14.4
 duplex -icis *adi* (IV.36.2)
 duplicāre IV.36.2
 dūrum esse V.29.6
E
 eā *adv* V.51.3
 ē-dūcere I.10.3; IV.1.4; V.27.9; V.47.5; +*abl* IV.13.6
 ef-fēmināre I.1.3; IV.2.6
 ef-ferre I.5.3; V.45.4; efferri (victōriā) V.47.5
 ef-fugere +*acc* IV.35.1

- ē-gredi -ior -gressum I.27.4;
 IV.27.3; V.35.3; V.37.4
 ēgressus -ūs *m* V.8.3
 ei = ii IV.12.1; IV.32.1; V.22.2
 ē-icere -iō -iēcisse -iectum IV.7.3;
 V.10.2; sē IV.15.1; V.15.3; V.19.2;
 V.21.5
 eiūs-modi V.27.3; V.29.5; V.33.4
 ē-lābi -lāpsum V.37.7
 ē-licere -iō -uisse -itum V.50.3
 ē-mittere I.25.4; V.19.2; V.26.3
 eō + *comp.* eō magis I.23.3; V.1.2;
 eō minus V.9.1
 eō *adv.* eō quod I.23.3; eō ut IV.2.1
 eō-dem *adv.* IV.11.4; IV.28.2; V.5.3;
 V.11.7
 ephippiatus -a -um IV.2.5
 ephippium -ī *n* IV.2.4
 epistola -ae *f* V.48.3,4,5
 eques, Rōmānus V.27.1
 equester -tris -tre IV.2.3; V.26.3;
 V.50.1
 ē-re = ē-runt I.25.6
 errāre (= falli) V.41.5
 ēruptiō -ōnis *f* V.22.2; V.51.4
 essedārius -ī *m* IV.24.1; V.15.1;
 V.19.1,2
 essedum -ī *n* (IV.24.1); IV.32.5;
 IV.33.1; V.9.3; V.16.2; V.17.4
 ē-vellere I.25.3
 ē-venire IV.25.3
 ēventus -ūs IV.31.1; V.43.5
 ē-vocāre IV.6.5; V.4.2
 ex-agitare IV.1.2
 exāmīnāre V.12.4
 ex-animāre V.44.6
 ex-cedere (+*abl*) IV.12.6; IV.14.5;
 IV.18.4; IV.33.2; V.19.1; V.35.1;
 V.36.3
 ex-cipere V.16.4
 ex-citāre V.40.2
 ex-clūdere -sisse -sum V.23.5
 exemplum -ī *n* 1.8.3
 exercitāre (IV.1.9)
 exercitātiō -ōnis *f* IV.1.9; IV.2.2;
 IV.33.3; V.34.4
 exiguītās -ātis *f* IV.1.10; IV.30.1
 existimātiō -ōnis *f* V.44.5
 expeditiō -ōnis *f* V.10.1
 ex-peditus -a -um I.6.2; IV.24.3; IV.
 25.1; IV.33.2; V.2.4
 ex-pellere -pulis -pulsurum (+*abl*)
 Liv.104; IV.3.4; IV.4.1; IV.34.5;
 V.9.6; V.48.10
 ex-perīri -pertum IV.3.4; IV.4.4
 ex-piāre V.52.6
 ex-plōrāre IV.21.2; V.49.8; V.50.3;
 V.53.4
 explōrātor -ōris *m* I.12.2; I.21.1,4;
 I.22.4; IV.4.6; IV.19.2; V.49.1
 explōrātus -a -um V.43.3
 ex-pōnere IV.23.2; IV.37.1; V.9.1;
 V.23.4
 ex-portāre IV.18.4
 ex-sistere -stitisse V.28.2; V.53.3
 ex-stāre V.18.5
 ex-stinguere -inxisse -inctum V.29.4
 ex-trahere V.22.4
 extrēmus -a -um I.6.3; I.10.5; V.10.
 2; ad extrēmum IV.4.1
 ex-uere uisse -ūtum, armis V.51.4
 ex-ūrere -ussisse -ustum I.5.4
 F
 factū *supinum* IV.30.2
 facultas -ātis *f* I.7.4; IV.21.9;
 IV.22.2; IV.29.2; IV.34.5; V.17.4;
 V.40.5; V.44.6; V.49.2
 fāgus -ī *f* V.12.5
 falx -cis *f* V.42.5
 familiāris -is *m* *f* (V.3.5.); V.27.1
 familiāritās -ātis *f* V.3.5
 fās *n indecl* V.12.6
 femur -oris/-inis *n* V.35.6
 ferrāmenta -ōrum *n pl* V.42.3
 ferre: ut fert opiniō V.13.5
 fervē-facere V.43.1
 fervēns -entis V.43.1
 fidēs -ei *f* -em facere IV.11.3; V.36.
 2; V.41.4; -em sequi IV.21.8; V.20.
 1; in -em recipere IV.22.2; -ei per-
 mittere V.3.7; -em praestāre V.45.2
 figurā -ae *f* IV.25.2
 finēs I.1.4; I.2.1; I.6.2,3; I.8.1; I.9.
 4; I.10.1,5; I.11.1; I.12.1; I.26.5; I.
 27.4; I.28.1,3,4,5,....
 fingere finxisse fictum; ficta -ōrum
n pl IV.5.3
 finire IV.16.4
 finitimus -a -um (+*dat*) I.10.2; I.28.
 4; IV.21.4; V.1.5; V.38.1; *m pl*
 I.2.4; I.5.4; V.27.2,9
 firmus -a -um (IV.6.5); IV.18.2;
 V.20.1; *adv* -iter IV.26.1
 flamma -ae *f* V.43.4,6
 flētus -ūs *m* V.33.6
 flōrēre IV.3.3
 fore IV.6.2,3; IV.20.2; IV.31.1;
 IV.35.1
 fortitūdō -inis *f* I.2.5
 fortunāe -ārum *f pl* I.11.6; V.3.7; V.
 43.4
 fremitus -ūs *m* IV.14.3; V.32.1
 frequēns, quam frequentissimī IV.11.5
 frūmentāri IV.9.3; IV.12.1; IV.16.2;
 IV.32.1
 frūmentārius -a -um I.10.2; V.24.6;
 rēs I.23.1,3; IV.7.1; V.8.1; V.28.6
 fuga -ae *f* in -am dare IV.26.5; V.
 51.4
 fugitīvus -ī *m* I.23.2
 fūmus -ī *m* V.48.10
 funda -ae *f* IV.25.1; V.35.8; V.43.1
 fundere fūdisse fūsum Liv.106
 fūnis -is *m* IV.29.3; V.10.2
 fūsilis -e V.43.1
 G
 gallina -ae *f* V.12.6
 gaudēre gāvissum IV.13.6
 genus -eris *n* IV.12.4
 gerere, rem V.44.11; rēs gesta V.47.
 5; V.52.5; *pl* V.37.7
 glāns -andis *f* V.43.1
 grātia -ae *f* I.9.3
 grātulāri (V.53.1)
 grātulātiō -ōnis *f* V.53.1
 gravitās -ātis *f* IV.3.4; V.16.1
 H
 habēre, magni IV.21.7
 hiberna -ōrum *n pl* I.10.3; IV.38.4;
 V.1.1; V.2.2; V.24.1,7; V.25.5; V.
 26.1,2; V.27.5,9,11; V.28.3,4,6;
 V.29.1; V.37.7; V.39.1; V.41.3,5;
 V.42.1; V.46.1,5; V.47.4,5; V.53.3
 hiemāre I.10.3; IV.29.4; V.22.4; V.
 24.2; V.25.4; V.38.4; V.53.3
 historia -ae *f* Brūt.262
 hōc *abl* + *comp* I.2.3; IV.30.1;
 V.52.6
 honestus -a -um V.45.2
 honōs -ōris *m* (V.45.2)
 horridus -a -um V.14.3
 hospitium -ī *n* V.27.7
 hūmānitās -ātis *f* I.1.3
 hūmānus -a -um IV.3.3; V.14.1
 humilis -e IV.3.4; V.28.1
 humilitās -ātis *f* V.1.3; V.27.4
 I
 iaculum -ī *n* V.43.1; V.45.4
 ictus -ūs *m* I.25.3
 idcirco V.3.6
 -ier- = -iver- IV.5.2; V.41.8
 -iē-runt = -ivē-runt IV.9.1; IV.28.3;
 V.21.3; V.28.1
 ignōbilis -e V.28.1
 ignōscere IV.27.4,5
 -iit = -ivit I.28.1
 il-ligare V.45.4
 illō *adv* IV.11.4; IV.20.3
 illūstris -e Brūt.262
 immānis -e Eutr.17.3; IV.1.9
 im-mittere V.44.6
 impedita -ōrum *n pl* I.24.4; I.26.
 1,3,4; IV.14.4; IV.30.1; V.31.6; V.
 33.3,6; V.43.4; V.47.2
 impedimentum -ī *n* I.25.3
 impēdire (I.12.3); (I.25.3)
 impeditus -a -um I.12.3; I.25.3; IV.

24.2; IV.26.2; V.44.8; locus V.19.1; V.21.3
 im-pellere -pulisce -pulsum IV.16.1; V.26.2
 im-pendēre I.6.1
 impēnsus -a -um IV.2.2
 imperāre Eutr.17.1; +acc (+dat) I.7.2.5; IV.6.5; IV.22.2; IV.27.5; IV.36.2; V.1.6.8; V.20.3; V.22.4; +acc+inf V.1.3
 imperātum -i n V.20.1.4; V.37.1
 im-peritus -a -um (+gen) IV.22.1; IV.24.4; V.27.4
 impetrāre I.9.2.4; IV.9.2; IV.11.2; IV.13.5; V.36.2.3; V.41.8
 impetus -ūs m, impetū V.18.5
 im-portāre I.1.3; IV.2.1.2.6; V.12.4
 im-prōvisus -a -um; dē -ō V.22.1; V.39.1
 im-prūdēns -entis adi (IV.27.4); V.15.3
 imprudentia -ae f IV.27.4.5; V.3.6
 impulsū +gen V.25.4
 inānis -e V.23.4
 in-cendere -disce -cēsum I.5.2; I.28.3; IV.19.1; IV.35.3; IV.38.3
 incendium -i n V.19.3; V.48.10
 in-citāre IV.12.6; IV.24.3; IV.25.1; IV.26.2; IV.33.3; IV.14.3
 incognitus -a -um IV.20.2; IV.29.1
 in-colere I.1.3; (I.13.3)
 in-commodus -a -um; adv -ē V.33.4
 incommodum -i n I.13.4; V.10.3; V.35.5; V.52.6; V.53.4
 in-crēdibilis -e I.12.1; V.40.2; V.53.1
 in-currere (V.1.5)
 incursiō -ōnis f V.1.5; V.21.3
 in-dūcere, -ductus +abl I.2.1; I.27.4
 indūtiae -arum f pl IV.12.1; IV.13.5
 in-ers -ertis adi IV.2.4
 in-ferre -tulisse il-lātum I.12.6; I.14.6; V.28.5; signa I.25.7; bellum Eutr.17.3; I.2.4; IV.7.3; IV.13.1; IV.16.3; IV.27.5; IV.30.2; V.12.2
 in-ficere -iō -fēcisse -fectum V.14.3
 in-finitus -a -um V.12.3
 infirmitās -ātis f IV.5.1; IV.13.3
 in-firmus -a -um IV.3.4; IV.36.2
 in-flectere I.25.3
 infrā adv IV.36.4
 in-gredi -ior -gressum V.9.5
 in-icere -iō -iēcisse -iectum +dat (IV.16.0); IV.19.4
 iniquus -a -um V.32.2; V.49.6; V.51.1
 in-ire V.23.6; cōsiliū IV.5.3; IV.32.2; V.27.6
 in-iussū +gen V.28.3
 in-opināns -antis adi I.12.3; IV.4.5

inquam Brūt.262
 in-scius -a -um IV.4.5
 in-sequi I.15.2; I.23.3; V.15.2; V.16.1; V.34.4
 insidiae -arum f pl Eutr.17.3; Liv.106; IV.13.1; V.32.1
 Insigne -is n I.22.2
 Insignis -e I.12.6
 in-sinuāre, sē IV.33.1
 in-sistere -stitisse IV.26.1; IV.33.3
 in-stabilis -e IV.23.5
 in-stāre I.25.6; V.44.11
 instituere -uisse -ūtum I.14.7; IV.14.1; IV.18.4; V.4.1; V.11.4; V.37.2; V.40.6; V.52.2; +inf V.3.4; V.23.2
 institūtum -i n I.1.1; IV.20.4
 instruere -ūxisse V.2.2; +abl V.5.2
 instrūmentum -i n V.31.4
 in-suāfacere IV.24.3
 integer -gra -grum V.16.4
 inter-cedere I.7.5; V.11.9; V.52.1
 inter-cipere -iō -cēpisse -ceptum V.39.2; V.40.1; V.48.4
 inter-clūdere -sisce -sum I.23.3; IV.12.5; IV.30.2
 inter-dicere V.22.5
 inter-diū I.8.4
 inter-esce +dat IV.16.2
 interior -ius V.12.1; m pl V.14.2
 inter-ire V.30.3; V.38.3
 interitus -ūs m V.47.4
 inter-mittere I.26.5.6; I.27.4; IV.1.6; IV.31.1; IV.34.2; V.8.2.4; V.11.6; V.15.3.4; V.38.1; V.40.5; V.43.6
 inter-pōnere IV.9.3; IV.11.4; IV.32.1; fidem V.36.2
 interpres -etis m V.36.1
 intervallum -i n I.22.5; V.16.4
 intro-ire V.43.6
 introitus -ūs m V.9.4
 intrō-rumpere V.51.3
 intus adv V.45.2
 in-ūsitātus -a -um IV.25.1.2
 in-ūtilis -e IV.29.3
 inveterāscere -rāvissse V.41.5
 invicem IV.1.5
 in-vitāre IV.6.3; V.51.1
 invitus -a -um I.8.2; I.9.1; IV.5.2; IV.7.3; IV.16.4
 ir-rumpere IV.14.3; V.44.4
 -isse = -iisse IV.16.2; V.27.8; V.38.3; V.41.3
 -issent = -ivissent I.27.2; IV.13.5; IV.27.5
 -isset = -iisset I.12.5; IV.20.2
 ita: nōn ita IV.37.1; V.47.3
 iter itineris n I.6.1; magnis itineribus I.7.1; I.10.3; V.48.2
 iudicare I.12.1; IV.13.2; IV.22.2; V.

44.3; V.52.3
 iudicium -i n V.27.3
 iugum -i n (I.6.4); IV.33.3; sub i. mittere I.7.4; I.12.5; (montis) I.21.2; I.24.3
 iumentum -i n I.3.1; IV.2.2; V.1.2
 iūrāre (IV.11.3)
 -ius comp = nimis I.15.2; IV.23.2; V.8.2; V.15.2; V.44.11; V.46.5
 iūs iurandum IV.11.3; V.27.10
 iustitia -ae f V.41.8
 L
 lābi lāpsus V.3.6
 labor: summi/magnī labōris IV.2.2; V.11.5
 labōrare IV.26.4; V.44.9
 labōriōsus -a -um (V.11.5; V.19.3)
 lacessere I.15.3; I.23.3; IV.7.3; IV.11.6; IV.34.2; V.17.1
 laetatiō -ōnis f V.52.6
 lapis -idis m V.43.7
 largitiō -ōnis f I.9.3
 lassitudo -inis f IV.15.2
 lassus -a -um (IV.15.2)
 latē adv I.2.4; IV.35.3; comp lātius IV.6.4; V.19.2; sup latissimē IV.3.1
 latitudo -inis f I.2.5; IV.17.2
 lēgatiō -ōnis f I.7.3; I.13.2; IV.6.3; V.21.1; V.53.4
 lēgatus -i m Eutr.17.3; Liv.106; I.10.3; I.12.7; I.21.2; IV.13.4; IV.22.3; IV.23.5; V.1.1; V.17.2; V.24.2; V.3.5; V.35.8; V.37.7; V.38.3; V.46.3; V.52.6
 lēnis -e (I.12.1); IV.28.1; V.8.2; adv comp lēnius V.17.1
 lēnitās -ātis f I.12.1
 lepus -oris m V.12.6
 levāre V.27.11
 levis -e V.28.7
 levitās -ātis f V.34.4
 liberālis -e, adv -iter IV.18.3; IV.21.6
 ligāre (I.25.3)
 lignāri (V.26.2)
 lignatiō -ōnis f V.39.2
 lignātor -ōris m V.26.2
 linter -tris m I.12.1
 lis litis f V.1.9
 litterae publicae V.47.2
 locus -i m V.35.4; V.44.3; V.52.1; eodem -ō habēre I.26.6; -ō nātus V.25.1; V.45.2; -ō +gen V.5.4
 longē ā I.10.1; V.47.5; longē latēque IV.35.3; +sup I.2.1; I.23.1; IV.1.3; V.3.1; V.14.1; V.43.5
 longinquus -a -um IV.27.6; V.29.7
 longitudo -inis f I.2.5; V.13.5.6; V.33.3

longius *adv comp* IV.1.7; IV.10.2; IV.11.1,4; V.8.2; V.19.3; V.46.5; V.52.1

lōrica -ae *f* V.40.6

lux lūcis *f*, primā luce I.22.1; V.23.6; V.31.4,6; V.35.5; V.49.5; V.50.4; ortā luce V.8.2

M

magnī habēre IV.21.7

magnitūdō -inis *f* IV.1.9; IV.20.4; IV.24.2; V.3.4; V.43.2

magnopere IV.11.1; IV.16.5; IV.26.1

māiōrēs -um *m pl* I.14.7; IV.7.3; V.25.1,2; *m. natū* IV.13.4

mandāre IV.21.2; sē fugae I.12.3; V.18.5

mandātum -ī *n* IV.27.3

manēre mānsisse IV.1.5

manus -ūs *f* V.8.6; V.26.2; V.27.8; V.29.1; V.39.1,3; manūs dare V.31.3

mātara -ae *f* I.26.3

māteria -ae *f* IV.18.1; IV.31.2; V.12.5; V.40.2

mātrīmōnium -ī *n* I.9.3

mātūrāre I.7.1

mātūrus -a -um IV.20.1; *adv* -ē, *comp* -ius IV.6.1

māximam partem *adv* IV.1.8

medērī + *dat* V.24.6

mediocris -e V.44.6

mediterrāneus -a -um V.12.4

medius -a -um I.24.2; V.3.4; V.13.3

memoria -ae *f* I.12.5; -ā prōdere V.12.1

mēnsūra -ae *f* V.13.4

merērī dē I.11.3

meridiānus -a -um V.8.5

meritum -ī *n* V.27.11; V.52.4

metallum -ī *n* (IV.31.2)

mētiri mēsum I.23.1

migrāre (IV.1.0)

millia -ium *n pl* (passuum) IV.14.1

missū + *gen* V.27.1

mittere (mūtiōs) IV.11.6

mōbilis -e IV.5.1

mōbilitās -ātis *f* IV.33.3

moderārī IV.33.3

molere -uisse -itum I.5.3

mollis -e, litus V.9.1

morārī I.26.5; IV.19.1; IV.22.1; V.21.5; V.24.8; V.47.3; + *acc* V.44.8

mōtus -ūs *m* IV.23.5; IV.25.1,2; *m. Galliae* V.5.4; V.22.4; V.53.3

movēre, castra I.15.1; I.22.4; IV.9.1; V.49.5

multus -a -um: multō diē I.22.4; ad multam noctem I.26.3

mūnitiō -ōnis *f* (I.7.0); I.8.4; I.10.3;

V.9.5, 6,7; V.11.5; V.15.3; V.40.2; V.42.4; V.44.3,4,12; V.48.5; V.51.1; V.52.2

mūrālīs -e, pilum mūrāle V.40.6

N

nanciscī nactum IV.23.1,6; IV.35.1; IV.36.3; V.9.4

nāscī natum V.12.4: nātus + *abl* IV.12.4; V.25.1

nātiō -ōnis *f* IV.10.4; IV.16.7; IV.20.4

nātū *abl* IV.13.4

nāvālis -e Liv.104; castra V.22.1

nāvigium -ī *n* IV.26.4; V.8.4

necessāriō *adv* IV.28.3; V.23.5

necessārius -ī *m* I.11.4

neglegere IV.38.4

negōtium -ī *n*, magnō negōtiō V.11.2; nihil -ī est V.38.4

nē-quāquam IV.23.4

nihil *adv* (= nōn) V.34.4; V.36.2

nōbilitās -ātis *f* I.2.1; V.3.6

nocēre *pass* V.34.4; nocitum irī *inf fut pass* V.36.2

noctū I.8.4; IV.32.4; V.9.2; V.37.6; V.40.2,6; V.53.2

nocturnus -a -um V.11.6; V.32.1; V.40.5,7; V.53.4

nōminātum I.29.1; V.4.2

nostrī *gen* V.29.2

novae rēs I.9.3; IV.5.1

novissimus -a -um I.15.2,3,5; I.23.3; I.25.6; V.32.2

novitās -ātis *f* IV.34.1

nūdāre V.35.2

numerus: n.ō I.5.2; V.5.3; V.23.4; ad n. um V.20.4; in n.ō habēre I.28.1;

obsidum n.ō V.27.2

nummus -ī *m*, *sg* V.12.4

nūtus -ūs *m* IV.23.5; V.43.6

O

ob-icere -iō -iēcisse -iectum I.26.3;

obiectus -a -um + *dat* V.13.6

ob-ire V.33.3

ob-servāre V.35.1

obses -idis *m* I.9.4; I.14.6,7; I.27.3; I.28.2; IV.16.5; IV.21.5; IV.22.2;

IV.27.1,5; IV.31.1; IV.36.2; IV.38.4; V.1.8; V.4.1; V.5.4; V.20.3,4;

V.22.4; V.23.1; V.27.2; V.47.2

ob-sidēre (IV.19.4); V.40.1

obsidiō -ōnis *f* IV.19.4; V.29.7;

V.45.2; V.49.1,6

obstrictus -a -um I.9.3

ob-struere -ūxisse -ūctum V.50.5; V.51.3

ob-temperāre IV.21.5

ob-tinēre I.7.3; IV.12.4; IV.19.3; V.20.1; V.25.1

occasiō -ōnis *f* V.29.1; V.38.2

occāsus -ūs *m* IV.28.2; V.8.2

occultus -a -um V.32.1

occupāre I.10.4; I.22.3; IV.4.7

occupātiō -ōnis *f* IV.16.6; IV.22.2

occupātus -a -um (IV.16.6); IV.32.5; IV.34.3; V.15.3

oc-currere IV.6.1; IV.26.1

of-ferre, ob-tulisse ob-lātum, sē o. IV.12.6

officiū -ī *n*, in officiō V.3.3; V.4.2

omnēs, ad ūnum IV.15.3; V.37.6

omnīnō I.6.1; I.7.2; I.23.1; I.27.4;

IV.19.4; IV.24.4; IV.38.4; V.18.1;

o. nōn/ nihil/nēmō IV.1.9; IV.2.6;

V.23.3; V.51.4

onerāre V.1.2

onerārius -a -um IV.22.3,4; IV.25.1; IV.29.2; IV.36.4

onus -eris *n* (IV.22.3); IV.24.2; V.1.2

opīnārī (IV.16.7; V.13.5)

opīniō -ōnis *f* IV.16.7; V.13.5; V.48.1

opportūnus -a -um IV.13.4; IV.34.1; V.32.1; *adv* -ē IV.22.2

op-primere -pressisse -pressum IV.4.5; IV.15.2; IV.24.2; V.26.2; V.38.4

oppugnātiō -ōnis *f* V.26.3; V.27.3;

V.37.6; V.40.6; V.43.1; V.45.1

opus -eris *n*; opere mūnitus V.9.4;

V.21.4; (mūnitiō) V.40.2

opus esse, quae opus sunt V.40.6

ōrātiō -ōnis *f* Brūt.262; IV.7.2;

IV.8.1; V.1.8; V.27.11; V.38.4

ōrātor -ōris *m* (Brūt.0); IV.27.3

orbis -is *m* IV.37.2; V.33.3; V.35.1

ōrdō -inis *m* V.35.7; primī ōrdinēs V.28.3; V.30.1; V.37.1; V.44.1

orīrī ortum V.8.2

ōrnātus -ūs *m* Brūt.262

ostendere (verbis) I.8.3; I.21.2; IV.11.3; IV.23.5; V.2.3; V.3.3

ostentāre V.41.4

P

pābulārī V.17.2

pābulātor -ōris *m* V.17.2

pācāre I.6.2; pācātus -a -um IV.37.1; V.24.7

paenitēre + *acc, gen* IV.5.3

pāgus -ī *m* I.12.4; I.27.4; IV.1.4; IV.22.5

palam V.25.3

palūs -ūdis *f* IV.38.2; V.21.2; V.52.1

pār pars *adi* V.8.2; V.13.2; + *dat* IV.7.5

parāre, pretiō IV.2.2

parātus + *inf* V.1.7

pars, quā ex parte I.2.4; trēs partēs I.12.2; māximam partem *adv* IV.1.8

parvulus -a -um V.50.1; V.52.1

passim IV.14.5
 patēns -entis *adi* I.10.2
 patēre I.2.5
 pati + *acc* + *inf* I.6.3; I.9.4; IV.7.4;
 V.19.3
 paucitās -ātis *f* IV.30.1; IV.34.5;
 V.45.1
 pecus -oris *n* IV.1.8; *pl* V.12.3;
 V.19.1
 pedester -tris -tre IV.24.4
 peditātus -ūs *m* IV.34.6; V.3.4; V.
 38.1; V.47.5
 pellis -is *f* IV.1.10; V.14.2
 pendere V.22.4; V.27.2
 per *prp* + *acc* V.3.4; licēre per V.30.
 3; V.41.6
 per-agere V.1.5; V.2.1; V.24.1
 per-cipere -iō -cēpisse -ceptum V.1.8
 per-contāri (V.13.4)
 percontātiō -ōnis *f* V.13.4
 per-currere IV.33.3
 per-dūcere I.8.1; V.23.6; V.31.3
 perendinō diē V.30.3
 per-equitāre IV.33.1
 per-exiguus -a -um V.15.4
 per-facilis -e I.2.2
 per-ferre IV.21.5; V.39.1; V.40.1;
 V.53.1,2,4
 perfidia -ae *f* IV.13.4; IV.14.3
 per-fringere -frēgisse -fractum I.25.2
 perfuga -ae *m* I.28.2; V.18.4
 per-fugere I.27.3; V.45.2
 per-fugium -i *n* IV.38.2
 periculum facere IV.21.1
 peritus -a -um I.21.4
 per-legere V.48.9
 per-manēre IV.21.6; V.12.2
 per-mittere V.3.7; V.11.8
 per-mulcēre -sisse -sum IV.6.5
 per-pauci I.6.1; IV.15.3; V.5.4; V.
 23.4
 perpetuum, in IV.34.5; V.38.2; V.
 39.4
 per-rumpere (I.7.0), I.8.4; V.15.4
 per-scribere V.47.5; V.49.3
 per-sequi, bellō I.13.4; V.1.8
 per-severāre I.13.4; V.36.3
 per-solvere, poenās I.12.6
 per-spicere -iō -spexisse -spectum
 IV.20.2; IV.21.9; V.5.4; V.11.2;
 V.31.2
 persuādēre sibi V.29.5; persuāsum
 esse + *dat* V.31.6
 pertinācia -ae *f* V.31.1
 pertināx -ācis *adi* (V.31.1)
 per-tinēre (ad) I.1.3, I.3.1; I.6.3; IV.
 11.4; V.3.4; V.13.1; V.25.4; V.36.2
 perturbāri -ne... an... + *coni* IV.14.2
 perturbātiō -ōnis *f* IV.29.3

phalanx -ngis *f* I.24.4; I.25.2
 pietās -ātis *f* V.27.7
 pīlus -i *m*, primus V.35.6
 pinna -ae *f* V.40.6
 pius -a -um (V.27.7)
 plānus -a -um, litus IV.23.6
 plēbs -bis *f* V.3.6
 plumbum -i *n*; album V.12.4
 plūrimum *sup* I.9.3; V.3.1; V.27.2
 poenās persolvere I.12.6
 pondus -eris *n* V.12.4
 pōnere, arma IV.37.1; (spem) p. in
 V.34.2; V.39.4; V.48.1; positus in
 V.29.6; V.34.1
 pōns pontis *m* I.6.3; I.7.2; I.13.1;
 IV.17.2; IV.18.2,4; IV.19.2,4
 populāri I.11.1
 populātiō -ōnis *f* I.15.4
 porro V.27.4
 poscere poposcisse I.27.3
 positus -a -um in V.29.6; V.34.1
 posse, plūrimum I.9.3
 possessiō -ōnis *f* I.11.5
 pos-sidere -sēdisse Liv.104; IV.7.4
 post... quam IV.28.1
 postea... quam IV.37.4
 postea-quam IV.19.2; V.3.5; V.32.1
 postri-diē I.23.1; IV.13.4; V.10.1
 postulāre + *acc* + *inf* IV.16.4
 postulātum -i *n* IV.11.5
 potestās: potestātem facere IV.11.2;
 IV.15.4; V.41.2; p. esse V.51.2
 potiri + *abl* I.2.2; I.26.4
 prae-cēdere I.1.4
 praecepse -ipitis *adi* IV.33.3; V.17.3
 praeceptum -i *n* V.35.1
 prae-cipere -iō -cēpisse -ceptum
 I.22.3; V.48.7
 praecipitāre, sē IV.15.2
 prae-clūdere -sisse -sum V.9.4
 praecō -ōnis *m* V.51.2
 praeda -ae *f* (IV.9.3); IV.34.5; V.12.
 2; V.34.1
 praedāri IV.9.3; IV.16.2; V.19.2
 praedicāre IV.34.5
 praefectus -i *m* IV.11.6; IV.22.3
 prae-ficere -iō -fēcisse -fectum I.10.3;
 V.1.1; V.9.1; V.11.9; V.24.3; V.47.2
 prae-figere V.18.3
 prae-mittere I.15.1; I.21.4; IV.11.2;
 IV.21.1; IV.27.2; V.18.4
 prae-optāre I.25.4
 prae-parāre V.9.4
 praesēns -entis *n*, in praesentia *n pl*
 I.15.4; V.17.1
 praesentia -ae *f*, animi V.43.4
 praesertim IV.8.2; V.27.6; V.47.5;
 V.49.7
 praesidium -i *n* I.8.2; IV.4.3; IV.18.

2; IV.22.6; V.41.5; praesidiō *dat*
 I.25. 6; V.9.1; V.11.7
 prae-stāre -stitisse IV.25.3; IV.33.3;
 fidem V.45.2; + *dat* (I.1.4); I.2.2;
 praestai IV.14.2
 praestō esse V.26.2
 praeter-mittere IV.13.4
 praeter-quam I.5.3
 praetor -ōris *m*, prō praetōre I.21.2
 prae-ūrere V.40.6
 premere IV.1.2; IV.16.5; IV.19.1;
 IV.32.3; IV.33.2; V.28.5; V.32.2;
 V.37.5; V.43.4;
 pri-diē I.23.3; IV.13.5; V.17.1; V.
 40.3
 primus -a -um (pars) I.24.4; I.27.4;
 V.45.2
 princeps -ipis *adi* I.7.3; I.12.6
 principātus -ūs *m* V.3.2
 pristinus -a -um I.13.4; IV.26.5; V.
 48.6; diēs IV.14.3
 prius quam IV.4.7; IV.12.2; IV.14.1;
 IV.21.1; V.27.9
 privātum V.3.5
 prō *prp* + *abl* I.2.5; I.22.4; I.26.3;
 V.12.4; V.27.7; V.41.8; p. portis
 IV.32.1; p. castris IV.35.1; V.15.3;
 V.16.1; V.37.5; V.50.3; p. tem-
 pore/rē V.8.1; p. praetōre I.21.2
 probāre Brūt.262; IV.21.7; V.27.4;
 V.31.2; V.44.3; V.48.1
 prō-currere V.34.2; V.44.6
 prō-dere -didisse -ditum IV.25.3;
 memoriā V.12.1
 prōd-ire V.26.4
 prō-dūcere V.52.2; IV.30.2
 proeliāri IV.2.3; IV.33.1; V.16.4
 profectiō -ōnis *f* I.3.2; I.6.4; V.32.1;
 V.33.2; V.47.4
 prō-ficere -iō -fēcisse -fectum
 IV.19.4
 pro-fitēri -fessum V.38.4
 prō-fluere IV.10.1
 pro-fugere V.53.2
 pro-inde V.34.1
 prōmissus -a -um V.14.3
 prō-nūntiāre IV.5.2; V.31.4; V.33.3;
 V.34.1,3; V.51.2
 prō-pellere I.15.3; IV.25.1; V.44.11
 propinquī -ōrum *m pl* V.4.2
 propinquitās -ātis *f* V.3.3
 prō-pōnere IV.17.2; V.40.1; V.52.5
 propterea quod I.1.3; I.6.2; I.7.3;
 I.26.3; IV.3.3; V.16.2
 prō-pugnāre V.9.5
 prō-sequi IV.26.5; V.9.7; V.52.1
 prōspectus -ūs *m*, in -ū V.10.2
 prosperus -a -um; adv -ē Liv.105
 prō-spicere + *dat* I.23.1

prō-tegere -tēxisse -tēctum V.44.6
 prō-vehere IV.28.3; V.8.2
 prō-venire V.24.1
 prō-videre IV.29.4; V.8.1; V.33.1,3
 prō-vocāre (I.15.3)
 proximē I.24.3; V.24.4
 pulvis -eris *m* IV.32.1
 pūrgāre I.28.1; sē IV.13.5
 Q
 qua, nē qua legiō V.27.5
 quā *adv* I.6.1; I.8.4; I.10.3; V.8.3;
 V.46.3
 quae-cumque *n pl* V.34.1; V.40.6
 quaestor -ōris *m* IV.13.4; IV.22.3;
 V.24.3; V.25.5; V.46.1
 quam + *sup* (potest): q. m̄ximus I.
 3.1; I.7.1.2; V.39.1; q. plūrimi I.9.
 3; V.1.1; V.11.4; q. lātissimē IV.3.
 1; q. frequentissimī IV.11.5; q. prī-
 mum IV.21.2; q. aequissimō locō
 V.49.7; q. m̄ximē V.49.7; V.50.5
 quam-vis IV.2.5
 quantō -ior... tantō -ior V.45.1
 quantus-vis V.28.4
 quārta pars I.12.2
 querī questum IV.27.5
 qui + *coni* (: ut) I.7.3; I.15.1; I.21.1;
 I.24.1; IV.11.6; IV.16.3; IV.21.5;
 IV.22.1; V.1.7.9; V.10.2; V.20.2;
 V.49.2; (: cum) IV.21.9; V.33.1, 2
 quibus-cum I.1.3
 quic-quam IV.1.10; IV.2.4; IV.16.4;
 IV.20.3; V.41.5
 quī-cumque quae- quod-/quid- IV.
 7.3; IV.26.1; V.41.6; *n pl* V.34.1;
 V.40.6
 quīēs -ētis *f* V.40.5,7
 quīn + *coni*, nōn recūsāre quīn IV.7.
 3; nōn multum abest quīn V.2.2
 quīn etiam IV.2.2
 quis-piam quae- quod- V.35.1
 quī-vis quae- quod- IV.2.5; (V.41.6)
 quō + *comp* + *coni* I.8.2; V.3.6
 quō *adv* IV.2.1
 quo-ad IV.11.6; IV.12.5; V.17.3; V.
 24.8
 quōd-minus + *coni* IV.22.4
 quotiēs V.34.2
 R
 rādere -sisse -sum V.14.3
 rapiditās -ātis *f* IV.17.2
 rapina -ae *f* I.15.4
 rārus, *pl* rārī V.9.5; V.16.4; V.17.1
 ratiō -ōnis *f* IV.29.1; IV.1.6; IV.23.5;
 -em habēre + *gen* V.27.7; -em re-
 pōscere V.30.2
 re-bellāre (V.30.0)
 rebellīo -ōnis *f* IV.30.2; IV.38.1
 recēns -entis *adi* IV.13.6; V.16.4;
 V.47.5
 receptus -ūs *m* IV.33.2
 recessus -ūs *m* V.43.5
 recipiāre V.27.6
 re-cipere, sē I.11.5; I.25.5,6; I.26.1;
 IV.2.3; IV.15.3; IV.16.2; IV.19.1,
 4; IV.35.3; IV.38.2,3; V.15.4; V.
 34.4; V.37.4; V.44.12; V.50.5; sē
 ex (fugā/timōre) *r*. IV.27.1; IV.34.1
 recūsāre IV.7.3; V.41.5
 re-digere -ēgis -āctum Liv.105; V.
 29.4; + *adi* IV.3.4
 red-integrāre I.25.6
 reditiō -ōnis *f* I.5.3
 reditus -ūs *m* IV.30.2
 re-ferre rettulisse -lātum IV.28.2; I.
 29.1; IV.9.1; pedem I.25.5; IV.25.2
 re-ficere -iō -fēcisse -fectum IV.29.
 4; IV.31.2; V.1.1; V.11.2; V.23.1
 re-fugere (I.11.5); V.35.1
 rēgnū -i *m* I.2.1; I.9.3; IV.12.4; V.
 20.1; V.25.1; V.26.2; V.38.1
 re-gredi -ior -gressum V.44.6
 re-icere -iō -iēcisse -iectum I.24.4;
 V.5.2; V.23.4; V.30.3
 re-lēgāre V.30.3
 relinquere + *dat* V.40.7; *pass* I.9.1;
 V.9.7; V.35.4; V.52.1,6; ut V.19.3
 reliquū -i *n* I.11.5
 reliquus -a -um, tempus IV.16.6
 re-migrāre IV.4.6; IV.27.7
 remissus -a -um V.12.7
 re-mittere dē (celeritāte) V.49.6
 re-mollēscere IV.2.6
 re-nūntiāre I.10.1; I.21.2; I.22.4; IV.
 21.9
 re-pellere reppulisse -pulsum (I.7.0);
 I.8.4; V.9.4; V.15.5; V.17.3; V.42.1
 repentinus -a -um I.13.2; V.22.4; V.
 26.1; V.27.4; V.28.1; V.39.2
 reperire V.13.4
 re-petere V.49.2
 re-portāre IV.29.4; V.23.2
 re-pōscere, ratiōnem V.30.2
 reprehendere V.33.4
 re-scindere -scidis -scissum I.7.2;
 IV.19.4
 re-sciscere -i-visse I.28.1
 re-servāre V.34.1
 re-sistere -stitisse IV.12.5; IV.14.4
 re-stituere I.28.3; V.25.2
 re-tinēre -uisse -tentum IV.13.(0),6
 rota -ae *f* I.26.3; IV.33.1
 S
 sagulū -i *n* V.42.3
 sānus -a -um Brūt.262
 sarcina -ae *f* I.24.3
 satis habēre I.15.4
 satis-facere I.14.6; V.1.7; V.27.7
 saucius -a -um V.36.3
 scalae -ārum *f pl* V.43.3
 scapha -ae *f* IV.26.4
 scindere scidis -scissum V.51.3
 scriptor -ōris *m* (Eutr. 0)
 sedēs -is *f* Liv.103; IV.4.4
 sēmentis -is *f* I.3.1
 sēmita -ae *f* V.19.2
 senātor -ōris *m* (IV.12.4)
 senātus -ūs *m* IV.11.3; IV.12.4;
 IV.38.5
 sentire sēsisse sēsum V.32.1
 sēparāre (I.29.1)
 sēparātīm I.29.1
 sēparātus -a -um IV.1.7
 sepelire -i-visse -ultum (I.26.5)
 sepultūra -ae *f* I.26.5
 sērō *adv* V.29.1
 servāre V.19.1; ordinēs IV.26.1
 servire, *dat* rūmōribus IV.5.3
 ses-centēsimus -a -um Eutr.17.1
 siccitās -ātis *f* IV.38.2; V.24.1
 sic-utī V.43.3
 signa inferre I.25.7
 significatiō -ōnis *f* V.53.1
 silvestris -e V.19.1
 simul = simul atque IV.26.5
 simulāre IV.4.4
 simulatiō -ōnis *f* IV.13.4; V.50.3,5
 simultās -ātis *f* V.44.2
 singillatīm V.52.4
 singulāris -e IV.26.2; V.2.2; V.25.2
 socer -eri *m* I.12.7
 socius -i *m* I.5.4; I.11.6; I.14.6; I.15.
 1; V.39.3
 sōlitūdō -inis *f* IV.18.4
 sollicitāre V.2.4
 solvere (nāvēs) IV.23.1; IV.28.1;
 V.23.6
 spatium -i *n* (loci) IV.10.3; IV.35.3;
 V.13.2; V.15.4; V.44.6; (temporis)
 I.7.5; IV.11.3; IV.13.3; IV.14.2;
 V.15.3
 speciēs -ēi *f* IV.25.1; in -em V.51.3
 spectāre ad V.13.1,6
 speculātor -ōris *m* (IV.26.4); V.49.8
 speculātōrius -a -um, nāvis IV.26.4
 sponte, suā I.9.2; V.28.1
 stabilis -e (IV.23.5; IV.33.3)
 stabilitās -ātis *f* IV.33.3
 stāre stetisse V.35.3
 statīō -ōnis *f* IV.32.1,2; V.15.3;
 V.16.4
 statūere -uisse -ūtum + *acc* + *inf*
 I.11.6; IV.16.1; IV.17.1; V.11.5
 stipendium -i *n* V.27.2
 strāmentum -i *n* V.43.1
 sub-dūcere I.22.3; I.24.1; nāvēs
 IV.29.2; V.11.5,7; V.24.1

sub-ductiō -ōnis *f* V.1.2
 sub-esse I.25.5; V.23.5; V.29.3
 sub-fodere -iō -fōdisse -fossum IV.12.2
 sub-icere -iō -iēcisse -iectum I.26.3; +*dat* IV.36.2
 sub-iectus -a -um V.13.3
 sub-ire, periculum I.5.3
 sublātus -a -um *part* < tollere
 sub-ministrāre IV.20.1
 sub-mittere IV.26.4; V.15.5
 sub-movēre I.25.7; IV.25.1
 sub-sequi IV.13.6; IV.24.1; IV.25.6; IV.26.1; IV.32.2; V.18.4; V.38.1; V.44.5
 subsidium -i *n* IV.26.4; IV.31.2; V.17.3; V.28.6; V.44.12; -ō mittere V.15.4; -ō venīre V.27.5
 sub-sistere I.15.3; V.10.2
 sub-venīre +*dat* V.35.7; V.44.9
 suc-cēdere I.24.4; I.25.6; IV.3.3; IV.32.2; +*dat* V.16.4
 suc-cendere -disse -cēsum V.43.7
 successus -ūs *m* Eutr.17.3
 suc-cidere -disse -sum IV.19.1; IV.38.3; V.9.4
 suc-currere +*dat* V.44.9
 sudis -is *f* V.18.3; V.40.6
 suī *gen* IV.13.5; IV.28.2; IV.34.5; V.17.4; V.38.2
 summa -ae *f* I.29.2,3; V.11.8
 summus -a -um (pars) I.22.1; I.24.3
 superāre IV.7.5; IV.21.7; IV.27.1; IV.30.2; V.27.4; V.31.3
 super-esse I.23.1; I.26.5; V.22.4
 superior -ius (dē locō) I.10.4; I.23.3; I.24.3; I.25.2 ...; (dē tempore) IV.21.4; IV.22.1; IV.35.1; IV.38.2; V.8.3; V.10.2; V.11.9; V.23.3; V.24.1; V.29.3; V.35.6; V.42.2; s. esse V.15.1; V.26.3
 sup-petere I.3.1
 supplex -icis *adi*; *adv* -iciter I.27.2
 supplicatiō -ōnis *f* IV.38.5
 suprā *adv* IV.4.1; IV.16.2; IV.27.2; IV.28.1; V.2.2; V.19.1; V.22.1
 sus-cipere -iō -cēpisse -ceptum I.9.4
 suspicārī IV.6.2; IV.31.1; IV.32.2,4
 suspiciō -ōnis *f* IV.32.1; V.45.4
 sustentāre V.39.4
T
 tālea -ae *f* V.12.4
 tam-etsi V.34.2
 tangere tetigisse tāctum V.3.1
 tantulus -a -um IV.22.2; V.49.6
 tegere tēxisse tēctum V.18.3; V.43.1
 tēlum -i *n* (I.7.0); I.8.4; I.26.3; IV.23.3; IV.26.3; IV.32.3; IV.33.1; V.35.2,4; V.43.4; V.44.6; V.51.1

temere IV.20.3; V.28.3
 temeritās -ātis *f* V.52.6
 tēmō -ōnis *m* IV.33.3
 temperāre I.7.4
 temperātus -a -um V.12.7
 tempestās -ātis *f*, idōnea IV.23.1; IV.36.3
 tenuis -e, valētūdō V.40.7
 tergum -i *n*, -a vertere IV.35.2
 testimōnium -i *n* V.28.5; V.52.4
 testūdō -inis *f* V.9.6; V.42.5; V.43.3; V.52.2
 timēre +*dat* IV.16.1
 tolerāre I.28.3; V.47.2
 tollere sus-tulisse sub-lātum IV.23.6; IV.28.1; (I.2.0); I.5.3; I.25.1; ululātum V.37.3; sublātus +*abl* I.15.3; V.38.1
 tormentum -i *n* IV.25.1,2
 torrēre -uisse tostum V.43.4
 trā-dūcere I.11.1; I.12.2; I.13.1; V.51.1
 trāgula -ae *f* I.26.3; V.35.6; V.48.5,7
 trā-icere -iō -iēcisse -iectum Liv.105; V.35.6; V.44.6
 trā-iectus -ūs *m* IV.21.3; V.2.3
 tranquillitās -ātis *f* V.23.6
 trāns (= ultrā) *prp* + *acc* I.1.3; I.5.4; I.10.5; I.11.5; I.28.4; IV.4.3 ...
 trān-scendere -disse -ēsum Liv.104,105
 trān-sfigere I.25.3; V.44.7
 trāns-ire V.51.2
 trāns-missus -ūs *m* V.2.3; V.13.2
 trāns-mittere (V.2.3)
 trāns-portāre IV.16.6,8; IV.17.2; IV.22.3; IV.29.2; IV.30.1; IV.35.1; V.1.2
 trepidāre V.33.1
 trepidus -a -um (V.33.1)
 tribūnus -i *m*, militum IV.23.5; V.15.5; V.28.3; V.37.1; V.52.4
 trīduum -i *n* I.26.5,6; IV.4.4; IV.11.3,4
 tri-ennium -i *n* IV.4.1
 tri-pertitō *adv* V.10.1
 trīni -ae -a V.53.3
 triplex -icis *adi* I.24.2; IV.14.1
 triquetrus -a -um V.13.1
 turma -ae *f* IV.33.1
 turris -is *f* (*acc* -im, *abl* -i) V.40.2,6; V.42.5; V.43.3,6,7; V.48.8; V.52.2
U
 ubi +*perfl* I.5.1; I.7.3; I.8.3; I.12.2; I.28.1; IV.19.4; IV.25.1; V.9.1; ubi primum IV.12.1
 ulciscī ultum I.12.7; IV.19.4; V.38.2
 ulterior -ius, Gallia, prōvincia I.7.1; I.10.5
 ultimus -a -um IV.16.7
 ultrō IV.13.1; IV.27.5; V.28.5; V.

40.7
 ululātus -ūs *m* V.37.3
 ūnā *adv*: cum ... ūnā IV.21.6; V.36.3
 undique I.2.3; I.22.3; IV.20.4; IV.21.4; IV.27.7; V.11.8; V.17.5
 ūnī -ae -a IV.7.5; IV.16.5
 ūnus, ad ūnum omnēs IV.15.3; V.37.6
 ūsus -ūs *m* IV.25.1; IV.33.3; V.42.3; bellī IV.1.6; IV.20.4; ū. est IV.2.3; -ui esse IV.20.2; IV.25.1; IV.29.4; IV.31.2; V.1.4
 utī I.5.4; I.9.4; I.14.6,7; I.15.5; I.28.1; IV.5.2; IV.16.7; IV.23.3; IV.33.3; V.4.2; V.17.2; V.23.3; V.48.3; V.51.4
 ūtilis -e IV.7.4
 ūtilitās -ātis *f* IV.19.4
 utrūque *m pl* V.50.1
V
 vacāre I.28.4; IV.3.1,2; IV.8.2
 vadum -i *n* I.6.2; I.8.4; IV.26.2
 vagārī I.2.4; IV.4.1; IV.6.4; V.19.2
 vagina -ae *f* V.44.8
 vagus -a -um Liv.103
 valēre, plūrimum v. V.3.1
 vallēs -is *f* V.49.8
 vāstare I.11.1(1,3); IV.15.5; IV.38.3; V.1.5; V.19.2,3; V.22.3
 vectigal -ālis *n* V.22.4
 vectigālis -e IV.3.4
 vectōrius -a -um V.8.4
 vehementer Brut.262
 vēnārī (IV.1.8)
 vēnātiō -ōnis *f* IV.1.8
 venīre, ventum est IV.28.1; V.26.1
 ventitāre IV.3.3; IV.32.1; V.27.1
 vergere IV.20.1; V.13.2
 verērī +*dat* V.9.1
 versāre V.44.13
 vērus -a -um, vērum est IV.8.2
 verūtum -i *n* V.44.7,10
 vestigium -i *n*, eōdem -ō IV.2.3; in -ō IV.5.3
 vestitus -ūs *m* IV.1.10
 veterānus -a -um I.24.2
 vetāre -uisse -itum V.9.7
 viātor -ōris *m* IV.5.2
 viciēs V.13.7
 vīcus -i *m* I.5.2,4; I.11.5; I.28.3; IV.4.2,6; IV.19.1
 vidērī V.36.3; vīsum est IV.8.1; V.2.3
 vigiliae -ārum *pl* V.31.4; V.32.1
 vinculum -i *n* IV.27.3
 -vīs: quī-vīs IV.2.5; quam-vīs IV.2.5; quantus-vīs V.28.4
 vitrum -i *n* V.14.3
 voluptās -ātis *f* V.12.6
 vulgō *adv* V.33.6

NOTAE

=	idem atque	<i>dēp</i>	dēpōnēns (verbum)
↔	contrārium	Eutr.	Eutropius (pāg. 5)
:	id est	<i>f</i>	fēmininum
<	factum/ortum ex	<i>fut</i>	futūrum
/	sive	<i>gen</i>	genetivus
+	atque, cum	<i>ger</i>	gerundium/gerundivum
×	-iēs	<i>ind</i>	indicativus
"..."	ōrātiō rēcta	<i>indēcl</i>	indēclinabile
'...'	ōrātiō obliqua	<i>inf</i>	infinitivus
A.	Aulus (praenōmen)	kal.	kalendās
a.C.	ante Christum (nātum)	L.	Lūcius (praenōmen)
a.d.	ante diem	Liv.	Līvius (pāg. 5-6)
a.u.c.	ab urbe conditā	<i>m</i>	masculinum
<i>abl</i>	ablātivus	M.	Mārcus (praenōmen)
<i>acc</i>	accūsātivus	<i>n</i>	neutrum
<i>adi</i>	adjectivum	<i>nōm</i>	nōminātivus
<i>adv</i>	adverbium	Oct.	Octōbrēs
Ap.	Appius (praenōmen)	p. C.	post Christum (nātum)
April.	Aprīlēs	pāg.	pāgina
Brūt.	Brūtus (pāg. 6)	<i>part</i>	participium
C.	Gāius (praenōmen)	<i>pass</i>	passivum
cap.	capitulum	<i>perf</i>	perfectum
cēt.	cēteri -ae -a	<i>pers</i>	persōna
Cn.	Gnaeus (praenōmen)	<i>pl</i>	plūrālis
<i>comp</i>	comparātivus	<i>prp</i>	praepositiō
<i>coni</i>	coniūctivus	Q.	Quīntus (praenōmen)
cōs.	cōnsul	<i>sg</i>	singulāris
<i>dat</i>	dativus	<i>sup</i>	superlātivus
Dec.	Decembrēs	T.	Titus (praenōmen)

Lingua Latina is a Latin course written entirely in Latin. It consists of two parts, *Familia Romana* the fundamental course, and *Roma Aeterna*, an advanced course drawing on Latin authors, with a volume of Indices. It is considered a complete immersion course providing a way for students to learn Latin through Latin.

This edition is one of Focus' North America versions, identical to the original Ørberg edition in content, but printed and distributed in all English speaking countries as well as South America.

After completing *Familia Romana*, the student is ready to read Latin authors, either through the *Roma Aeterna* volume or through any of the Latin Readers in the Ørberg method, *Caesaris Commentarii De Bello Gallico* (Caesar Books I [partial], IV, and V). These abridged annotated editions continue the Ørberg series by providing text and marginal notes all in Latin, along with an index of names, and a vocabulary.

Please visit our Lingua Latina page on our web-site for detailed series information, along with a Frequently Asked Questions page, teaching suggestions and helpful links and other books in the series. Vocabulary for this text and other Ørberg books can be downloaded for free at www.pullins.com/txt/LinguaLatina.htm

For the complete list of titles available from Focus Publishing, additional student materials, and online ordering, visit www.pullins.com.

Printed in Canada.

Focus Publishing
R. Pullins Company
PO Box 369
Newburyport, MA 01950
www.pullins.com

ISBN 978-1-58510-232-7

Foreign Language Study | Latin